

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМЖ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА

29

МАЯ
1992 г.
№ 22 (3640)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

УКРАДЗЕНАЕ НЕБА, ЗНЯВЕЧАНАЯ ЗЯМЛЯ...

Гутарка рэдактара аддзела публіцыстыкі «ЛіМа» Міхася ЗАМСКАГА з членам Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларусі, прэзідэнтам Беларускага экалагічнага саюза Барысам САВІЦКІМ.

СТАРОНКІ 5, 12

ПАСТАВІМСЯ ДА ВОПЫТУ КРЫТЫЧНА

Завочны «круглы стол» «ЛіМа».

СТАРОНКІ 6—7

ХАОС

З новых апавяданняў Георгія МАРЧУКА.

СТАРОНКІ 8—9

КАМУ НАЛЕЖЫЦЬ ХРАМ

Нататкі Святланы БЕРАСЦЕНЬ з музычнага фестывалю ў Полацку.

СТАРОНКІ 10—11

ВАРЫЯНТ ВОСТРЫХ ВУГЛОЎ

Алесь МАРЧКІН: «Большавікам заўжды былі патрэбныя таленавітыя мастакі, кампазітары, паэты, якія б стваралі прывабныя абліччы талітарнага рэжыму. І рэжым дзеля такіх мастакоў не скупіўся на пахвалу і ўзнагароды. Не абмінуў ён і Міколу Пашкевіча: ён адным з першых на Беларусі быў узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Яго ўзнагароджвалі, ад яго і патрабавалі».

СТАРОНКІ 14—15

АКРЫЛЕНАЯ ЛЮБОЎЮ

Алесь БЯЛЯЦКІ: адзін дзень з Верай РЫЧ.

СТАРОНКА 16

Ява нашага сяла: восем дзевак — адзін я...

Фота А. КЛЕШЧУКА.

ЭКСПРЭС-КАМЕНТАРЫЙ

Пазіцыя Ватыкана вызначана?

23 мая інфармацыйныя агенствы паведамілі, што Ватыкан устанавіў дыпламатычныя адносіны з Малдовай, Грузіяй, Арменіяй і нават з Азербайджанам, дзе пераважае мусульманскае насельніцтва. Агенствы нагадалі, што раней Апостальская Сталіца ўстанавіла дыпламатычныя адносіны з Расіяй, Украінай, Латвіяй, Літвой і Эстоніяй.

Не трэба глядзець на карту, каб канстатаваць відавочны факт: з усіх еўрапейскіх дзяржаў СНД Ватыкан абмінуў сваёю ўвагаю толькі Беларусь. І гэта пасля сустрэчы прэм'ер-міністра Вячаслава Кебіча з Папам Янам Паўлам II у час нядаўняга візіту ў Італію...

Ватыканская дыпламатыя мае вельмі даўнія традыцыі. Знешнюю палітыку гэтай дзяржавы распрацоўваюць дыпламаты высокай кваліфікацыі. Яны не маглі не ведаць, што гэтакі жэст Ватыкана можа абразіць нашу нацыянальную годнасць. Не верыцца, што гэта пазіцыя дыпламатычнага ведамства Апостальскай Сталіцы. Хутчэй за ўсё выявіўся ўплыў на ватыканскую палітыку пэўных сіл, якія бачаць на Беларусі свае «ўсходнія крэсы», а ўсіх католікаў у нашай краіне гатовыя залічыць у палякі. Дастаткова нагадаць пра перадачу Варшаўскага тэлебачання, героем якой быў мітрапаліт Мінскі і Магілёўскі Казімір Свёнтэк. Дастойны архібіскуп выступаў не як пастыр като-

лікаў лацінскага абраду незалежна ад іх нацыянальнасці, а як дзеяч польскага руху. Перадача, якая трансліравалася 18—19 красавіка, скончылася словамі а. Казіміра: «Я — паляк!» З другога боку, у ватыканскай кур'і моцнае польскае лобі, якое мае істотны ўплыў на выпрацоўку палітычнай лініі Апостальскай Сталіцы.

Раней ці пазней Ватыкану трэба будзе паразумецца з урадам Беларусі. Час імперыі, здаецца, прайшоў, і ўсе царкоўныя пытанні цяпер не вырашыш праз Маскву. Думаецца, не ў інтарэсах Ватыкана абражаць дзесяцімільённы народ, у якім пераважаюць некатолікі і шмат атэістаў.

С. А.

«Гадзюка, якая можа ўкусіць...»

З прэс-канферэнцыі
Беларускага згуртавання вайскоўцаў

Здавалася б, чаго грашыць? У падтрымку дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь створана ўласнае войска. Есць і міністр абароны Рэспублікі Беларусь. Сваімі вачыма бачыў і праект пачаткі міністэрства на беларускай мове. Таму мо і занадта радыкальна-незразумелымі выглядаюць высновы кандыдата тэхнічных навук падпалкоўніка Міколы Статкевіча, зробленыя на пачатку прэс-канферэнцыі Беларускага згуртавання вайскоўцаў? Вось што, у прыватнасці, старшыня БЗВ зазначыў:

— Наш рух пачынае працаваць у новых умовах. Фармальна створана беларускае войска. Так, гэта крок уперад. Але ў якой ступені яно надзейнае, ці аддаанае рэспубліцы і народу?.. На мой погляд, сітуацыя нагадвае наступнае. Чалавек трымае ў кватэры гадзюку, якая можа і ўкусіць... Трэба дбаць пра тое, каб беларускім стала войска па духу. Пакуль жа атрымліваецца нешта нахалтат добрай дамоўленасці, некаторых палавінчатых абавязальстваў з боку ваенных: «Хай народ нас утрымлівае, хай корміць, а мы паглядзім, ці варта гэты народ бараніць...»

І якімі б вострымі ні здаліся некаму словы Міколы Статкевіча, усё ж, ведаючы сітуацыю ў вайсковых калектывах рэфарміраванай Беларускай ваеннай акругі, не пагадзіцца з ім нельга. А найперш вось чаму. Вайскоўцы Беларусі (за выключэннем салдат тэрміновай службы мінулага асенняга прызыву) не прымаюць прысягі на вернасць сваёй дзяржаве. І гэта тлумачыцца імкненнем не абвастраць сітуацыю і г. д. Вось табе і першая згадка пра боязь (каго—народа? парламента?) абудзіць гадзюку.

Па-другое, надта нерашучымі выглядаюць меры па вырашэнні праблемы вяртання на Беларусь землякоў-афіцэраў. Зразумела, што ў сённяшняй (найперш — эканамічнай, сацыяльнай) сітуацыі гэта вельмі і вельмі няпроста. І тым не менш, не вырашыўшы пытанні з афіцэрамі-беларусамі, што служаць за межамі Рэспублікі Беларусь, нельга ўсур'ез гаварыць пра ваенную палітыку суверэнай дзяржавы. Калі мы ствараем новую Беларусь на вякі, то давайце не будзем нараджаць новую хвалю эміграцыі.

І старшыня БЗВ, і астатнія ўдзельнікі прэс-канферэнцыі шмат гаварылі пра нізкі ўзровень, а часам і зусім пра адсутнасць патрыятычнага выхавання ў войску. Грамадска-патрыятычны рух беларускіх вайскоўцаў шукае ў гэтым плане шляхоў супрацоўніцтва з новымі структурамі Міністэрства абароны. У прыватнасці, сябрамі БЗВ распрацаваны праекты праблематыкі гуманітарнай падрыхтоўкі. Пакуль жа падчас веснавой праверкі замест пытанняў пра У. І. Леніна і ролю КПСС ва ўсіх нашых перамогах вайскоўцы адказвалі на пытанні, прысвечаныя слаўнай расійскай ваеннай гісторыі, постацям А. Суворова і Пятра І. Словам, і тут мы ўсё яшчэ пад уражаннем ад маскоўскіх прывідаў. Ці мо ў чаканні сваіх — беларускіх — загадаў, арыентацый? Але ж хто іх аддаць, калі не мы самі?..

Вялікая роля патрыятычнага выхавання ў войску. І, відаць, пэўны грамадскі ўплыў на разуменне гэтага кіраўніцтвам Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь магла б аказаць і грамадскасць.

Размова на прэс-канферэнцыі ішла і пра іншыя праблемы вайсковай рэчаіснасці. Намеснік старшыні БЗВ палкоўнік Уладзімір Савянок звярнуў увагу журналістаў на тое, што ў шэрагу ваенных калектываў працягваецца крадзеж маёмасці:

— Калі хто з вас зацікавіцца, то могу прапанаваць цэлы стос папер, якія аргументавана засведчаць пра існаванне ў войску карупцыі, пра крадзеж, які вызначаецца вялікімі грашовымі сумамі... Пракуратура ж, як ні дзіўна, на гэтыя факты не рэагуе.

Няпростая сёння сітуацыя ў войску, як і ва ўсім, між іншым, грамадстве. І выпраўленне ўчарашніх хібаў, імкненне не дапусціць новых ў аднолькавай ступені ляжаць на плячах усіх — і кіраўніцтва Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь, і грамадска-патрыятычнага руху Беларускага згуртавання вайскоўцаў, і парламента, і беларускага ўрада гэтаксама.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

З ПОШТЫ «Ліма»

КРЫЎДНА БЫЛО...

Ах, прыгожа выступалі 25 савіна, у Дзень Волі, на сцэне Дома літаратара вайскоўцаў! І таму, пабачыўшы афішу пра іхняе выступленне 15 траўня ў філармоніі, я без роздуму пабегла туды. І плакалі мае грошынкі, і настрой быў сапсаваны тан, што наўрад ці хутка пайду я наступным разам у філармонію...

Бо беларускіх песень амаль не было, а з беларускіх танцаў зольшага прыгожа і праўдападобна былі выкананы толькі «Паланез» Агінскага і «Падэспань».

Замест таго, каб танцаваць аб'яўленую «Лявоніху», вайскоўцы ліха адплясвалі нейкае папуры па матывах расійскіх пераплясаў, прытым упрысяд-

ку. Гэты апошні элемент зусім неўласцівы беларускаму танцу. Незразумела, навошта ж было называць беларускімі танцамі рускія пераплясы? Навошта хлусіць? Ці гэта жаданне давесці, што беларуская культура не мае свайго адметнага твару?

Зважаючы на вялікую колькасць рускіх элементаў і танцаў у канцэрце, мяркую, што па сваёй задуме канцэрт быў канцэртам рускага мастацтва.

Але чаму гэтая акалічнасць аніяк не была адлюстравана ні ў афішах, ні ў праграмах? Навошта было ўводзіць у зман, абяцваючы шмат беларускіх твораў?

Марыя АПЕЯКА,
бібліятэкарка.

г. Мінск.

ДЭНАЦЫЯНАЛІЗАВАНАЕ ЖЫЦЦЕ І НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ЛІТАРАТУРА

З пасяджэння рады СП Беларусі

Прайшло пашыранае пасяджэнне рады Саюза пісьменнікаў Беларусі, асноўным пытаннем на парадку дня якога стаяла: «Нацыянальнае-Адраджэнне і сучасны літаратурны працэс». Як і планавалася, былі заслушаны тры даклады. З аглядам прозы выступіў Уладзімір Конан, пазію аналізаваў Алег Лойка, літаратура беларускай эміграцыі была ў цэнтры выступлення Барыса Сачанкі.

У. Конан у сваім дакладзе (мяркуе прапанаваць яго аднаму з выданняў, мо «ЛіМу») падрабязна прааналізаваў апошнія публікацыі ў часопісах «Маладосць», «Полымя», іншых перыядычных выданнях, звярнуў увагу на шэраг кніг, у прыватнасці, У. Арлова, В. Патавай, А. Жалязоўскага і іншых. На яго думку, у прозе пераважае рэспрэктыўнае асэнсаванне жыцця. Калі ж глядзець шырэй, дык у нас па-ранейшаму дэнацыяналізаванае жыццё як бы сутыкаецца з нацыянальнай літаратурай, якая вымушана паказваць тое, што павінна быць, а не тое, што назіраецца ў сапраўднасці. Гаварыў У. Конан пра дэвальвацыю грамадскіх каштоўнасцей, засілле ў літаратуры мастакоўскага аматарства. Істотнаму паніжэнню ўзроўню

творчай працы аўтараў садзейнічае і тое, што яны абавязкова павінны недзе працаваць, каб зарабіць сабе на хлеб надзённы. У выніку і з'яўляюцца слабыя творы, узрастае і патак камерцыйных кніг, разлічаных на непатрабавальнага чытача.

Як вынікала з даклада У. Конана, а таксама з выступленняў іншых прамоўцаў, пэўнае разняволенне творчай асобы, што наступіла ў выніку дэмакратызацыі жыцця, не прынесла таго творчага плёну, на які б хацелася разлічваць. Канкрэтна гэтыя высновы сфармуляваў А. Лойка. Калі існавала цензура ў выглядзе «галоўліта» ці чыноўнікаў ад літаратуры, сказаў ён, сумленныя аўтары імкнуліся гаварыць больш таго, што дазвалялася, нават не прыслухоўваючыся да так званых ўнутранага цензара. І гэта давала жаданы плён. Цяпер, здавалася б, усе абмежаванні зняты, але ці з'явіліся творы, якія б адразу ўразілі, усхвалявалі, ускалыхнулі душу? Публіцыстычнасць, канешне, добра, але толькі тады, калі яна суседнічае з пазііяй. Як тут не прыгадаць традыцыі «Узвышша». Узвышшаца неабходна, над абставінамі, над буднямі. У дачыненні да пазіі, як ніякага іншага жанру, неабходна, каб яна ішла да шырокага чытача. Больш і лепш павінна прапагандаваць яе радыё, тэлебачанне, не кажучы ўжо пра перыядычны друк.

Як даўні даследчык (і прапагандыст) літаратуры беларускага замежжа, Б. Сачанка і на гэты раз намаляваў яе праўдзівую карціну, спыніўся на творчасці найбольш значных прадстаўнікоў — пэзаў, празаікаў, крытыкаў. Прамоўца нагадаў аб неабходнасці лепш прапагандаваць літаратуру замежжа, больш друкаваць яе твораў. Шмат у гэтым сэнсе робяць часопісы «Полымя», «Маладосць», «Спадчына», штотыднёвік «Літаратура і мастацтва», выдвецтва «Мастацкая літаратура». Выказаў Б. Сачанка і такую думку: пісьменнікі часам павінны ахвяраваць сваім месцам у тым жа часопісе, каб можна было прадставіць своечасова аўтара замежжа.

У абмеркаванні дакладаў прынялі ўдзел Віктар Каваленка, Іван Чыгрынаў, Янка Брыль, Пятрусь Макаль, Міхась Мушыньскі, Сяргей Грахоўскі, Анатоль Вярцінскі, Уладзімір Дамашэвіч, Лявон Баршчэўскі і іншыя. Ахоплівалася самае шырокае кола праблем, у тым ліку і тых, што нібы і выходзілі ў нечыім за межы зместу дакладаў, ды, калі задумацца, самым непасрэдным чынам звязаных з ім. Інакш і не магло быць. Наколькі паспяхова будзе працягвацца нацыянальнае адраджэнне, на колькі хутка дасць

У слыннай Смольні

Трэці Рэспубліканскі фестываль юных талентаў прайшоў на радзіме Якуба Коласа. Напачатку адбор лепшых выканаўцаў адбываўся на сцэне Стаўбцоўскага РДК. Назаўтра некаторыя калектывы паказвалі сваё майстэрства на «травяной» сцэне пад сонечным небам у слыннай Смольні. Гэтая мясціна — цэнтр Коласаўскіх святаў. Тут, у Смольні, пасля вяртання з мінскага астрогу жыў паэт, тут у 1912 годзе ён упершыню сустраўся з Янкам Купалам. У Смольні Колас абдумваў і пачынаў пісаць паэму «Сымон-музыка». Такое найменне мае і фестываль.

25 гадоў назад у Смольні адкрыўся першы філіял Літаратурнага музея народнага песняра. Цяпер іх — тры (яшчэ ў Акінчыцах і Альбуці). Юбілею філіяла і прысвячаўся сёлетні фестываль. На гэты раз быў ён больш прадстаўнічы. На свята прыехалі юныя артысты з г. Светлагорска Калінінградскай вобласці і з г. Уладзіміра.

Да святаў прыехалі госці з Мінска — радня Якуба Коласа, навукоўцы, пісьменнікі, дзеячы мастацтва... Пра дзейнасць філіяла расказала дырэктар Літаратурнага музея народнага песняра З. Камароўская. Сын Якуба Коласа Д. Міцкевіч запяніў увагу слухачоў на незвычайнасці гэтых мясцін, на ўшанаванні памяці пэза на яго радзіме.

Перад юнымі артыстамі выступіў міністр замежных спраў Беларусі П. Краўчанка. Ён, у прыватнасці, зазначыў: «Мы павінны рабіць усё магчымае, каб слава пра такіх людзей, як Ко-

На пачатку Коласавага шліху

Лепшыя выступалі ў Смольні.

лас, разыходзілася па ўсім свеце».

Народны артыст рэспублікі кампазітар А. Багатыроў прыгадаў свае сустрэчы з Якубам Коласам, расказаў, як ён пісаў оперу «У пушчах Палесся» паводле апавесці «Дрыгва».

Юных выканаўцаў віталі, гаварылі цёплае слова пра незвычайнага песняра М. Лужанін, А. Вярцінскі, У. Паўлаў, Б. Сачанка, работнікі мінскіх музеяў, загадчык аддзела культуры Стаўбцоўскага райвыканкома А. В. Грэкаў.

Заклучным канцэртам у Доме культуры калгаса «Нёман» закончыўся трэці дзень фестывалю. Пераможцам былі ўручаны дыпламы, памятныя знакі. А дзіцячы фальклорны ансамбль «Хажаванка» з калгаса імя Дзяржынскага Маладзечанскага раёна, які заняў 1-е месца, атрымаў дыплама лаўрэата атрымаў і прэмію Літаратурнага музея Якуба Коласа.

К. СЦЕПАНЮК,
Фота В. САВІЧА.

Як жывеш, Беларусь?

яно жаданых вынікі — залежыць ад нас саміх, ад усіх разам і ад кожнага паасобку. Бо Адраджэнне — гэта не чарговая кампанія, а духоўны і духоўны ўздым народа, разнаацэнны нацыянальных сіл, якія дзесяцігоддзямі не маглі вызваліцца з-пад ўціску гора-інтэрнацыяналістаў.

Сёння адбываецца пераацэнка шмат якіх з'яў, фактаў, імён. Ды толькі, як пацвердзілі асобныя тромоўцы, нельга кідацца ў крайнасці. Ніхто не адмаўляе набыткаў пісьменнікаў замежжа. Але да кожнага аўтара і да іх твораў трэба падыходзіць канкрэтна, улічваючы перш-наперш мастацтва і творчасць.

Спрачаліся прамоўцы і на конт таго, як падаваць літаратуру эміграцыі ў гісторыі беларускай літаратуры — асобна ці як частку агульнага творчага працэсу пэўнага перыяду. Тым больш, што навукоўцы заплавалі чатырохтомную гісторыю беларускай літаратуры XX стагоддзя.

Гучалі нараканні на радыё і тэлебачанне, дзе цяпер «цэнзура» працуе па-свойму: вострыя выступленні і перадачы ставяцца ў праграму так, каб з імі не кожны мог пазнаёміцца.

Як і на папярэднім пасяджэнні, кідаліся папρόкі «Ліму» за празмерную палітызаванасць, што нібыта замінае асветленню сучаснага літаратурнага працэсу.

На пасяджэнні разгледжаны пытанні, звязаныя з падрыхтоўкай да 110-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага. Зацверджана рэдакцыйная лістына «Маладосць». Закрануты пытанні, звязаныя з работай «Кнігарні пісьменніка» ў Мінску.

АДРАДЖЭННЕ І МАСТАЦКІ ПЕРАКЛАД

Кафедра беларускай мовы і нацыянальнай культуры Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута замежных моў апошнім часам правяла некалькі «круглых сталоў», прысвечаных навінам у галіне перакладу нацыянальнага Адраджэння, ролі ў гэтым працэсе мастацкага перакладу і ўзаемазвязяў. Працягам ранейшых гаворак стаў і чарговы «стол», які праходзіў пад назвай «Мастацкі пераклад на сучасным этапе нацыянальнага Адраджэння».

Тон размовы задаў дацэнт БДУ, старшыня секцыі мастацкага перакладу Саюза пісьменнікаў Беларусі І. Чарота. У сваім выступленні ён закрануў не толькі пытанні тэарэтычнага плана, а і так сказаць, практычнага, бо, як вядома, І. Чарота і сам займаецца мастацкім перакладам. Шлях да рынку пачаў што перакладчыкам нічога добрага не даў: цяжэй стала з выпускам перакладных кніж, нізкія ганарыя адштурхоўваюць многія перакладчыкі, якія гатовы супрацоўнічаць з прыватнымі выдавецтвамі, рознымі газетамі і часопісамі, якія прапагандаюць і друкуюць нізкія прамыя творы. У сувязі з гэтым І. Чарота тым і гаварыў аб тым, што неабходна пераўвядзе пра напісанне гісторыі беларускага перакладу.

І. Чарота, і прарэктар МДІЗМ па навуковай рабоце А. Міхневіч, намеснік дырэктара Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны В. Рагойша, дацэнт кафедры беларускай мовы і нацыянальнай культуры М. Навіцкі (ён быў свайго роду вядучым «круглым сталом») і іншыя гаварылі таксама аб тым, што неабходна лепш рыхтаваць перакладчыцкія кадры ў рэспубліцы, каб яны маглі ўспрымаць не толькі з замежных моў, а і пераўвядзе літаратуры на іншых мовах. Гэта тым больш неабходна сёння, калі былая сувязі перастала прыходзіць да замежнага чытача праз рускую мову.

За «круглым сталом» закраналіся і такія аспекты праблемы, як творчасць сапартніцтва перакладчыкаў. Тут шмат чаго можна павучыцца ў налег з замежных краін, дзе ўжо ёсць некалькі варыянтаў перакладу найбольш вядомых твораў.

НАШ КАР.

15 мая адбылася рэспубліканская канферэнцыя Таварыства «Беларуская мова і нацыянальна-дзяржаўны суверэнітэт Рэспублікі Беларусь». У ёй бралі ўдзел дэлегаты з усіх рэгіёнаў рэспублікі. Уступным словам канферэнцыю адкрыў Н. Гілевіч. З дакладам аб сучасным стане беларускай мовы ў беларускай дзяржаве выступіў сябра сакратарыята таварыства Л. Лыч.

З ліку афіцыйных асоб на канферэнцыі прысутнічалі і выступалі намеснік Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь М. Дзямчук, міністр інфармацыі А. Бутвіч, міністр культу-

ры Я. Вайтовіч, намеснік міністра народнай адукацыі Л. Сухнат.

Увогуле прамовы афіцыйных асоб не пакінулі надзей на хуткую змену ў лепшы бок дзяржаўнай палітыкі ў адносінах да беларускай мовы. Між тым як аднымі высілкамі энтузіястаў у справе Адраджэння Беларусі не абыйсцяся.

Усяго ў спрэчках і з дакладамі выступілі больш як трыццаць сяброў таварыства.

Прапануем увазе чытачоў фрагменты станаграм выступленняў паасобных удзельнікаў канферэнцыі.

Друкуем таксама прынятую на канферэнцыі пастанову.

«ДЗЯРЖАЎНАЯ ПАЛІТЫКА ЁСЦЬ АБОРОНА СВАІХ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ІНТАРЭСАЎ...»

Сяргей ЗАКОННІКАЎ, галоўны рэдактар часопіса «Полымя»:

— У тым канцлагеры, у якім мы жылі ўсе гэтыя гады, некаторыя з нас яшчэ выжылі. У эканамічным канцлагеры, у якім знаходзімся сёння, не за ключчым дратам, не за жалезнай заслонаю, але зноў жа ў лагерах, у гэтым канцлагеры, можа быць пахавана і культура, і мова, і адукацыя, і ўсё астатняе.

За апошні час сродкі масавай інфармацыі перасталі быць нацыянальнымі за выключэннем тых, якія дагэтуль працавалі на роднай мове. Але многія з іх, асабліва на ўзроўні вобласці або раёна, перайшлі часткова або поўнасна на расійскую мову. Таму, калі ёсць зрух, то ён ідзе ў адваротным кірунку.

Я хацеў бы звярнуцца да аўдыторыі, дзе ёсць прадстаўнікі сярэдняй школы і вышэйшых навучальных устаноў. Сёння часопісы «Спадчына», «Полымя» даюць столькі матэрыялаў для выкарыстання ў навучальным працэсе, што жаліцца на недахоп, на маю думку, не трэба. Я сам вырас у сям'і настаўніка і ніколі не чакаў, што настаўніцтва так мала чытае і ў тым ліку нашы часопісы, я не чакаў ад настаўнікаў такой страшнай кансерватыўнасці. А што датычыцца дырэктараў і тым тым, пра стурэчы з імі я адчуў раптоўна, што знаходжуся не сярод інтэлігентнаў, а дзесяці на пасяджэнні камітэта ГКЧП. Дальбог!

Цяпер пра тэлебачанне. Мая думка такая, што ў нас ніякага нацыянальнага тэлебачання няма. Пасля Бураўкіна, які паклаў шмат працы і крыху вывёў тэлебачанне ў людзі, — цяпер усё тэля набыты і заблынены. І я не ўяўляю нават, у якой краіне можа быць такое, калі дзяржаўнае тэлебачанне ваюе са сваёю моваю; дзе, у якой краіне тэлебачанне ваюе са сваім суверэнітэтам? Наша тэлебачанне лістэтанна ваюе. Тут прыгадваецца праграма «Крок». Я таксама глядзеў іх. Людцы родныя! Дзе ж гэта мы жывём і што гэта за ўрад такі, калі можна так абразліва гаварыць па нацыянальным тэлебачанні пра сваю мову, пра свой суверэнітэт, смяяцца з гэтага!

Калі коротка казаць, то нашы дзяржаўныя органы нічога не робяць, каб абараніць нацыянальнае, што тычыцца і культуры, і адукацыі, і эканамікі ў тым ліку. Ствараецца ўжоранне, што гэта поўны параліч дзяржаўнай улады. А праблему кадраў? Алег Трусаў казаў тут пра дыпламатаў. Гэта праўда. Калі будучы прызначаць такіх паслоў, з якім я аднойчы меўся быць у Францыі, то з намі не толькі перастаюць будаваць эканамічныя стасункі, а і наогул забудуцца, што ёсць на свеце такая краіна Беларусь.

Справа, аднак, не толькі ў паслах. Я пазнаёміўся са статыстыкай, якая нядаўна яшчэ была засакрэчаная. Скажам, па нашай сталіцы горадзе Мінску. Кіруючы апарат, пачынаючы з Вярхоўнага Савета, Савета Міністраў і заканчваючы дырэктарамі навучальных устаноў, прадпрыемстваў, выглядае так, што беларусы знаходзяцца на самым апошнім месцы. Сярод рабочага класа сітуацыя адваротная — беларусы ў абсалютнай большасці. Па Мінску сярод кіруючых кадраў амаль паўсяюдна пераважае руская нацыянальнасць разам з некаторымі іншымі. Звесткі пра гэта ёсць у гарвыканкоме. Так атрымаецца, што дзяржаўная ўлада не займаецца палітыкай абароны нашых нацыянальных інтарэсаў ні ў галіне мовы, ні ў астатніх галінах. Я думаю, такіх «дзяржаўцаў» трэба змушаць пакідаць свае пасады.

«У НАС АПАЛЯЧВАННЕ ІДЗЕ ПОЎНЫМ ХОДАМ І ЯМУ ДАДЗЕНА ЗЯЛЕНАЕ СВЯТЛО...»

Алесь БЕЛАКОЗ, настаўнік (в. Гудзевічы Іўеўскага раёна):

— Ужо не раз намагаюся атрымаць адказ на пытанне пра нацыянальны склад фермераў Гарадзеншчыны. Нягледзячы нават на дэпутацкі запыт — адказ застаецца таямніцай. Выканаўчы ўлада перапытаюць: «А для чаго это вам?» Ну, як жа? Я пакуль што ніводнага беларуса-фермера не сустракаў. Можа так дзержарыца, што мы, беларусы, на сваёй зямлі становім парабкамі. Напэўна, таму і ўсе аб'явы для вёскі таксама даюцца на рускай мове...

У гэтай зале Вячаслаў Францавіч Кебіч, Старшыня Савета Міністраў, даў аднойчы аб'яву на тэлебачанні і гутарыць па-беларуску. Тут было тады каля тысячы людзей. Як атрымалася, ён нас ашукваў, бо мы паехалі тады і расказалі людзям па ўсёй Беларусі і апынуліся ў няёмкім становішчы. Я думаю, што Кебіч нанёс велізарную маральную шкоду Таварыству беларускай мовы. Дык я прапаную: ці не варта было б пачаць судовую справу, каб Кебіч кампенсавалі Таварыству гэтыя маральныя страты? Ну нельга ж так безадказна кідацца аб'яцаннямі! Тым больш, што Кебіч у Польшчы падчас гутаркі з прэм'ер-міністрам заявіў, што польскую мову ведае ад бацькоў і суседзяў і гаварыць польскую яму лёгка. Дык, можа, пераехаць яму ў Польшчу?

Не ведаю, як у вас тут, а ў нас на Гарадзеншчыне гандаль, медыцына, суд, улада ў большай ступені ў руках «палякаў». У нас там ідзе апалячванне поўным іду і яму дадзена зялёнае святло. Я ўжо шкадуно, што ў маладосці зрабіў памылку: трэба было пайсці ў святары. Можа, удалося б больш зрабіць са святарскага амбону,

чым з гэтай трыбуны. Трэба прапагандаваць сярод моладзі ідэю ісці ў святары, каб выхоўвалі нацыянальна свядомых людзей. Бо апалячванне ідзе найперш праз касцёл, праз польскіх ксяндзоў...

«КЕБІЧ І ШУШКЕВІЧ ПАВІНЫ ДАЦЬ АДКАЗ...»

Васіль ДУБЕЙКА, сябра раённай рады ТБМ імя Ф. Скарыны (г. Баранавічы):

— Тут неаднаразова закраналася пытанне наступу паланізатары на нашы землі, і я таксама хачу спытаць прадстаўнікоў улады на падставе якіх законаў у наш Баранавіцкі раён і горад Баранавічы панаехала столькі місіянераў, манахаў, ксяндзоў? Прадстаўнікі Поль-

зрабіць, бо настаўніцтва наша — гэта пасіўная маса, яны абыймаюць да дзяцей.

Зноў я паўтарыў пытанне да ўрада: чаму ў касцёлах развешваюць польскія дзяржаўныя сцягі, хто дапусціў у нашы вёскі місіянераў? Кебіч, Шушкевіч павінны даць адказ, але яны маўчаць і, мусіць, мы гэта бачым, не збіраюцца даваць адказы. Вось што самае крыўднае для нас, беларусаў, — што мы церпім абразу.

І не магу не паўтарыцца, не скажаць пра тэлебачанне, якое беспакарна зневажае беларускую мову. Давайце ўявім сабе, што было б, калі б Астанкінскае тэлебачанне абразіла рускую мову? Што б тады паднялося? Мы не маем права маўчаць...

«УРАД, ЯКІ НЕ ПАДТРЫМЛІВАЕ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ІДЭІ, — ГЭТА УРАД КАЛАНІЯЛЬНЫ!»

Генадзь ПЯТКЕВІЧ, старшыня раённай рады ТБМ імя Ф. Скарыны (г. Стоўбцы):

— Наша выдатная пісьменніца Ларыса Генюш казала, што трэба абараняць. Павінен быць урадавы ўзровень беларусізацыі, інакш нікалі энтузіястаў вялікіх вынікаў не дасягнем. Даклад намесніка Старшыні Савета Міністраў Міхася Дзямчука на нашай канферэнцыі мяне не задавальняе. На маю думку, прадстаўнік урада павінен быць азнаёміць нас з урадавым планам беларусізацыі. Аднак, здаецца,

Гэта вітрына кіёска «Беларускага таварыства «Кніга» на вуліцы Казлова, паблізу ад праспекта Ф. Скарыны. Хай наш чытач паспрабуе знайсці сярод стракатых вокладак хаця б адну кнігу на беларускай мове. Вось такая «беларусізацыя»...

такой праграмы ўрад не мае і не збіраецца яе распрацаваць, для яго, магчыма, не падрыхтавалі людзі вядуць паспяхова паланізацыю. Супраць іх мы нічога не можам зрабіць. Я вам прывяду прыклад. Місіянеры дзейнічаюць у вёсцы Новая Мыш адзін год. За гэты час дзеткі пачалі ставіць канцэрты, спяваць, складаць вершы на польскай мове, яны прасякаюцца польскім патрыятызмам. Мы ж насуперак нічога не можам

зрабіць, бо настаўніцтва наша — гэта пасіўная маса, яны абыймаюць да дзяцей.

Трэба быць самакрытычнымі і сказаць, што мы ў раёнах не адчуваем сапраўднай лучнасці з цэнтральнымі органамі тавары-

(Працяг на стар. 4).

Як жывеш, Беларусь?

(Пачатак на стар. 3).

ства, з рэспубліканскай радай. Таму прапаную ў бліжэйшы час правесці «круглы стол» з удзелам рэгіянальных радаў нашага таварыства, з тым, каб зрабіць яго работу больш эфектыўнай.

«ГОМЕЛЬ — ГОРАД БЕЛАРУСКИ...»

Алесь МІТКАВЕЦ, метадыст гарадскога аддзела народнай адукацыі, сябра рады ТБМ імя Ф. Скарыны (г. Гомель):

— Урэшце, калі мы, беларусы, захацелі сесці на сваю покуць у хаце (а не так, як раней: дазволь, нам, дзядзечка, пасядзецца ва ўласнай хаце), некаторыя хочучы нам перашкодаці. Колішняя партыйная газета «Вечерний Гомель» цяпер змяніла назву, але па-ранейшаму выдаецца на рускай мове, распачала шалёную атаку на сьвядомасць чытачоў, даказваючы, што Гомель — горад не беларускі, што беларусаў у ім няма, што нібыта бальшавікі прышчалі яго да Беларусі толькі ў дваццаць шостым годзе. Усе тыя асобы, якія жылі ў ранейшым СССР, уяўляючы яго як вялікую Расею, не прымаюць нашу беларускую дзяржаўнасць, нашу мову. Яны правакацыйна крычаць пра нейкі новы Карабах і, пэўна, хацелі б, каб гэты Карабах сапраўды быў.

Наглядзячы на нашы цяжкія ўмовы, я ўсё ж кажу вам: Жыве Беларусь!

«ПОЛЬСКІЯ СЦЯГІ СТАЛІ НЕАДЭМНАЙ ЧАСТКАЙ КАСЦЕЛАУ»

Алесь КАСЦЕНЬ, старшыня раённай рады ТБМ імя Ф. Скарыны (г. Паставы):

— Я прадстаўляю тут заходнія раёны нашай Беларусі і буду гаварыць пра заганае ўздзеянне на наш рух польскага каталіцкага касцёла і рускай

праваслаўнай царквы. Я ведаю, што ёсць прыклады, калі каталіцкія святары вядуць набажэнства па-беларуску і прэса найўна раздзюмае гэтыя прыклады, але я жыву ў глыбінцы заходняй Беларусі, там, дзе жыццё бруіць, і бачу, што польскі каталіцкі касцёл, як і руская праваслаўная царква, — ворагі ўсялякай беларускасці. Я вам прывяду невялікі прыклад. Пастаўскі раён не такі і вялікі — усяго пяцьдзесят тысяч насельніцтва, але ў нас ужо дзейнічае шэсць касцёлаў і шэсць цэркваў. У старажытным, маляўнічым мястэчку Дунілавічы з'явіўся паяк-ксьёндз. З'явіўся з адным хатулёчкам, бедны малады чалавек. Разам з дзядулямі і бабулямі аднаўляў касцёл, працаваў нароўні з імі, заваяваў павагу. Але ж разам з тым сёння гэты ксьёндз мала таго, што польскую мову ў касцёле ўвёў, — ён нясе яе ў школу. І вельмі мэтанакіравана нясе: ужо дзейнічаюць курсы па навучанні дзетак польскай мове. Больш таго, польскія сцягі сталі неад'емнай часткай гэтага касцёла. Калі я паспрабаваў у артыкуле праз раённую газету паказаць сваім землякам, не зневажаючы іх як вернікаў, ролю гэтага касцёла, то, відаць, па загадзе ксьёндза рэдакцыя нашай газеты тыдзень была літаральна атакавана вернікамі. З месцаў. І ведаецца, гэта былі па ўзросце мае бацькі, і мы ўжо сутыкнуліся з такім непаразуменнем паміж людзьмі, якія жывуць побач. А задумайцеся, што адбываецца: шэсць касцёлаў толькі на зямлі Пастаўшчыны. Калі шэсць ксьёндзоў запатрабуюць ад сваіх вернікаў, каб яны выступілі за ўвядзенне польскай мовы на зямлі Беларусі, то гэта будзе ўжо тысячы людзей. Усе гэтыя людзі, з якімі я гутарыў і спрабаваў пераканаць, але безвынікова, выдатна размаўляюць па-беларуску, называюць сябе паякамі. У час размовы я чуў ад іх: мы былі крэсамі ўсходнімі і

хочам імі быць. Гэта людзі шчырыя: як іх падвучылі, як іх пераконваюць, так яны і выказваюцца. Так што роля каталіцкага касцёла ў Беларусі, як вы бачыце, зусім адназначная. Ксьёндзы прыязджаюць не адны, яны вязуць з сабой манахаў, манашак, гэта ўжо цэлы рух, асабліва ў заходніх раёнах, за аднаўленне «крэсаў усходніх». Можна гаварыць і пра ролю рускай праваслаўнай царквы, нездарма яна называецца рускай, але я хацеў бы засяродзіць увагу дзяржаўнай улады менавіта на дзеяннях польскага касцёла, прыняць законы або паставы, каб спыніць гэтую экспансію.

«ТАКАЯ ТАЛЕРАНТНАСЦЬ ПРЫДУМАНА «МІСІЯНЕРАМІ»

Яраслаў КЛІМУЦЬ, старшыня гарадской рады ТБМ імя Ф. Скарыны (г. Магілёў):

— Калі бачыш, у які наступ ідуць, каб адабраць наш яшчэ неўмацаваны суверэнітэт, робіцца сапраўды балюча і трывожна. Сапраўды, на Магілёўшчыне руская праваслаўная царква спрабуе даказаць, што гэта зямлі «кисконно русские», з захаду мы бачым тую самую паланізатарскую экспансію каталіцкага касцёла.

Мне здаецца, што ў нашай гісторыі некаторыя хацелі б трактаваць талерантнасць беларусаў як згодлівасць з усімі тымі гвалтоўнымі дзеяннямі ў палітыцы і канфесійнымі інтрыгамі, якія сёння праводзяцца. Мне думаецца, такая «талерантнасць» якраз прыдумана «місіянерамі», як заходнімі, так і ўсходнімі. І калі мы дамагнемся нацыянальнага Адраджэння, то паяцце царпімасці ў дачыненні да разбуральнікаў нашага адзінства мы павінны з нашага лексікона проста выкінуць.

Публікацыю падрыхтаваў Л. АЛЕЛЬКАВІЧ.

ПАСТАНОВА

Зыходзячы з асноватворнага права чалавека на дастойнае нацыянальна-культурнае жыццё, грунтуючыся на аснове тысячагадовых гістарычных традыцый народа Беларусі і ў адпаведнасці з Дэкларацыяй аб дзяржаўным суверэнітэце, Канстытуцыяй і дзейным заканадаўствам Рэспублікі Беларусь, Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Беларуская мова і нацыянальна-дзяржаўны суверэнітэт Рэспублікі Беларусь» пастаўляе:

1. Адзначаючы, што нацыянальна-культурнае адраджэнне Беларусі не знаходзіць па вялікім рахунку належнай падтрымкі з боку органаў дзяржаўнай улады і кіравання, Міністэрстваў і ведамстваў, кіраўнікоў прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый, настойліва патрабуюць ад кіраўнікоў органаў дзяржаўнай улады Рэспублікі Беларусь няўхільнага выканання законаў аб мовах, аб адукацыі і аб культуры, рэальнага забеспячэння ўмоў для стварэння нацыянальнай сістэмы адукацыі, інфармацыі, развіцця і ўзабагачэння беларускай культуры ў адпаведнасці з «Дзяржаўнай праграмай развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Рэспубліцы Беларусь».

2. З мэтай умацавання нацыянальна-дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь прапанаваць грамадскім арганізацыям рэспублікі настойліва праводзіць мэтанакіраваную работу па нацыянальна-культурным адраджэнні Бацькаўшчыны з апораю ў сваёй дзейнасці на моўна-культурнае заканадаўства Рэспублікі Беларусь.

3. Прызначы, што Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь, у аснову якога пакладзена дастаткова абгрунтаваная і прыдатная для грамадства канцэпцыя, патрабуе пэўных удкладненняў і дапаўненняў у напрамку больш дзейснага забеспячэння патрэб нацыянальна-культурнага развіцця Беларусі і ўмацавання дзяржаўнага суверэнітэту рэспублікі.

4. Прасіць Савет Міністраў рэспублікі: а) стварыць ІНСПЕКЦЫЮ ПА НАГЛЯДЗЕ ЗА ВЫКАРЫСТАННЕМ ДЗЯРЖАўНАЙ І ІНШЫХ МОў У РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ, якая павінна мець падпарадкаваныя ёй структуры ў адміністрацыйных цэнтрах У МЕЖАХ ІСНУЮЧЫХ ШТАТНЫХ АДЗІНАў; б) стварыць міжведамасныя камісіі з прадстаўніцтвам нацыянальна-патрыятычных грамадскіх арганізацый па правядзенні атэстацыі кіруючых кадраў у галіне адукацыі, інфармацыі і іншых сферах сацыяльна-культурнага

комплексу з мэтай забеспячэння патрабаванняў Закона аб мовах аб пераводзе справаводства на дзяржаўную мову.

5. Зварнуцца ў Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь з прапановай унесці змены ў заканадаўства аб падатках, пашыршыўшы льготы тым вытворча-прадпрыемным структурам, якія сваёй дзейнасцю ўносяць рэальны ўклад у нацыянальна-культурнае адраджэнне Беларусі і пашырэнне беларускай мовы пры адначасовым абкладанні спецыяльным падаткам выпуску перыядыкі і літаратуры на рускай мове (акрамя падручнікаў для школ і ВНУ) і заходнеўрапейскіх мовах.

6. Зварнуць увагу сродкаў масавай інфармацыі на недапушчальнасць любых формаў знявагі дзяржаўнай беларускай мовы; у выпадку парушэння дадзенага патрабавання прыцягнуць інавацыйна да адказнасці ў адпаведнасці з заканадаўствам.

7. Прасіць рэспубліканскія газеты выдзяляць адзін раз у месяц старонку для выступленняў па праблеме нацыянальна-культурнага адраджэння, асвятлення вопыту работы ТБМ імя Ф. Скарыны і іншых нацыянальна-патрыятычных аб'яднанняў.

8. Прасіць Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь арганізаваць сістэматычныя выступленні па радыё і тэлебачанні па праблемах нацыянальна-культурнага адраджэння, гісторыі Беларусі, сучаснага стану беларускай культуры і мовы.

9. У навучальным 1992—93 годзе істотна пашырыць выкладанне ў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах і на падрыхтоўчых аддзяленнях на дзяржаўнай мове.

10. Правесці ў лістападзе 1992 г. сумесна з кіруючымі работнікамі абласных і раённых (гарадскіх) выканкомаў Саветаў народных дэпутатаў нараду па праблемах вяртання беларускай мовы ў сферы дзяржаўнага, грамадска-палітычнага і духоўнага жыцця.

11. Абмеркаваць у канцы жніўня 1992 г. з кіраўнікамі і прафесарска-выкладчыцкім складам ВНУ і тэхнікумаў стан беларусізацыі навучальна-выхаваўчага працэсу.

12. Патрабаваць ад Вярхоўнага Савета Беларусі, органаў дзяржаўнага кіравання і праваахоўных органаў рэспублікі прыняць канкрэтныя захады ў дачыненні да тых святароў праваслаўнай і каталіцкай канфесій, чыя дзейнасць скіравана на русіфікацыю і паланізацыю беларускага насельніцтва і якая па сутнасці з'яўляецца антыдзяржаўнай.

ЧЫТАЧ ПРЫЙШОУ У РЕДАКЦЫЮ

Ці будзе «Надзеда»?

— У нашага весніка юбілей, тры гады спаўняецца, — сказала невысокая ладная жанчына (што рухі ёй даваліся з намаганнем, я заўважыла не адразу).

Высветлілася, што гаворка ідзе пра «Надзеда», друкаваны орган інвалідаў. Праўда, я выказала сумненне: для юбілею гадочкаў малавата, ды і дата не круглая, але В. Г. Янчанка запэўніла мяне, што юбілей, ды яшчэ які і што хутка я зразумею — чаму.

Далей мы пачулі дзіўную гісторыю «дзіцяці, у якога ні бацькоў, ні дома, ні пляёнак».

А пачалося ўсё са студыі для непрафесіяналаў-літаратараў, за арганізацыю якой з энтузіязмам узялася Волга Георгіеўна. Прышлі першыя спробы пра — часам наіўныя, няўмелыя, але як важна для чалавека, прыкаванага да ложка, выяўляць сябе ў творчасці, адчуваць нечую ўвагу!

Так узнікла ідэя друкаванага выдання. Афіцыйнымі заснавальнікамі сталі Міністэрства сацыяльнага забеспячэння, Фонд міласэрнасці і здароўя і Таварыства інвалідаў. Так што «бацькі», па сутнасці, былі. Цікаўлюся, хто ж з іх фінансуе веснік.

— Хто заўгодна, толькі не заснавальнікі. Хаджу з працягнутай рукой, — расказвае Волга Янчанка. — Першым дапамог генеральны дырэктар ВА «Гарызонт» А. Санчукоўскі, ахвяраваў пэўныя сумы Дзяржстрах, «Інтэграл», ЦК камсамола, Белсаўпроф, Міністэрства будаўніцтва...

У штаце «Надзеда» запісана, што ўсе праблемы яе будзе вырашаць Савет Міністраў Беларусі. Маюцца адпаведныя паставы, якія, аднак, не выконваюцца. У Міністэрстве сацыяльнага забеспячэння, апаўдае далей Янчанка, адбылася мае сустрэча з тагачаснымі кіраўнікамі Таварыства інвалідаў. Нічога ў выніку не змянілася, акрамя адносінаў да мяне. І я, і «Надзеда» ім сталі ворагамі.

Што ў Волгі Георгіеўны характар не з лёгкіх, зразумець было няцяжка. Незалежнасць — зусім не тая рыса, якая можа падабацца ўладу маючым. Зрэшты, далёка не ўсім Бог дае галубіныя норавы, як і далёка не ўсім — здольнасць з душой адносіцца да справы. Часцей за ўсё на першае месца выходзяць усё ж інтарэсы справы, у дадзеным выпадку — хворых людзей, але тут, мабыць, іншы выпадак. Такі факт прывяла Янчанка: калі Слоніцкая фабрыка падаравала для патрэб весніка тону высакіяскай паперы, то Фонд міласэрнасці надумаўся цішком вырабіць з яе нейкія календарыкі. Пра былога міністра аховы здароўя, які ўзначальвае цяпер згаданы фонд, мы пачулі нямаля «цёплых» слоў. Адчувалася, што рэдактарка весніка — жанчына не з палахлівых і здавацца не збіраецца. Дык жа не ёй адной па-

трэбен гэты невялічкі фармацеўны штоквартальнік! Інакш не пасылалі б грошы са сваіх сціп-ных пенсій чытачы і аўтары «Надзеда», не ішлі б лісты з многіх рэспублік былога Саюза!

Выданне змяшчае медыцынскія і юрыдычныя кансультацыі, мае службу знаёмстваў, друкуе матэрыялы па дамаводстве і многае іншае. На яго старонках пачыталі свае вершы С. Міхайлоўскі (Слуцк), У. Шпадарук (Рагачоў), М. Мацкевіч (Гродна), М. Курыла (Валожын), Н. Прыступа (Пінск)...

У весніку, мы заўважылі, шмат цікавых лістоў. Вось што, напрыклад, піша Павел Сусло з Гомельскай вобласці: «Інваліды — не анёлы. У іх тыя ж хібы, што і ў здаровых людзей». Далей ён разважае пра неабходнасць стварэння цэнтра псіхалагічнай рэабілітацыі і тэлефоннай «службы даверы».

— Галоўная мэта «Надзеда» — менавіта рэабілітацыя інвалідаў праз творчасць. (Дарэчы, «інвалід» у перакладзе з лацінскай — гэта чалавек, якому неабходна дапамога.) Наша задача — даць выказацца ўсім, хто мае ў тым патрэбу. Згаданы Павел Сусло — адзін з першых у нашай літаратурнай студыі. Самы слабы па здароўі і самы бескампрамісны, самы сумленны. У яго ёсць вялікая картатэка па медыцынскіх і юрыдычных парадах, ён падтрымлівае сувязь з многімі сябрамі па нашчасці і з'яўляецца па сутнасці нашым спецкарам па сутнасці нашым спецкарам па Гомельшчыне. Як і Уладзімір Шпадарук, і іншыя.

Рэдактар падкрэсліла, што «Надзеда» — дабрачыннае, безганарнае выданне, зарэгістраванае ў Дзяржкамвыдзе за нумарам 131. Яго можна выпісаць (нумар у каталогу — 74969) або набыць у кіёску. Штат — сама Янчанка плюс тэхрэд, бухгалтар, машыністка.

— Ну і што мы маем на сёння?

— Сродкаў усяго на тры месяцы. Цяпер вы зумеце, што тры гады для забрака — вялікі юбілей!

Волга Георгіеўна ўжо развіталася, але я напросіла яе затрымацца і трохі расказаць пра сябе. У 1941 г. сямігадовай дзяўчынкай з бацькамі і цяжкай маці яна ўлілася ў паток бежанцаў, што рухаліся па Маскоўскай шашы. (Сям'я кіравалася ў Горкі, на радзіму маці). Па дарозе іх падвезла вайсковая палтурка. Калі пачаўся авіяналёт і зарыгмелі выбухі, дзяўчынка спалохалася і скочыла з кузава — проста на брук. Зламала руку, а самае горшае — пашкодзіла хрыбетнік. Наглядзячы ні на што, здолела закончыць тры вышэйшыя навучальныя ўстановы. Свой першы допіс яна паслала ў «Зорку» ў 1945 годзе...

І вось — «Надзеда». Акрамя надзеі, нічога і няма...

НАШ КАР.

РЭПЛІКА

НЕДАГЛЯД ЦІ НАКІРУНАК?

Паведамляючы пра выхад другога нумара часопіса «Пачатковая школа», мы заўважылі, што чамусьці на старонках яго адсутнічаюць матэрыялы, якія б знамілі чытачоў з творчасцю беларускіх пісьменнікаў. Кажучы тое, мы меркавалі, што гэта — вынік недагляду, выдаткі станаўлення новага выдання.

І вось выйшаў з друку трэці нумар «Пачатковай школы». Ёсць у ім «Азбука ў загадках», парады, як праводзіць інтэграваныя ўрокі па роднай мове ў першым класе школ з беларускай мовай навування, расказваецца пра брацкія (праваслаўныя) школы на Беларусі ў мінулыя часы, пра народныя гульні.

Адзначаецца ў нумары 400-гаддзе з дня нараджэння выдатнага педагога Яна Амоса Камен-

скага, змешчаны артыкул настаўніцы СШ № 178 г. Мінска І. Дабрушынай «Чытаем Платона».

Як бачым, малюнак знаёмы. Беларуская літаратура, калі не забыта зусім, дык абдызена. Вядома, варты памятаць традыцыі Я. Каменскага. Вядома ж, нашы дзеці павінны ведаць і творчасць А. Платона. Але ж, пэўна, перш-наперш іх трэба далучаць усё ж да літаратуры беларускай. Урэшце рэшт і з'яўленне часопіса «Пачатковая школа» — адзін з крокаў суверэнай дзяржавы, накіраваных на выкананне Закона аб мовах.

Дык як зразумець тое, што заўважана на старонках «Пачатковай школы»? Як звычайны рэдакцыйны недагляд ці сведчанне пэўнага накірунку навукова-метадычнага выдання?

Н. К.

М. ЗАМСКИ:—Барыс Парфёнавіч, таму нашай гутаркі я б акрасілі двама словамі—Беларусь і экалогія, хоць разумею невычэрпнасць гэтых паняццяў. Хацелася б з вашай дапамогай намацаць найбольш балючыя кропкі вельмі няпростай, у многім нават катастрофічнай экалагічнай сітуацыі ў рэспубліцы, якая, думаю, з'яўляецца вынікам не толькі чарнобыльскай бяды, а наогул усяго нашага сацыялістычнага спосабу гаспадарання. Дэнларуючы ад пачатку савецкіх гадоў беражлівае стаўленне да прыроды—«галоўнага багацця краіны», камуністычная дзяржава трымалася гэтага закліку, як гаворыцца, з дакладнасцю наадварот. Менавіта ў сетках нашай бюракратычна-каманднай сістэмы нарадзіліся словы, прыпісаныя Мічуріну: «Калі прырода не аддае нам сваіх багаццяў, нам трэба іх узяць самім». Узялі столькі, што мала чаго ад яе засталася...

нойчы ўзнялася пытанне аб прыцягненні да адказнасці службовых асоб—і ў нашай рэспубліцы, і ў Цэнтры, за ўтойванне праўды аб сапраўдных памерах, сапраўднай небяспечы для насельніцтва чарнобыльскай аварыі.

М. З.—Яны вырашылі ўзняць яго дух і настрой, вывеўшы людзей на першамайскую дэманстрацыю ў Гомелі, Магілёве, Кіеве, Мінску...

Б. С.—Але да адказнасці іх прыцягнуць нельга, бо Крымінальны кодэкс гэтага не прадугледжваў.

М. З.—Вы хочаце сказаць, што закон зваротнай сілы не мае?

Б. С.—Яны вельмі небяспечныя, бо, акрамя ўсяго іншага, пашыраюць зону радыёактыўнага забруджвання. А ім і так ахоплены чвэрць тэрыторыі рэспублікі. Гараць лясы на Гомельшчыне і Магілёўшчыне штогод. У значнай ступені гэта тлумачыцца тым, што яны тут у асноўным хвойныя, лёгка ўспыхваюць. Я лічу, што ў забруджаных радыёнуклідамі раёнах, некалі глабальна асушаных, трэба праводзіць паўторнае забалочванне і, натуральна, дэмантаж меліярацыйных сістэм. Каб тут вырас алешнік, іншыя дрэвы, якія вызначаюцца пажаростойкасцю. Але гэта ідэя не ва ўсіх сустракае разуменне. Актыўна выступае супраць яе, на-

дзіць свіней, кароў, авечак. Адным словам, жыўць, як прывыклі жыць. Натуральна, частку атрыманай прадукцыі яны прадаюць. Так і распаўсюджваюцца далёка за межамі хаты «возвращенца» радыёактыўная бульба, гародніна і садавіна, малако і свініна. Праўда, на нашых мяса-малочных перапрацоўчых прадпрыемствах, на тых жа рынках ёсць дазіметрычны кантроль, ды за ўсім не ўсочыш...

М. З.—Летась я паспрабаваў высветліць трываласць дазіметрычнага кантролю над прадуктамі харчавання ў Мінску. Пабыў на некалькіх малочных заводах, мясакамбінаце, халадзільніку, на Камароўскім рынку. Тое, што ўбачыў, выклікала немалую трывогу. Я б не сказаў, што тут не было дазіметрычнай службы,—яна існавала і на прадпрыемствах, і на рынках, але якой дападатнай апаратурай тут вымушаны былі карыстацца! Помню, на малочным заводзе лабаранткі, вызначаючы колькасць радыёнуклідаў у малаце, праводзілі досыць складаны матэматычны разлік алоўкам на кавалку паперы. Як на школьным уроку. А калі ўлічыць, што чаргі на праверку чакала некалькі малакавозаў з калгасаў і іх вадзіцелі літаральна стаялі над душой у лабарантан, патрабуючы хутчэй аформіць ім дакументы, можна ўявіць дакладнасць тых аналізаў. Яшчэ горшую карціну ў гэтым плане мне давялося наглядзець на Камароўскім рынку. Праца дазіметрычнай лабараторыі тут арганізавана так, што на рынку, пад атрыманы сертыфікат якасці, можна прадаць што хочаш і адкуль хочаш. Дарэчы, што мяне здзіўляла—лабараторыя гэтай падначалена ветэрынарнай службе горада.

Б. С.—Уся бяды ў тым, што ў рэспубліцы пытанні аховы прыроднага асяроддзя, радыёактыўнай небяспечы займаюцца ўсе і ніхто. Гэта аддзел аховы прыроды пры Савеце Міністраў, Дзяржкамэкалогія, Міністэрства лясной гаспадаркі, санэпідэслужба Міністэрства аховы здароўя, Дзяржгідрамет і іншыя ведамствы. Усюды свае лабараторыі, навуковыя сілы, якія займаюцца вывучэннем экалагічных праблем, выпрацоўваюць свае рэкамендацыі, а ўвогуле, больш дбаюць пра тое, каб схаваць ад грамадскасці сапраўдную экалагічную сітуацыю ў рэспубліцы.

Усе гэтыя рознакаліберныя арганізацыі, вядома ж, трэба аб'яднаць у адно незалежнае ўпраўленне аховы прыроднага асяроддзя.

М. З.—Што азначае—незалежнае? Ад каго незалежнае?

Б. С.—Ёсць два варыянты. Першы—падначаліць яго Вярхоўнаму Савету. Другі—каб гэтае ўпраўленне знаходзілася ў

ПРЫРОДА І МЫ

УКРАДЗЕНАЕ НЕБА, ЗНЯВЕЧАНАЯ ЗЯМЛЯ...

Гутарца член Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларусі, старшыня пастаяннай Камісіі па экалогіі і рацыянальным выкарыстанні прыродных рэсурсаў,

прэзідэнт Беларускага экалагічнага саюза Барыс САВІЦКІ і рэдактар аддзела публіцыстыкі «ЛіМа» Міхась ЗАМСКІ.

Б. САВІЦКІ:—Я не зусім згодны з тым, што ўсё ў нас у гэтым плане рабілася дрэнна, горш, чым у многіх замежных краінах. Літаральна перад нашым прыходам у мяне была сустрэча з прадстаўніком Міжнароднага банка развіцця, які збіраецца фінансаваць некаторыя нашы прыродаахоўныя праекты. Дык вось, мы гаварылі пра тое, што экалагічная сітуацыя на Беларусі лепшая, чым у некаторых Еўрапейскіх рэгіёнах, скажам, у той жа Сілезіі.

М. З.—Сілезія—гэта Польшча, дзе на працягу больш чым сарака пасляваенных гадоў правілі баль камуністы, якія ва ўсім бралі прыклад з КПСС. Але не буду спрачацца, я ў Еўропах-Амерыках не быў і пра тое, як там ставіцца да прыроднага асяроддзя, магу меркаваць толькі са сведчанняў друку. Сведчанні гэтыя, даруйце, разыходзяцца з вашымі. Ну, ды Бог з імі. Нам бы са сваім разабрацца...

Б. С.—Сапраўды, сваіх экалагічных праблем у нас процьма. Адна з іх, на маю думку, мо найгалоўнейшая,—адсутнасць у нас прыродаахоўнага заканадаўства. Вы скажаце,—у рэспубліцы даўно прыняты Закон аб ахове прыроды. Так, але ён, па-першае, вельмі недасканалы, па-другое, яму бракуе належнага механізму рэалізацыі і таго, што ёсць у ім слушнага, карыснага. На апошняй сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі быў прыняты амаль аднагалосна «Закон аб ахове навакольнага асяроддзя Рэспублікі Беларусі», падрыхтаваны нашай камісіяй і ўрадам. Такого закона, заўважу, пакуль што не мае ніводная краіна СНД. Ён уключае ў сябе ахову атмасферы, нетраў, аэонавага пласта, падземных вод і г. д. Гэта першы з 16 законаў «Экалагічнага кодэксу», які ахопіць літаральна ўсе сферы прырода- і рэсурсаахоўнай дзейнасці. У гэтым дакуменце ўпершыню замацоўваюцца правы грамадзян на здаровае і спрыяльнае для жыцця навакольнае асяроддзе. Таксама ўпершыню ў заканадаўчай практыцы прадугледжана крымінальная і іншая адказнасць службовых асоб, якія наймысна скажваюць або ўтойваюць інфармацыю аб стане прыроднага асяроддзя.

М. З.—Нашы партыйныя і дзяржаўныя наменклатуршчыні з нейкай маньяцкай падазронасцю ўспрымалі кожны абнародаваны прэсай факт пагаршэння экалагічнага становішча ў рэспубліцы. У «Народнай газеце» быў змешчаны артыкул народнага дэпутата рэспублікі Сяргея Навумчыка «Вазьму ўсё, што пажадаю...», у якім апавядалася пра некаторыя архіўныя дакументы былога ЦК КПБ, якія трапілі ў рукі аўтара. Аляксін з дакументаў за подпісам сакратара ЦК па ідэалогіі В. Пячэнікіна, як можна зразумець з яго зместу, з'явіўся на свет пасля публікацыі ў журнале артыкула «Нітраты на сталек». «Эта не что иное, как бессовестная ложь и провокация...»—кладзе рэзалюцыю партыйнай бонза.—Внесите предложение по мерам возмездия». Які стыль, га. Барыс Парфёнавіч? А з другога боку, якой пісьміннасці можна было патрабаваць ад сакратара ЦК па ідэалогіі!

Што датычыць прадугледжанай законам адказнасці службовых асоб, пра якую вы кажаце, дык я ў яе слаба веру. Выкруцацца!

Б. С.—Дазвольце з вамі не пагадзіцца. Зараз, пасля прыняцця закона, у Крымінальны кодэкс рэспублікі будзе ўнесены адпаведны артыкул, які вызначыць пакаранне за парушэнне закона.

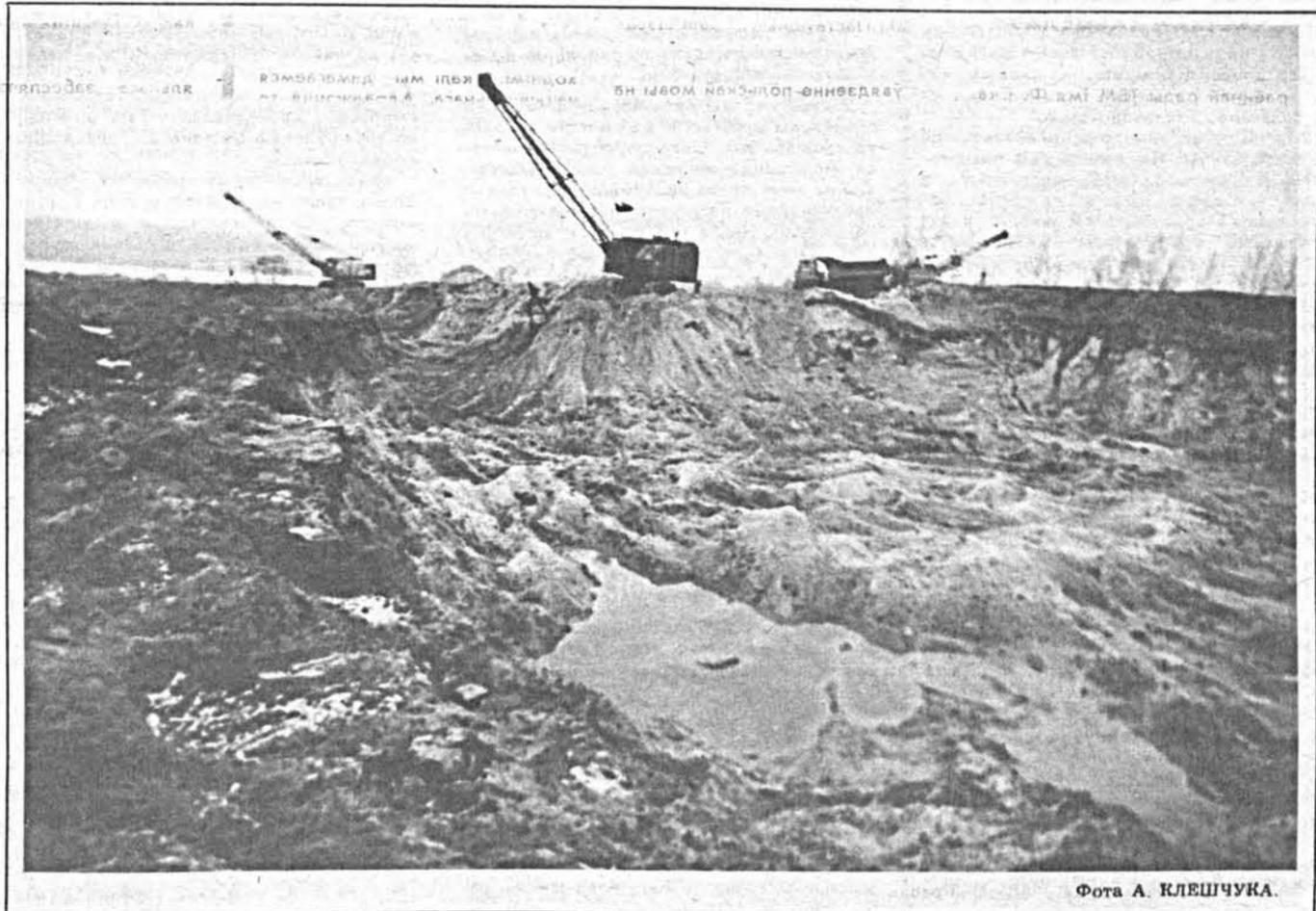
І ў прэсе, і ў нашым парламенце неад-

Б. С.—Так, вядома, не мае.

М. З.—Тады іх трэба было судзіць па законах маралі. Але ж яны стараннімі сваіх абаронцаў, у тым ліку і ў нашым Вярхоўным Савеце, пазбегнулі і гэтага суда... Што да пакарання службовых асоб за ўтойванне экалагічнай інфармацыі, дык утойваюць яны яе і сёння. Зусім нядаўна ў газетах прамільгнула інфармацыя аб лясных пажарах на заражаных радыяцыйнай тэрыторыях Гомельшчыны. Зразумець з тых інфармацый (а пісаліся яны безумоўна з падачы службовых асоб) маштаб пажараў, якія не маглі патушыць некалькі дзён, немагчыма. Тыл ж абрыдлы ўжо аптымістычныя ноткі: «На думку спецыялістаў, самае горшае—гэта перанос ветрам радыёактыўнага попелу, але паведамленні з Гомеля дазваляюць сцвярдзаць, што такога варыянта ўдалося

прыклад, Міністэрства лясной гаспадаркі рэспублікі, якое плануе аб'ясненне пацярпелых раёнаў менавіта сасной. Зыходзяць тут, вядома ж, з ведамасных інтарэсаў. Ёсць вялікі запас насення гэтай пароды дрэў, адпрацавана тэхналогія вырошчвання сасны. Да таго ж, хвоя дае дзелаваю драўніну...

М. З.—Пры нашым вялікім мэблевым дэфіцыце, я ведаю, людзі неахвотна купляюць мэблю, якая выраблена ў пацярпелых ад Чарнобыля раёнах. Лічыцца, што на яе выраб ідзе заражона драўніна. Не разыходзяцца ў крамах і кансервананыя прадукты, калі на этыкетках стаяць магілёўскія ці гомельскія адрасы. Я схільны тлумачыць гэтую боязь радыёфобіяй, якая апошнім часам пасялілася ў многіх з нас.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

пазбегнуць». Або яшчэ: «Як лічаць улады, настрой у Гомелі нічым не адрозніваецца ад звычайнага...»

Б. С.—Я толькі што вярнуўся з Хойніцкага раёна, дзе таксама бушаваў лясны пажар. Ці небяспечна гэта? Вельмі. Калі гарыць паражоны радыяцыйнай лес, адбываецца вазгонка радыёактыўных рэчываў, якія могуць разнісіцца ветрам на вялікія адлегласці. Куды паветраныя патокі занеслі радыёактыўны попел гэтым разам, мы яшчэ не ведаем. Магчыма, на тэрыторыю іншых абласцей рэспублікі, магчыма, на Украіну, у Польшчу, а, можа, у Францыю.

М. З.—Як папярэдыць такія пажары?

Б. С.—Я б не мог даць гарантыі, што ўсё без выключэння гомельская ці магілёўская мэбля, рэалізаваная насельніцтву, не мае патрэбы ў дадатковым дазіметрычным кантролі... Што да тамашніх прадуктаў харчавання, дык тут сітуацыя яшчэ больш небяспечная. Нашы газеты любяць пісаць, ледзь не з заміланнем, пра людзей, пераважна старых, якія, не вытрымаўшы на адсяленні рстані з роднымі мясцінамі, вяртаюцца назад, каб «памерці» ў сваёй хаце. Іх, вядома, можна зразумець—невynosна цяжка пачынаць недзе жыццё нанова, ды яшчэ пажыламу чалавеку. Але, але... Вярнуўшыся ў сваю хату, людзі, вядома, не паміраюць, а пачынаюць араць і сеяць, заво-

структуры Савета Міністраў. Усё-такі экалагі павінны працаваць у цесным кантакце з выканаўчай уладай. На маю думку, чалавек, які ўзначальвае такое ўпраўленне, павінен быць намеснікам старшыні ўрада і валодаць да таго правам вета.

М. З.—Вета? У якім сэнсе?

Б. С.—Скажам, нейкае міністэрства хадзіліцае аб будаўніцтве ў пэўным месцы свайго завода. Усе могуць яго падтрымаць, але прапанова не пройдзе, калі старшыня ўпраўлення аховы прыроднага асяроддзя, папярэдне, вядома, вывучыўшы справу, скажа сваё «не».

(Працяг на стар. 12).

ПАСТАВІМСЯ ДА ВОПЫТУ КРЫТЫЧНА

Заканчваем публікацыю завочнага «круглага стала», прысвечанага стану сучаснага літаратуразнаўства (пачатак — у мінулым нумары). Нагадаем пытанні, з якімі «ЛіМ» звярнуўся да навукоўцаў і крытыкаў:

Уладзімір КАЗБЯРУК

АСПІРАНТЫ НЕ ВІНАВАТЫЯ

Добрую падставу для разважанняў пра сучасны стан і перспектывы нашага літаратуразнаўства даюць артыкулы Алега Лойкі «З настальгіяй па тэорыі» і Юрка Лявончыка «Правінцыя» («ЛіМ» за 20 сакавіка 1992 г.). Нягледзячы на, здавалася б, розны падыход да некаторых рэчаў, на выкарыстанне адметных гісторыка-літаратурных з'яў і працэсаў, іх разважанні заснаваны на адным і тым самым падмурку: мы — усюго толькі правінцыя ў літаратуразнаўчым і філасофскім кантэксце — і сусветным і еўрапейскім. Адкрыта пра гэта гаворыць Юрка Лявончык. Але з гэтага выходзіць і Алег Лойка, калі выказвае запаветную мацу пра засваенне вопыту «школ і кірункаў Еўропы і Амерыкі XX стагоддзя». Або: «Кірункі, метады, спосабы даследавання, іх сапраўды доволі набралася ў пасляваеннай Еўропе і Амерыцы. Мы сёння перад набыткамі іх і канцэпцыямі — як неафіты, як непрыладзетыя».

А цікава было б, калі б у святле «магутных тэарэтычных вучэнняў, такіх, як герменеўтыка, фемінізм, марксізм (ну, гэта яшчэ можна было б! — У. К.), дэканструкцыянізм, новы гістарызм, тэорыя чытацкага ўспрымання, канцэпцыі Лакана, Фуко і г. д.» (з артыкула А. Лойкі) паспрабаваць прааналізаваць такія творы, як «Святло над Ліпскам», «Пялюць жаваранкі», «Слова да Аб'яднаных нацый»! Ці можам мы забываць, што наша партыя з бацькоўскім клопатам гадавала літаратуру, пільна дбаючы, каб не разводзілі ў ёй такія творы, як «Мілы чалавек», «На Быстранцы», «Дабрасельцы»? Да той літаратуры добра прыстасоўвалася літаратуразнаўства. А каб яно не збочыла куды не трэба, шлях яму паказвалі і даклады Жданова, і адпаведныя паставы партыі.

Новыя літаратуразнаўчыя і крытычныя меркі ў нас спатрэбіліся толькі пасля таго, як з'явіліся прыніцыпова новыя творы — скажам, у Рыгора Барадуліна, Алеся Разанава ці Віктара Казыко.

У гэтай сувязі мне хочацца сказаць пра Алеся Разанава. Я ніколі не быў прыхільнікам ягонай паэзіі, што засведчыў у друку — і для шырокага і для больш абмежаванага кола чытачоў. Але...

Аднойчы ў бібліятэцы імя Леніна ў Маскве я заказаў зборнік Т. С. Эліота, апублікаваны некалькі гадоў за два перад гэтым. І мне яго давалі ў рукі так, як давалі б выданні якога-небудзь XVII стагоддзя — з асобнай шафы і з усімі мерамі перасцярогі. І калі я чытаў гэтыя лаўрэата Нобелеўскай прэміі (тады і паэзія, толькі што ў рускіх і польскіх перакладах), то я выразаў бачыў, што з улікам патрабаванняў той паэтыкі творы Алеся Разанава ўспрымаюцца як больш арыгінальныя. У іх больш паэтычнай вынаходлівасці і мастацка-вобразных сюрпрызаў. Інакш кажучы, калі падыходзіць да іх з тымі меркамі, то ўзровень іх не менш, а можа, і больш высокі, чым у таго ж Томаса С. Эліота або Эзры Паунда, якога Эліот называў сваім настаўнікам.

Настае пара — і Запад адкрые для сябе Алеся Разанава і моцна здзівіцца. Вядома, калі з'явіцца адпаведнага ўзроўню пераклады і не здарыцца такая гісторыя, як са зборнікам паэтычных твораў нашых вядучых паэтаў, выдадзеным па лініі ЮНЕСКА на французскай мове. Замежнаму чытачу быў прадстаўлены звычайны пасрэдны падрадкаўнік, зацверджаны, аднак, да друку Саюзам пісьменнікаў Беларусі. Можна сабе ўявіць, якое ўражанне рабіла такое выданне.

Аднак вернемся да пытання: правінцыя мы ці не правінцыя? Як мне ўяўляецца, Юрка Лявончык даказаў, што —

правінцыя. Вазьміце ягоны артыкул. З якім веданнем справы ён дакарае аспіранта Лявона Юрэвіча за тое, што ён не раскрыў ва ўсёй шырыні і маштабнасці значэнне і ролю Віцьбіча ў нашай літаратуры. Прафесараў (сталічных і перыферыйных), дактараў і акадэмікаў ён не чапае. Мабыць, ім пры іх званнях і пасадах можна ўжо не пісаць? Аспіранты, аказваецца, вінаваты ў тым, што наша літаратуразнаўства чагосьці не зрабіла...

Юрка Лявончык зусім правільна абвінавачвае і правільна патрабуе: «Праўда, поўная, горкая, нават у дачыненні да сваіх герояў, твораў — вось яшчэ адна ўмова, пры якой не будзе правінцыялізму ў душах, у літаратуры, у навуцы». І шкада, што аўтар артыкула самому сабе не паверыў. Яму не спадабалася, што ў «Спадчыне» перадрукавалі артыкул Цішкі Гартнага. Бо гэта — «кампрамат» на пісьменніка. Дык што? Можна, зноў створыць спецыяльныя органы для падзелу праўды на патрэбную і шкодную? Вопыт — і надзвычай багаты — ёсць.

Важным дасягненнем навукі я лічу вяртанне ў літаратуру забароненых і забітых імёнаў. І дарэмна Юрка Лявончык глядзіць на гэтую справу з высакаммернай паблажлівасцю, прычыны якой растлумачыць цяжка. Як і тое, што ён не разумее значэнне архіўных пошукаў. А між тым кнігі Генадзі Кісялёва, заснаваныя на архіўных матэрыялах, з кожным дзесяцігоддзем будуць становіцца ўсё больш каштоўнымі, у той час, як многія салідныя маняграфіі (у тым ліку і тыя, што забяспечылі аўтарам доктарскія ступені) пасля нейкага перыяду безнадзейна старэюць. Найбольшым дасягненнем беларускага літаратуразнаўства я лічу кнігу Вацлава Ластоўскага «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі» (1926) таму, што ў ёй выкарыстаны найбагацейшы фактычны матэрыял, які ніколі не страціць сваёй каштоўнасці.

У свой час мы па чарзе засвойвалі прыніцыпы вульгарнага і поствульгарнага сацыялагізму, што заўсёды іменаваліся марксісцка-ленінскай метадалогіяй. Ды не мелі права не думаць, што гэта — найвышэйшае дасягненне літаратуразнаўчай навуцы. Нашы тэарэтыкі і практыкі абавязаны былі беспамылкова адрозніваць матэрыялістычныя прыніцыпы тэорыі пазнання ад ідэалістычных. А таксама дашуквацца ўсюды класавага зместу ў святле вучэння аб двох культурах (і забывалі пра гэты змест, калі справа датычыла рускай гісторыі — скажам, пры ацэнцы дзейнасці Суворова). Пры такім падыходзе для нейкіх там гуманістычных каштоўнасцей агульначалавечага парадку, ідэалістычных па сваёй сутнасці, а гэта значыць, варожых пралетарскай ідэалогіі — не магло быць і мовы. Бо так можна было скаціцца на ідэалістычныя пазіцыі, адравацца ад жыватворных прыніцыпаў дыялектычнага метаду пазнання.

Сёння нам прапануецца нешта тыпалагічна блізкае, толькі пафарбаванае не ў адзін чырвоны колер, а размалявае па законах абстрактнага жывалісця. А між тым нам не хапае не бяссплённых (у нашых умовах) разважанняў пра нейкія там герменеўтыкі, фемінізмы, дэканструкцыянізмы ці канцэпцыі Лакана, Фуко, Тойнбі, Шпенглера, Ясперса, Хайдэгера, а звычайнага ўмення аналізаваць канкрэтны мастацкі твор — адзін верш, пазму, апавяданне, раман, п'есу, публіцыстычны артыкул. Калі навучымся рабіць гэта, то дамо рады рабіць і патрэбны нам абагульненні і вывады, знойдзем дарогу да агульных разважанняў, прыдумаем і адпаведныя тэрміны.

Зоя МЕЛЬНИКАВА

НАМ БРАКУЕ САМАПАВАГІ

Сапраўды, стан сучаснага беларускага літаратуразнаўства, асабліва яго састаўнай часткі — гісторыі нацыянальнай літаратуры, доволі драматычны. Новы час разнаволіў нас, гуманітарнаў, ад палітыка-ідэалагічных нарочнікаў мінулага. Але вызваленая рука разгублена апусцілася, бо мы выхаваны і адукаваны эпохай тых

ж нарочнікаў. Мы хочам напісаць сапраўды аб'ектыўную і навуковую гісторыю роднай літаратуры, але пры гэтым востра адчуваем, як не хапае і тэорыі, і практыкі, і мудрасці, каб зрабіць гэта на прыстойным, адпаведным нацыянальнай літаратуры ўзроўні. І ўсё ж рабіць гэта трэба. Інакш стрыманасць нашага літара-

Якімі бачацца вам стан і перспектывы развіцця сучаснай літаратуразнаўчай навуцы? Што вас не задавальняе ў ёй сёння, якія з набыткаў, на вашу думку, варта захоўваць і памнажаць?

А паколькі ў рэдакцыйным партфелі ёсць яшчэ артыкулы на гэтую тэму, то гаворка будзе прадоўжана.

турознаўства можа расцаніцца як сапраўды яго некомпетэнтнасць і банкруцтва.

Мне сённяшні дзень нашай літаратуразнаўчай навуцы ўяўляецца часам удумлівага і пакутлівага пераасэнсавання спадчыны, часам назапашвання новых і адноўленых імён, твораў і крыніц, урэшце — патэнцыяльных магчымасцяў.

Відавочна, што сёння нам не пазбегаць палітызацыі. Гэта, на маю думку, будзе аб'ектыўным працэсам, або першай прыступкай у выпрацоўцы канцэпцыі і тэорыі сапраўднага, дэідэалагізаванага літаратуразнаўства. І дзеля гэтага варта «ламаць копі» на старонках друку.

Самае актуальнае і першаступеннае — звярнуцца да гісторыі літаратуры папярэдняй перыядаў, асэнсаваць і прааналізаваць яе з агульначалавечых гуманістычных пазіцый, убацькаваць і выдаткі, рашуча скінуўшы ідэалагічныя шоры «класавасці, партыйнасці, народнасці».

Вяртанне да спадчыны павінна быць выключна сумленным і аб'ектыўным. Важнейшымі крытэрыямі пры гэтым павінны быць гістарычная праўда і эстэтычная вартасць твораў пісьменніка. Ахаціць абвінаваціць у апалагетыцы — нескладана; куды цяжэй зразумець мастака, драматызм эпохі і чалавечых лёсаў у мінулым.

Цалкам непрыемнымі з'яўляюцца папрокі маладых навукоўцаў старэйшым: вы, маўляў, нівелізавалі, спрашчалі літаратурны працэс, былі залішне абалівымі... Трэба разумець драматызм самага літаратуразнаўства і яго стваральнікаў у мінулыя часы, магчымасці якіх былі абмежаваны палітыка-ідэалагічнай унарманасцю. Без вопыту, даследчанасці, прафесійнасці старэйшых калег нам не абыйсціся.

Другой, перспектыўна неабходнай задачай сучаснага літаратуразнаўства будзе асэнсаванне і аналіз твораў нацыянальнай літаратуры ў кантэксце літаратур суседніх народаў. Сапраўды, наша навука павінна рашуча пазбавіцца сарамлівай правінцыянасці, традыцыйнай інертнасці з тым, каб набыць сваёй літаратуры ацэньваць у параўнанні з еўрапейскімі. Дзеля гэтага нам сёння яшчэ бракуе здаровай амбітнасці, самапавагі, смеласці і дасведчанасці. Гэту аб'ектыўна абумоўленую адсталасць дзевяціцца пераадоляваць.

Аднак арыентацыя толькі на іншыя, больш тэарэтычна развітыя хоць і суседнія, але чужыя мадэлі — знятак спажывуны і плённы толькі ў пэўнай ступені. Не стрымала б, не абмежавала б гэта пошукі і спасціжэнне нашай нацыянальнай адметнасці і вызначанасці, не абярнулася б штучнасцю...

У стварэнні сучаснай літаратуразнаўчай навуцы вялікую ролю будзе адыграваць асоба даследчыка, яго эрудыцыя, адукаванасць, густ... Мы маем даследаванні, якія можна лічыць узорами для сённяшняга і заўтрашняга літаратуразнаўства. Дзеля прыкладу спашлюся на кнігу У. Калесніка «Янка Брыль», у якой засведчана філасофскае заглибленне ў свет мастацкага твора, філіграннае, высока прафесійнае майстэрства адчуць, зразумець і прааналізаваць сюжэт, вобраз, дэталь, каб яны засвяціліся дыяметамі, умненне ўбачыць значнасць творчасці беларускага пісьменніка ў кантэксце твораў вялікіх польскай і рускай літаратур і доказа паказаць, што наша нацыянальная літаратура і змястоўная, і эстэтычна багатая, і таленавітая... Метадалогічны арыенцірам для сучаснага беларускага літаратуразнаўства, мяркую, могуць з'яўляцца артыкулы і працы апошняга часу А. Лойкі, Д. Бугаёва, В. Каваленкі, У. Калесніка, М. Мушынскага, А. Рагулі, Р. Шкрабы...

Важкім і неацэнным здабыткам сённяшняга літаратуразнаўства будуць заставацца гісторыка-тэарэтычныя артыкулы М. Багдановіча, літаратуразнаўчага спадчына М. Гарэцкага, напрацоўкі адрэджанцаў пач. XX ст., прыхільнікаў беларусізацыі, тэарэтыкаў беларускай літаратуры 20-ых гадоў. У многіх адносінах нам трэба вярнуцца да іх, каб пачаць стваральны рух наперад.

Сёння існуе не толькі настальгія, а адчуваецца вострая патрэба ў тэорыі нацыянальнага літаратуразнаўства. Тут нельга не пагадзіцца з Ю. Лявончыкам, што маняграфія па тэарэтычных праблемах у нас мала. Без засваення сусветнага вопыту па гэтых праблемах (я цалкам згодна з А. Лойкам) мы застанемся бездапаможнай правінцыяй. Відавочна, што гэта справа перш за ўсё акадэмічнага літаратуразнаўства.

Аднак катэгарычна не згаджуся з Ю. Лявончыкам, «што ў нас пакулі што няма мастацка і філасофска значных твораў у сучаснай літаратуры — на ўзроўні сусветнай». Ёсць! І хіба гэта не той жа правінцыялізм — адмаўляць сабе і нацыянальнай літаратуры ў значнасці і вартасці? Багдановіч, Гарэцкі, Купала, Колас, Караткевіч, Мележ, Быкаў, Казыко, Пташнік... Іх творчасць з выключнай годнасцю ўпішацца ў еўрапейскі, у сусветны літаратурны кантэксст. Зрабіць гэта, прыклаўшы ўсе намаганні для пераадолення крызіснасці і адсталасці сучаснага літаратуразнаўства, — наш грамадзянскі і прафесійны абавязак.

г. Брест.

Міхась ТЫЧЫНА

НАЙЛЕПШЫЯ ВЫНІКІ ДАЕ ЭВАЛЮЦЫЯ

Вынікі няшчаднай эксплуатацыі за сем дзесяцігоддзяў у нашым літаратуразнаўстве адно толькі марксісцкага метаду — навідавоку. Міма нашай увагі прайшлі цэлыя літаратурныя перыяды, мноства пісьменніцкіх імёнаў і твораў. Але і тое, што носіць назву «класіка», мы па-сапраўднаму не прачыталі, задаваліўшыся верхнім пластам ідэалагічнай матываванасці. Наша шчасце, што масава чытаць не вельмі звяжаў на шматлікія крытычныя інтэрпрэтацыі тэкстаў і вышукваў у іх тое, што ішло ад жывога жыцця, ад яго паэзіі. Гэта разыходжанне паміж літаратурнай гісторыяй і аб'ектыўна існуючымі мастацкімі творамі ў апошнія гады дасягнула крайніх пунктаў. Усё часцей і ўсё гучней чуецца пытанне: а як было на самай справе? Ці магчыма наогул дакладнае веданне гісторыі літаратуры? Калі нарэцце наша літаратурная тэорыя адшукае «залаты ключык» і здолее адмакнуць патаемны пакой са скарбамі нашага прыгожага пісьменства?

Самае парадаксальнае, што марксісцкі метаду за ўвесь час так і не выявіў сваіх навуковых пераваг, якія ён, несумненна, мае, калі яго прымяняць у пэўных сферах грамадскага жыцця і не выдаваць за адмычку ад усіх дзвярэй. Па сутнасці, гэты метаду выкарыстоўваўся дасюль толькі дзеля апраўдання дэбрыбэты асобных грамадскіх групавых і абмежаваным ідэалагічным пунктам погляду на свет, і літаратуразнаўства, на жаль, санкцыянавала гэты вузкакласавы і прасталінейны партыйны падыход

да «літаратурнай справы» як часткі справы партыйнай». Самае большае, чаго дасягнула наша літаратурная навука з дапамогай марксісцкага сацыялагічнага метаду, гэта ўменне ставіць мастацкі твор у пэўны гісторыка-культурны кантэксст і выяўляць яго сувязь з эканамічным базісам, зменай грамадскіх фармацый, барацьбой класаў. Што ж датычыць уласна літаратуры як мастацтва слова, то тут гэты метаду быў абсалютна бездапаможны: спрашчаючы, вульгарызуючы, дэфармууючы працэс творчасці, ён зводзіў яго да механічнай вытворчасці «тавару масавага ўжытку», а пісьменніка ператвараў у «памочніка партыі».

Засілле аднаго навуковага метаду, імкненне выдаць лакальныя вывады за ўсеагульныя, як бачым, да добра не вядзе. Але ці гарантуе навуковую аб'ектыўнасць наяўнасць мноства школ, метадаў, напрамкаў, стыляў? Нават эвалюцыя герменеўтыкай, дэканструкцыянізма, неапрагматызма, постструктуралізма, рэцэптыўнай эстэтыкай і іншымі навамоднымі школамі заходняга літаратуразнаўства, мы не зможам быць з сусветнай навукай «на роўных»: вопыт сямідзесяцігадовага «р-р-рэвалюцыйнага выхавання» пераступіць цяжка. А можа, і не трэба. Не пераступаем жа мы адразу некалькі ступенек, калі нават і вельмі спышаемся. У культуры, якую лгя параўноўваць толькі з жывым арганізмам, найлепшыя вынікі дае эвалюцыя, а не рэвалюцыя, паступовае, паслядоўнае нарошчванне «гумусу». Хто можа даць гарантыю, што чарговы «навуковы»

ЯШЧЭ ДВА СЛОВЫ ПРА ПЕРЫЯДЫЗАЦЫЮ

Сёння агульнымі намаганнямі літаратуразнаўцаў ствараецца новая перыядызацыя літаратуры. У артыкулах А. Лойкі, М. Мішчанчука, І. Шпакоўскага выказваецца патрэба адравацца ад спрошчана-вульгарызатарскай канцэпцыі літаратуры як рэакцыі на грамадска-палітычны падзеі. Аднак падзеі так ці інакш звязаны з нацыянальным адраджэннем, ідэя якога і павінны ляжаць у новай перыядызацыі. Паспрабуем праілюстраваць сказанае на развіцці гістарычнай прозы.

Спецыфіка нацыянальнага развіцця (а, значыць, і нацыянальнай думкі) кожнай нацыі ўплывала на лёс літаратуры, у прыватнасці — на гістарычную прозу. Падставы актуальнасці мінулага трэба шукаць у адметнасцях сучаснага моманту адпаведнага часу. Гэта бачна на прыкладзе літаратуры пачатку стагоддзя, на ўзорах сучасных твораў: новае разуменне гісторыі нараджаецца ў нацыі, якая знаходзіцца на ўздыме.

Зыходзячы з гэтага, нельга пагадзіцца з прапановамі не ўлічваць гады вайны (1941—1945 гг.) як асобны этап літаратуры. Менавіта ў гэты час напісана большасць гістарычных твораў Я. Дылы, раман «Адвечнае» Б. Мікуліча, набыла новы — якасна — узровень творчасці Ю. Віцьбіча. Паўстае пытанне — чаму?

А таму, што ў ваенныя гады ўраду СССР было палітычна выгадна вярнуць народам гістарычных дзеячаў, нацыянальных герояў.

Такім чынам, падчас вайны 1941—1945 гг. у беларускай літаратуры адбыўся паварот да новых тэм і новага іх адлюстравання. Гістарычныя творы апасродкавана ўплывалі на ідэі нацыянальнага адраджэння. Таму, мяркую, варта захаваць перыяд вайны як асобны этап у новай перыядызацыі літаратуры. І, можа, пры падрыхтоўцы такой перыядызацыі варта прыслухацца і да голасу дыяспары. Напрыклад, У. Глыбінны ў кнізе «Доля беларускай культуры пад Саветамі. Даследаванні і матэрыялы» (серыя 2-я, выпуск 68. Мюнхэн, 1958 г., с. 9) прапанаваў наступныя этапы развіцця:

1. Перыяд адноснага рэнесансу 1920—1929 гг.
2. Трагічны перыяд змагання партыі з беларускім нацыянал-дэмакратызмам 1930—1940 гг.
3. Перыяд вымушаных уступак нацыянальнай культуры ў часе вайны 1941—1945 гг.
4. Жданаўская рэакцыя і сталінская кананізацыя 1946—1952 гг.
5. Перыяд замены сталінскай кананізацыі г. зв. калектыўным кіраўніцтвам партыі з 1953 г.

І астатнія, акрамя вайны 1941—1945 гг., перыяды таксама прагледжваюцца пры разглядзе гістарычнай прозы. Вялікі пералом 1929 г. — застаецца няскончаным раман М. Зарэцкага «Крывічы», пазбаўляюць волі Я. Дылу. У 30-х гг. — спачатку няўвага, а потым гвалтаванне апавяданняў Ю. Віцьбіча, адсутнасць сапраўдных мастацкіх твораў на гістарычную тэму. У пасляваенныя гады гістарычная проза захавала толькі апратку, не болей. Апошні перыяд даў з 1955 г. У. Караткевіча, бацьку новай беларускай гістарычнай прозы.

Лявон ЮРЭВІЧ.

эксперыментам не знішчыць гэты тоненькі пласт чарназёму на зямной цвёрдзі ў адзін міг? Так звае академічнае літаратуразнаўства, якое многім здаецца адарваным ад жыцця і нават мёртва-ароджаным, у гэтых адносінах яшчэ не сказала свайго важнага слова.

Пад «академізмам» я разумею любоў да навукі, аб'ектыўных і дакладных ведаў, строгай і суровай ісціны. Любоў адну на ўсё жыццё. У 20-я гады, калі ўласна і ўзнікла паняцце «літаратуразнаўства», у нас ствараліся школы: біяграфічная, псіхалагічная, культурна-гістарычная, параўнаўча — гістарычная, фармалістычная і, вядома ж, марксісцкая. Аднак відавочна, што найбольшага поспеху дасягнула менаві-

та академічная, якая імкнулася спалучыць усе перавагі вышэйназваных школ. Высокая паэзія «сухога» академічнага выкладання зместу «Новай зямлі» Якуба Коласа ў даследаванні І. Замойца і сёння здольна захапіць чытача. Не кажучы ўжо аб «Гісторыі беларускай літаратуры» М. Гарэцкага, дзе любоў да навуковай ісціны спалучылася з глыбокім пранікненнем у пэтычны змест многіх беларускіх мастацкіх тэкстаў. У той жа час гэта не эсэ, дзе нярэдка адсутнасць грунтоўнасці падмяняецца перабольшаным пафасам «самавыяўлення», больш падобнага на «самараспананне», чым грашаць сучасныя празаікі і пэты. Літаратурная навука павінна вярнуцца да прадмета свайго даследавання — да

Іван ЧАРОТА

ДА НОВАЙ КАНЦЭПЦЫІ

Уступаю ў размову, спадзеючыся, што яна не перарасце ні ў моташную псеўдадыскусію, нахшталт гаманы глухіх, ні ў бессэнсоўную перапалку загадкаў разумеваемых «байцоў крытычнага фронту».

Дарэчы, надзею падмацоўваюць «штуршковыя» артыкулы. Яны ж, пры пэўных адрозненнях, выяўляюць адзін клопат і прыцягваюць увагу да той самай актуальнай задачы. Як і добра вядомы Алег Лойка, і замаскаваны ці містыфікаваны Юрка Лявончык, і калі не ўсе, дык большасць з патэнцыйных сурзамойнікаў, я таксама лічу: апошнім часам асабліва ўсведамляецца недастатковасць назапашаных ведаў і складзеных уяўленняў пра мінулае, цяперашні стан ды і перспектывы нашай літаратуры.

А тое, што кожны ідзе з бліжэйшага яму канца і хоча прапанаваць сваё бачанне пройдзенага і пажаданага шляхоў развіцця літаратуразнаўства, можа прынесці значнейшы плён. Каб толькі было жаданне шукаць агульную мову і блізка пазіцыі.

Так, па-мойму, з любога пункту гледжання заўважаецца, кажучы мякка, няпоўная прыдатнасць таго навуковага апірышча, якое сфармавалася ў дачыненні да зусім іншага па генетычнай і функцыянальнай існасці матэрыялу. Усё відэачы, што звалючы асабліва сцвярджаюць беларускае мастацтвае слова ў розныя эпохі немагчыма вытлумачыць ні арыентацыяй на грэцкае альбо лацінскае ўзоры, ні збліжэннем з уплывовымі накірункамі Рэнесансу, Асветніцтва і г. д. у краінах Заходняй Еўропы, ні пазнейшай залежнасцю ад падманна-інтэрнацыяналістычных ды нарматыўна-сацэрэлістычных тэндэнцый.

Усё гэта было, аднак не яно вызначала асноўнае.

На сённяшні дзень нам важна спаразумецца ў выбары галоўных — актуальных і перспектывных — накірункаў развіцця тэорыі, метадалогіі сапраўднай навукі. А тут не прыдумаеш нічога лепшага, як, уважліва аглядаючыся, вызначыць, што найбольш замяніла дагэтуль.

Я б пералік аў такім чынам: стэрэатып, у адпаведнасці з якім развіццё нацыянальнай культуры вызначалася пераважна ўзроўнем літаратуры толькі на сваёй мове; недастатковасць самаідэнтыфікацыі з пункту гледжання таго, што завецца «духоўным генатыпам»; павярхоўнае тлумачэнне міфа-пэтычнай традыцыі; чужамадэльнае ігноруванне стады літаратурнага працэсу; ігнараванне феномену сумежнасці, пераходнасці, у тым ліку і шматстайных працяў двухмоўя; абыходнасць да комплексу праблем унутры- і міжлітаратурных стасункаў; збянтэжанасць перад рознаскіраванымі чыннікамі этна-канфесійнай прыроды...

Справа тут не ў паўнаце рэстра і не ў пошуку вінаватых. Галоўнае — не пакінуць надалей відавочных агрэху, не паўтарыць усядзюшых памылак. А яшчэ — не спяшацца перакрэсліваць усё, што набылі, адным махам. Плён, які мы, беларусы, маем у факталогіі ды тэсталагіі фальклорных і пісьмова-літаратурных матэрыялаў, дае падставы не толькі не саромецца, але і ганарыцца.

Бадай, нельга прызнаваць фактаграфію як належны ўзровень навукі, як мэта, і мусова скідаць палітыка-ідэалагічныя шоры. Памятаючы, што вывернутыя, пачэпленыя другім бокам, яны засцяць не меней. Асабліва ў цяперашніх акалічнасцях, калі асабліва складана

Таццяна ШАМЯКІНА

СПАДЗЯЮСЯ НА ПРАРЫВЫ ДУХУ

Я лічу, што беларускае літаратуразнаўства адзекватна тлумачыла беларускую літаратуру на ўсіх этапах яе развіцця. А якая была беларуская літаратура? Погляд на яе як на правінцыйную даўно знаёмы. Але гэта погляд збоку, зверху, погляд элітарны, які таксама неабходны. Часам жа варта паглядзець і знутры, як бы вачыма простага чалавека, абстрагуючыся ад заходніх традыцый, ад пошукі суседзяў. Тое, што ў XX ст. быў бурны ўзлёт беларускай літаратуры, што яна развівалася імкліва і плённа, хаця і са стратамі, што менавіта яна і толькі яна садзейнічала станаўленню беларускай нацыянальнай свядомасці, кансалідавала нацыю, — гэта бясспрэчна. Есць мастацтва, якое раз'ядноўвае грамадства, — элітарнае, афіцыйнае, дысідэнцкае, а ёсць мастацтва, якое аб'ядноўвае. Беларуская літаратура заўсёды аб'ядноўвала народ і інтэлігенцыю, была ў аснове сваёй глыбока дэмакратычна. Вось тое, пра што неабходна памятаць. А пасля ўжо пачынаюцца «але»...

Мой настаўнік А. Лойка піша пра трагізм становішча народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Гэта так. Але якраз тут варта аглядацца навокал. Трагічным быў шлях большасці мастакоў першай паловы XX ст.: ці гэта зломленасць большавізма, ці эміграцыя, ці згубленасць пасляваеннага пакалення ў заходняй літаратуры. Сапраўдныя мастакі ўсе хваравіта перажывалі сацыяльныя катаклізмы і ўсе мелі ілюзіі. Хіба славутыя Р. Ралан і Л. Фейтвангер не ўслаўлялі Сталіна? Варта відаць, гаварыць пра агульную трагедыю духу: крушэнне прынцыпу гуманізму ў яго нехрысціянскім варыянце. Такі гуманізм разглядае добра і зло як паянці адносна. Толькі рэлігія дае дакладнасць у гэтай квінтэсэнцыі ўсіх чалавечых праблем. Натуральна, што секу-

лярызаваная свядомасць XX ст. не дапамагла чалавеку змагання са злом — і ў грамадстве, і ва ўласнай душы. Вось у чым «без віны вінаватасць» — слепата, аберацыя зроку, самападман, падман народа і чалавека» нашай літаратуры. На гэта накладваецца, безумоўна, існаванне ва ўмовах таталітарнай дзяржавы. Пафас грунтоўнага артыкула А. Лойкі «З настальгіяй па тэорыі» — і ёсць прага вызвалення ад самападману, самаігнавання, імкненне да аб'ектыўнасці і паўнаты погляду на ўсю сацыяльна-палітычную і культурную сітуацыю XX ст.

Хвалюе і другое, што вынікае з папярэдняга, — страта даверу народа да выратавальнай сутнасці слова, страта веры ў пісьменнікаў як сумленне нацыі. Па вялікім рахунку ў беларускага народа няма сёння сапраўдных, прызнаных большасцю, нацыянальных лідэраў. Вось у чым бачыцца сапраўдная драма, а не ў тым, што мы не займаемся праблемамі міфу. Будзем займацца, і вельмі хутка! Студэнты нашага філалагічнага факультэта апошнім часам жыва цікавяцца міфам, міфалагічнай свядомасцю, этнапсіхалогіяй і знаёмы з навішымі навуковымі публікацыямі па гэтых пытаннях. Вывучаюць у нас і Весялоўскага, і Пропа, і Леві-Строса, і Бахціна, і М. Эліада, названых Аніміам. А яшчэ і Дж. Фрэзера, і К. Юнга, і Б. Крочэ, і Г. Гачава. Тое, што пра што зусім слушна піша наш паважаны Аніміам, вельмі добра ўсведамляюць на філфаку, які нават структурна апошнім часам перабудоўваецца ў напрамку, указаным Юркам Лявончыкам, — «сумежка навук, моў, краін». Дарэчы, ажыццяўляе гэту перабудову, адкрывае новыя кафедры і аддзяленні дэка факультэта А. Лойка, імя якога гаворыць само за сябе, і, ведаючы, што ў нас ёсць вялікая група сапраўды дапытлівых, цікавых,

мастацкіх тэкстаў. Гэта адзіная аб'ектыўная матэрыя, якая не змяняецца з часам, са зменай палітычнай кан'юнктуры. Змяняецца толькі глыбіня іх прачытання, павялічваецца колькасць інтэрпрэтацый. Такое ўважлівае чытанне не адмаўляе літаратурнай тэорыі, наадварот, адкідаючы момант няісціннасці і недакладнасці, абгрунтоўвае яе пільную неабходнасць. Літаратурная навука павінна павярнуцца да літаратуры, як гэта ні парадаксальна гучыць, і адшукаць у мастацкіх творах тыя схаваныя сэнсы, якія маюць не толькі нацыянальнае, але і агульначалавечае значэнне і здольны быць сацыяльна эфектыўнымі ў новых умовах жыцця. Толькі ў такім выпадку мы будзем патрэбнымі грамадству.

вясці патрэбныя параўнальныя і сістэмныя даследаванні — якраз тое, чаго нам прыкметна не хапала.

Пытанне пра «школы», «платформы», канкрэтныя метадыкі я не закранаю таму, што яны самі па сабе складаюць ужо другі парадак. На першым плане задача — стварыць новую агульную канцэпцыю. Якой яна бачыцца мне?

Сур'ёзна выверанай перш за ўсё ў генетычным, тыпалагічным, кантакталагічным і агульна-сістэмным аспектах. Тады, між іншым, лягчэй будзе пазбаўляцца і ад комплексу правінцыяльнасці, і ад сімптаматычнага захаллення ўмоўна-еўрапейскімі арыенцірамі. Не варта забывацца, што літаратура можа ацэньвацца толькі па сваёй (якія ўжо накіраваны) радаводзе, умовах сцвярджэння, кантэксце функцыянавання. Апроч таго, ніхто не выкасуе з агульнапрынятага досведу элементарных паняццяў пра мікра- і макрасістэмы, прычым іх утварэння і ўзаемадзеяння. У дачыненні да літаратуры яны, зноў-такі, завязваюцца на агульнасць вытокаў, суднасеннасць гістарычных перспектыв, падабенства эвалюцыйных працэсаў, наяўнасць трывалых сувязей.

Усё гэта не можа не быць улічана. А таму ёсць патрэба азначыць важнейшыя класіфікацыйныя абсягі, не прамінаючы ніводзін. Адпаведна: беларускі — усходнеславянскі — агульнаславянскі — усходнееўрапейскі — агульнаеўрапейскі — сусветны. Падкрэслім, што гаворка вядзецца не пра ступені — ад ніжэйшай да вышэйшай. А пра канцэнтрычную сістэму, кругі якой у паслядоўнасці маюць сэнс і «арбіт», і ўзроўняў кантакту з наступным, шырэйшым колам. Прычым, тут не будзе праграмаваных скажэнняў пры пунктах гледжання і з сярэдзіны, і зверху.

Натуральна, што гэтая, як любая іншая схема, нешта спрашчае. Але ў дадзеным выпадку мадэль канцэпцыі не парушаецца.

таленавітых, працалюбівых хлопцаў і дзяўчат, я аптымістычна гляджу на будучы стан беларускага літаратуразнаўства.

А стан сённяшні? Есць думка, што гаварыць сёння пра эстэтычныя якасці прозы і паэзіі, — справа безнадзейная і нават амаральная. Тут абы выжыць... Але я спадзеюся якраз на прарывы духу ў наш галодны час. Ды і зроблена было нямаля. Лепшыя беларускія літаратуразнаўцы па сваёй адукаванасці, шырыні поглядаў стаялі і стаяць на еўрапейскім узроўні. Аднак пра эпоху каментатарства гаворыць не толькі паважаны Аніміам (ён называе гэта канстатацыяй), але і навукоўцы небеларускія. Што ж зробіш! Сапраўды, такая эпоха. Акрамя таго, грунтоўны падмурак — гістарычнае літаратуразнаўства, крыніцазнаўства, тэсталагія — пад тэорыю літаратуры абавязковы і неабходны.

Так, у нас няма многіх напрамкаў сучаснага літаратуразнаўства, якія даўно развіліся, зацвердзіліся на Захадзе. Але не таму, што беларускія літаратуразнаўцы не ведаюць пра іх, не ўсведамляюць іх неабходнасць ці не ўмеюць, а таму, што элементарна не хапае кадраў. Дзіўны парадокс: філалагія ў нас многа, а тэарэтыкаў літаратуры недаравальна мала. Ва ўніверсітэтах і педінстытутах звычайна працуюць над прыкладнымі праблемамі. Вучонымі академічнага інстытута зроблена вельмі многа, але не могуць яны быць «на ўсе рукі». Неабходны новыя, маладыя сілы, якія аб'ядноўваюцца вакол аўтарытэтных вучоных, бо сітуацыя такая: цікавыя і вельмі моцныя літаратуразнаўчы ёсць, а школ няма. Неабходны свой тэарэтычны часопіс, але ў наш час гэта, бясспрэчна, утопія.

Развіццё беларускага літаратуразнаўства я бачу на скрыжаванні, перасячэнні традыцыйных метадаў з наватарскімі падыходамі. Браць усё новае, цікавае, быць адкрытымі свету, але не цурацца і свайго, не выкрэсліваць папярэднія здабыткі, усё больш паглыбляцца ў нацыянальную глебу.

Дрэва славянства

Наша дрэва славянства чарнобыльскім дротам абвіта. І атрута-змяюка паўзе да яго каранёў. Зорка лёсаў людскіх ледзьве-ледзьве сарвецца з арбіты — перапоўнена болем да самых, да самых краёў.

І згінаецца дрэва пад грузам і слёз,
І праклёнаў.
І ад сэрца з крывёй адрывае штодзённа
лісты.
Ды над кожнай душой галасіць будзе,
мабыць, да скону,
Зазіраючы ў двор адзічэла, здзічэла
пусты.

Стогне дрэва славян — адчувае, як
корань слабее.
Ды ўчэпіста ўсё ж шчэ трымаецца ён за
зямлю.
— Прыйдзе, прыйдзе вясна! — зноў
лістота шапоча з надзеяй.
— Я чарнобыльскі дрот на шматкі, на
шматкі разараў.

Маё дрэва славян! Пад табою зноў
вырылі яму.
І асколкі рэнтгенаў з-за свету вязуць,
каб згрузіць.
Зноў трашчыць саркафаг нечай падлай
душы і падману.
Корань твой, быццам шнур, быццам
шнур дынамітны гарыць.

Чуеш, дрэва славян! Хтось адкажа за
боль твой і мукі!
Бо гудзе Беларусь, як на дзікіх дварах

чарнабыль.
Глянй жалі Здані сціскаюць, сціскаюць
змярцвелыя рукі,
Каб паменшала ў нас гэтых
свежа-жвіровых магіл.

Смяюцца цэны

Ад вольных цэн на лоб палезлі вочы.
Стаў бізнесмен, нібыта воўк, мацёр.
Ды мулка спіць ён на пярыне ноччу,
Каб на кручок не хлопнуў рэкецёр.

І я не сплю, хоць і няма запасаў —
Зайчыная у мацеры душа:
Што новы дзень падкіне дзецяў нашым,
Калі так расхадзілася іржа!

Ім хочацца прыстойна апранацца.
Губа — не дура. Тонкая кішэнь,
Бо кожна рэч наўчылася кусацца,
Штурхае ўсіх няўгодных у каршэнь.

Сцвярджаю: «Па апараты сустракаюць,
Па розуму ўсё ж людзі правядуць!»
...Тым часам бабка пояс заціскае,
Бо пенсія — як месяц працягнуць!

Смяюцца цэны з дурасці законаў,
Бо возьмеш што сягоння з жабрака!

Забіты ён, зусім безабаронны.
Багацце ўсё — мазольная рука.

Стаў свет увесь азлоблена-ваўчыны.
У людскіх вачах — нянавіці агонь.
Абразіць магоць нат без даі прычыны
І плюнуць у жабрачую далонь.

Згубілі душы пачуццё святое,
Іх не разжаліш воклічам бяды.
Хтось мацюкнецца смачна, непрыстойна:
— Зарэзалі!.. І маць яго туды!..

Хамулы ўсе нахабства дэманструюць —
Ашчэраць зубы і наперад пруюць.
Скажы ім слова, дык пудоу дулю
Без сораму любому паднясуць.

Вунь у чарзе цяжарная раджае.
Без жалю пераступляць і яе:
— Сядзіць хай дома, пузам не шумляе,
А ходзіць муж, што ў падваротнях п'е.

Стаў свет такі азлоблена-ваўчыны.
Са свечкаю не знойдзеш дабрыні.
...Удушшам захлынаецца Айчына.
Ці ёсць яшчэ, хто здольны бараніць!!!

Словы

Кожную раніцу ў нядзелю дзед сядзе да акна і пачынаў чытаць Біблію. «Напачатку было слова, і слова было ў Бога, і слова было Бог». Пасля першага ж сказа дзед надоўга задумаўся, глядзеў на мяне, непаслушэнца, і мякка павучаў:

— Неба, дрэва, зерне, зоры, чалавек — усё цуд, усё тайна. За адно тое, што Бог даў чалавеку слова, я гатовы пакланяцца яму. Цуд з цудаў. Усяму дадзена не толькі дыханне, назначэнне, але і голас, каму песня, гук, слова. Поле без крумкача і яго кар-кар — голае поле. Што лес без зязюлінай песні? Пусты, няпоўны. А чалавек? Вось я апавядаю, шукаю ў галаве патрэбнае слова, каб выказаць сардэчны настрой, а ты слухаеш... Ты пачнеш гаварыць, я слухаю, не перапыняю цябе, забіраю твае словы добраахвотна, хвалююся, перажываю. Мы шчаслівыя з табой, што бачым гэты свет, можам уславіць яго словам. Сэнс ў войнах аніякага. Ваіна не можа знішчыць слова. І Жэня Мэко няшчасны, бо глуханымы.

— Дык ён жа трохі чуе і такіх-сякія словы ведае.

— А, госпадзі, воля твая, што ён там чуе? Што ён там гавора? — з жалем адказваў дзед і вяртаўся да святага пісання.

Жэня жыў разам з маці, якую павулічнаму ўсё звалі Бесарабіха і якая ці не адзіная на усё мястэчка пякла да права-слэўных святаяў пернікі ды абаранкі.

«Калі ўжо ў Бесарабікі не будзе мукі, то лічы, што вярнуўся сапраўдны голад», — казалі нашы бацькі тады, у пачатку шасцідзсятых. А мы, падлеткі (нам яшчэ не было, што ўспамінае, яшчэ не нажыліся), проста чакалі свята, беглі насустрэч Жэню, які шчасліва і горда нёс да царквы на сваіх плячах вялізную карзіну, накрытую белым рушніком. Пах ад гэтых свежаспечаных, жоўта-белых абаранкаў не забываў мяне ніколі. Жэні ад гандлю перападала такая-сякая капейчына. Ён ішоў да чайной і ў складчыну з хлопцамі піў дзешовае яблычнае віно. Дамой ён вяртаўся ў цудоўным настроі, спяваў, калі гэта можна назваць спяваннем, на свой манер, як выходзіла. Усім было весела. І яму самому, і слухачам на ўсёй Аселицы, дзе мы з ім жылі. Хто Жэню ведаў даўно, усё ж так-сяк мог разабраць некаторыя з цяжкасцю вымаўленьня ім словы. Але от дзіва! Тры словы ён гаварыў звязна і досыць выразна.

— Як жыццё, Жэня? — пытаўся мы ў яго.

Жэня выстаўляў вялікі палец і адказваў:

— Віно, дзеўка, грошы.

Мы рагаталі. Але не памятаю, каб ён абурэўся, лез біцца — ён таксама смяяўся.

Памерла яго гаротніца-працаўніца маці. Частыя пазездкі ў Мазыр, Пінск, Дубровіцу ў пошуках мукі падарвалі яе сэрца. Жэня не здолеў асвоіць прафесію хлебапёка, пайшоў у калгасную брыгаду вазіць гной. Быў ён дысплінаваны і рабацянчы. Жыў, гаравяў на зямлі, не ведаючы слоў рэвалюцыя, капіталізм, камунізм. Прайшоў час і паехалі мы ў свет, разбегліся, хто куды, шукаючы прафесію і лягчэйшае жыццё, а ён застаўся вазіць гной, капаць бульбу. Мы не бачыліся гадоў дваццаць пяць. Памерлі за гэты час генеральныя сакратары шмат якіх кампартый, змірыўся нарэшце з немажлівасцю і апошні генеральны, перадаў уладу іншым, якія стомленаму і расчараванаму

Пад такой назваю, калі Бог пашле натхненне, хачу сілсці кніжку апавяданняў, над якімі працую ў час асаблівага душэўнага настрою. Чаму менавіта такая назва?

Апынуўшыся паміж смуткам і адчаем і разумеючы непатрэбнасць духоўнасці, нацыянальнага адраджэння, царквы, літаратуры, кожны святомы чалавек міжволі прыйдзе да трагічнага светаўспрымання абвінавачваючы найперш Бога і недасканаласць чалавечай прыроды. На раздарожжы палітычных, эканамічных, сацыяльных змен і я апынуўся, як усе, у духоўнай ізаляцыі, калі ўсвядоміў, што беларуская кніжка зараз нікому непатрэбна, што стаяць на паліцах без патрэбы нават шэдэўры геніяў свету.

Дзень і ноч, жыццё і смерць, гармонія і калапс — усё гэта дзед вялікага Хаосу, якога і я да апошняга часу лічыў злы воляю. Незразумелае слова гэта заўсёды наводзіла жах, пазбаўляла волі, надзеі, апрышча. Захацелася, няхай павоймай, спасцігнуць хоць частку сакрэту і мудрасці Хаосу. Дазваляючы самому сабе права зменьвацца, сталець, старэць, мы як бы адмаўляем у праве на рух усяму, што вакол нас. Ілюзорны спакое прытупліе нас, робіць бязвольнымі ахвярамі абставін, гульняў палітыкаў, багаццяў, з'яў прыроды. Хаос выкрышталізоўвае з нас чалавеча, робіць нас цяглівымі, мужнымі, не даз-

люду прапанаваў гуртам і хуценька вяртацца назад у капіталізм, які цяпер таксама будзе з чалавечым тварам. Жэня пазнаў мяне адразу, доўга ціснуў маю руку сваімі шурпатымі, як наждачка, вялізнымі далонямі. Мы запрасілі яго да свайго стала, пачаставалі віном. Вочы ў Жэні павесялелі. Яго новы сусед сказаў мне, што Жэня цяпер жыве ў камунальнай калгаснай кватэры, атрымлівае невялічку пенсію. Без злосці, з нейкай нават асалодаю (мо таму, што сярод людзей) стаіць у чарзе па хлеб, малако. Зрэдку купляе кавалак каўбасы, якую прывозіць у мястэчка з суседняй Украіны.

Жэня вельмі ўважліва слухае нашу гучную, блятаную гутарку-ўспамін пра дзяцінства, пра мінулае, пра такія блізкія і такія далёкія даўнія часы юнацтва, у знак згоды ківае галавою, усміхаецца разам з усімі.

— Як жыццё, Жэня? — бадзёра, як да старога сябра, звяртаюся да яго.

Жэня глядзіць мне ў вочы, бязвольна махае рукой і раптам ашаламляльна адказвае, вытрымліваючы паўзу пасля кожнага слова.

— А... Грошы... віно, дзеўка!

Я не адразу асэнсоўваю сказанае, па звычцы ўсміхаюся яго вечнай трыядзе. Толькі крыху пасля ўсведамляю, што Жэня павоймай асэнсаваў час, як той мудры Канфуцый, пераставіў словы месцамі. Цяпер ужо я доўга цісну яму руку, дзякую і як бы радуся, што і Жэня жыве са мной у адной прасторы.

Вечарзе. З неахвотаю, але ж разыходзімся. Ад бочак патыхае перакісьлым старым півам. Ніхто з нас, саракагадовых дзядзькоў, ужо не спяшаецца ў клуб на танцы, цягнемся кожны ў свой бок, дадому. Цяжкаю хадом (слабнучы ногі) кіруе за мост на другі край гарадка і Жэня. Ідзе моўчкі. Не пляе. Нечага не хапае. Нешта так сумна на душы, так адзінока...

Мне шкада, што Жэня ніколі не вучыўся грамаце і не зможа прачытаць маіх працуючых слоў аб ім. Не можа і ўчыць іх,

бо слых ягоны з гадамі зусім аслабеў. Чамусьці вельмі выразна паўстае ў памяці нябожчык дзед, які бярэ ў рукі кніжку, як малое дзіця, і пачынае чытаць: «Напачатку было слова»...

Слабое сэрца

Іван Чэх не ведаў, з якога боку ў яго сэрца і як яно баліць, да гадоў чатырнаццаці, да таго самага дня, пакуль сусед, электрамандэр з пошты, не запрасіў яго з сабою на паляванне.

— Хочаш пальнуць з двухстволкі?

— Хачу! — з ахвотаю і дзіцячай радасцю адказаў Іван.

— Тады сядай у люльку, — лагодна прапанаваў сусед і паказаў на матацыкл.

Іван, як кенгуру, скокчыў у каляску і сеў у чаканні нечага незвычайнага. Сусед тым часам прывёў на ланцугу сваю старую аўчарку, пхнуў яе нагой і пасадзіў побач з Іванам.

— Зусім аслепла, старая падла, лезь, лезь, гніда!

Старая сучка, пакорліва слухаючыся гаспадара, якому аддана служыла дзесяць гадоў, не ведала, куды сябе дзець, усё не магла ўмасціцца. Ледзь не села Івану на калена.

— Ляжачы, падла, ляжачы! Каму сказаў! — гыркнуў сусед.

Сучка прыціснулася да Іванавых ног, апусціла галаву, аднак ехаць ёй было цяжка і яна з маўклівага дазволу хлопца паклала сваю галаву яму на калені. Іван не любіў катой, сабак, нават не спачуваў іх горкай долі. Але глянў ён ёй у вочы і жахнуўся: такіх смяротна-сумных вачэй ён зроду не бачыў.

Прыехалі на Камору. Рака, луг, далей поле кукурузы. «Дзе тут знойдзеш зайцоў? Хіба ў кукурузе!» — падумаў Іван.

Сусед выцягнуў сабаку з каляскі, адвёў яго да краю ямы і прывязаў ланцуг да караня ліпы, што тырчэў з зямлі.

— Трымай, Іван, стрэльбу. Толькі асця-

валіе нам заснуць у сытасці (і ў голадзе), у згаізме і міласэрнасці. Бо не можа бясконца цягнуцца гора, як не можа доўжыцца працягла час радасці. Успомнім. Што жыццё? Мітусня ў мітусні. Дык гэта ж добра. Мітусня — палатно, на якім чалавек страціў, звычкамі, учынкамі, выбарамі і абавязкам вышыяе малюнак свайго лёсу. Вечны рух, непрадказальная тайна наступнага дня, чаканне дзіва, якога, на жаль, мы з гадамі губляем, цяжкасці, пераадоўванне іх, страты, перамогі, пануцы, асалода... Ці ж без гэтых прыкмет мітусні будзе наша жыццё паўнаводным?

Што ж застаецца? Калі нічога не можа быць тваім — ні багацце, ні ўлада, ні здароўе, ні адносны спакое. Трэба ўзяць у настаўнікі Бога, настроіць сваё сэрца на лад дабрыні, вялікадушнасці і рушыць насустрэч Хаосу з пастаяннай любоўю ў душах да ўсяго жывога. Пакутаў і смерцю ў гэтым шляху будзе меней у таго, хто добры. Бессэнсоўна кіраваць жыццём. Трэба толькі назаўсёды ўсвядоміць, што ты сам з'яўляешся прычынаю гора і смерці і прычынаю радасці ды шчасця іншага. Царыва, літаратура, мастацтва даламагаюць арыентавацца ў руху, каб не згубіць босні пачатак. Не панікуй, чалавеча, ад уласнага бяссілля, адчай — таксама грэх, ты патрэбны ўсім і ўсяму, бо і без цябе не абыйсці Хаосу, які нічога не знішчае, а пераводзіць у іншы стан існавання.

рожна. Левую нагу трохі выставі наперад, каб упор быў. Та-ак, малайчына! Прыклад — падпаху. О, правільна! Ты як запраўскі паліяўнічы. Цэлься і цісіна на курок. Толькі не на два адразу, а па чарзе.

— Куды цэліцца? — не ўцяміў Іван.

— У сучку, а куды ж! За што яе, старую падлу, карміць? Яшчэ тыдзень — усё адно здохне. Не хачу, каб дзедзі бачылі. Давай, цэлься ў лоб.

Ногі ў Івана задрывалі і ён часта-часта замігаў векамі.

Сучка, здавалася, усё разумела, стаяла нерухома, глядзела сваімі сумнымі вачыма на Івана.

— Не. Не магу... У мяне, мамка кажэ, слабое сэрца... Не магу.

— Стралай, тваю маць! Баба ты ці што?

— Не. Не магу...

— Ай, трус!.. Сказаў бы я, што ў цябе слабое. Я думаў, ты мужык! Дай сюды!

Сусед незадаволеная, рэзка вырваў з Іванавых рук стрэльбу, заліхвацка ўскінуў яе і пальнуў з двух ствалоў. Сучка бязгучна ўпала ў яму.

Сусед зняў з яе шыі ашыўнік, кінуў ланцуг у люльку і падаў Івану рыдлёўку.

— Закапай, баязлівец!

Усю ноч Іван не спаў. Жахлівы гэты выпадак як прасвятліў яго душу. Ніколі ён больш не кінуў каменя ў чужога ката, бяздомнага сабаку. Узімку самаручна зрабіў тры кармушкі і прымацаваў іх на яблынях у садзе.

...У войску Іван вывучыўся на шафэра. Служыў у сталіцы, у ёй і застаўся пасля дэмабілізацыі, працаваў на хлебазавадзе. Вазіў хлеб. Вельмі ж быў задаволены сваёй работай, хоць заробкі былі і не высокія. З дапамогай бацькоў займеў аднапакёвую кааператыўную кватэру. Некалькі разоў правяраў сваё слабое сэрца. Доктары супаківалі: «Нічога небяспечнага няма. Звычайны неуроз. Прырода, актыўны адпачынак, спакойнае сямейнае жыццё — і ўсё міне».

Расказ

Розы Мілюцінай

І ў нас сямейка слаўная была.
І я калісь смялася шчасліва.
Хоць і жылі, як кажуць, з мээля,
Ды родны кут такі быў сэрцу мілы.

Прыходзіў бацька стомлены штодня,
Як сноп, валіўся часта ад знямогі,
Бо ж быў у вёсцы першы старшыня.
Калгас ствараў і станавіў на ногі.

Ці ж думаў ён, што лёс крутнецца так,
Што ў Сібір аж завядзе дарога.
...То ж гнаўся чорны воран па пятах,
Каб закліяміць, як ворага народа.

Праводзіць бацьку цэлае сяло,
І кожна хата горбіцца ад гора.
Хоць глотку давіць распачы сіло,
Крычыць натужня:
— Верце! Я — не вораг!

Пачаўся для яго сівы этап,
І з ім ужо не ўбачымся ніколі.
Ды будзе ў сны прыходзіць па начах,
Каб зноў сцярджаць:
— Дачушка! Я не вораг!

Саслалі й нас туды, дзе кавылі,
Дзе вецер воўкам вые блізка-блізка.
У бараках слізкіх з маці мы жылі
Без грамадзянства, нават без прапіскі.

Хоць праца ў маці катаржнай была,
Але за нас душа яе балела.
Нам свой паёк заўсёды берагла.
Сама ж, нібы бярозанька, бялела.

Ды голад люты, жорсткі валадар,
Упарта гнаў нас на чужыя межы.
...За брочку лупцаваў нас гаспадар.
Сабакі рвалі хліпку адзежу.

А шрам той на руцэ, як знак бяды,
Прыносіў столькі болю, столькі мукі,
Што плакалі ад жалю кавылі,
Я ж да Радзімы прасцірала рукі.

Праз столькі год вярнулі мне яе,
Змяніўшы пашпарт з штэмпелем
абразным.

Варожая апаратыка не па мне!
Пачула ўпершыню тады выразна.

О, як нялёгка веру адрадіць
У тое, што было свяцей святога.
...Ля хаты бацька змучаны стаіць,
Бяскроўна шэпча:
— Донька, я — не вораг!

На кірмашы

«Чуеш, дзеўка, цыбульку бяры маладую.
Бачыш — свежая! Толечкі-толькі
з грады.
Кожны-кожненькі пук я на совесць
ладкую.
У суседкі ж вяночак руды і худы.

І радыс у мяне, як ні ў кога салодкі.
Нават гося не сорам такім заставаць.
Самы лепшы гатунак вядзецца
ад продкаў,
Словам добрым шчэ будзеш мяне
памінаць.

Малачка, можа, возьмеш! З удалай
кароўкі!
Дакраніся! І глечык гарачы яшчэ».

А мне б толькі наслухацца роднай
гамонкі,
Што сама, без прынуці, так вольна цячэ...

Каб загадалі

Каб адарвалі мяне сілай
Ад сечежак родных і гаёў,

Я птушкай стала б хуткакрылай,
Сваіх шукала б каранёў.

Каб загадалі адступіцца
Ад мовы матчынай маёй,
На свет прабілася б крыніцай
Звінела б чыстаю бруёй.

«Няма смачнейшае
Вадзіцы,
Чымся з роднае
Крыніцы...»

Праз ростань дзён прабілася сцяжына,
Да ног тваіх знясілена лягла.
Сабакам верным мне яна служыла,
Пакуль знайшла свайго гаспадара.

Як па вуголі да цябе ступаю.
Шчаслівая, разгублена стаю.
Балюча кожнай жылкай адчуваю:
Кахаю шчэ, абвострана люблю!

Спадар душы, ты выбраў верну службу,
Але павер, каханне — не капрыз.
Таму душа, абуджанаю птушкай,
Ляціць, неўтаймаваная, увесь.

Іван ажаніўся позна, і ажаніўся няўдала.
Узяў разведзеную. Пражылі разам
гады са тры. Без дзяцей. То яна яго на
пачатку адгаворвала, то прыдумляла са-
бе хваробы, ездзіла на курорты, пакуль
не напаткала там аднаго ды не сышла з
хаты. Іван з палёгкай паставіўся да раз-
воду. Не было сапраўднага каханья. На-
быў матацыкл і ўвесь вольны час адда-
ваў рыбалцы. Сярод суседзяў меў рэпу-
тацыю незлабівага чалавека, але трохі
«дзівака». Купляў ліверную каўбасу, стаў-
рыду, мойву і амаль штодня карміў пад-
вальных катой. Узімку кідаў праз фор-
тачку кавалкі хлеба галубам, варонам,
якія хутка ацанілі яго ласку і дзяжурлы
на таполях перад вокнамі яго кватэры
ад раніцы да змяркання.

У той злашчасны дзень яму не надта і
хацелася ўставаць раненька. Ды, як ка-
жуць, «охота пуцце неволи». На лёдзе ён
быў заўсёды асцярожны, як хірург. Най-
часцей заўважым самадзейным рыбакам
не шанцуе ранняй зімой і позняй воссе-
ню. Бяда, аднак, чакала Івана не на лё-
дзе возера, а на дарозе. У абед закру-
жыў снажок, і ў момант шашу скавала
нябачная воку каварная галалёдзіца.

Жыццё Івану ўратавалі. Доўга давяло-
ся яму качаваць з адной балніцы ў дру-
гую, кансультавалі яго аўтарытэты, нават
сам нейкі знакаміты прафесар. Усе абя-
цалі, але пакуль ніхто не паставіў Івана
на ногі. Часова далі яму інваліднасць.
Параілі не падаць духам, змагацца з хва-
робаю, толькі без асаблівай натугі, каб
не было нагрузкі на яго слабое сэрца.
Сеў Іван у інвалідную каляску насупраць
акна, абклаў сябе рознымі парадамі ды
рэкамендацыямі і, пераадолюючы ад-
чай і боль, пачаў ратаваць свае нерухо-
мыя ногі. Вокны ягонай кватэры выходзілі
на дзіцячы садзік, за якім у нізіне
стаяў стары піўны заводзік, побач —
гмахі новабудойлі і зусім далёка — лес.
Свет звужыўся да гэтага пастаяннага, ня-
зменнага, малюнку перад вачыма, аднак
аднастайнасць не натамляла яго. Яшчэ
моцна жыла надзея, што ўстане, будзе
хадзіць.

Іван жыў у рытме дзіцячага садзіка.
Калі маці ранічкай вялі дзетак, Іван пра-
чынаўся, гулялі яны на пляцоўцы — і
Іван займаўся сваімі практыкаванямі,
дзеці адпачывалі — і ён спаў. Загадаў
нават: «Калі гэта група пойдзе ў першы
клас — і я ўстану, пайду з імі на першы
званок».

Высокая, нязграбная выхавальца,
якая жыла ў суседнім доме, заўсёды па-
знiлася на працу. Не было таго дня, каб
яна падбегам не спыталася ў садзік.
Іван бачыў, як яна некалькі разоў прыво-
дзіла да сябе негра-студэнта. Потым негр
знік, патаемна пачаў хадзіць другі, бара-
дач, які аднойчы прывёз яе такую п'я-
ную, што яму было сорамна перад ба-
булькамі ля пад'езда.

З вялікаю неахвотай надыхла вясна:
бяссонечная, халодная, нават шэра-
змронная, з дажджом раніцай і снегам
увечары. Сум развела вавёрка, якая
неяўдыма адкуль скокнула ў кармушку
пад акном Іванавай кватэры. Нешта знай-
шла, з'ела, зазірнула ў акно. Іван варух-
нуўся, яму захацелася ўзяць фотаапарат
ды шчоўкнуць на памяць гэтую лясную
вяртлявую прыгажуню, але толькі напе-
лохаў звярка.

Іван дастаў пачэпне, паклаў у кармуш-
ку, чакаў. Праз паўгадзіны заўважыў ва-

вёрачку на таполі ў дзіцячым садзіку.
Прабілася сонейка, і нязграбная, сутулая
выхавальца вывела сваю групу на
двор. І як яна ўгледзела на таполі вавёр-
рачку? Паказала дзецям. Малыя гуртам
пабеглі да дрэва і сталі ўкруг. Выхав-
цельца падняла з зямлі дошчачку і пача-
ла стукать ёю па дрэве.

Вавёрка пераскочыла на другую та-
полю. Дзеці, задзёршы галовы, весела
скакалі і крыкамі палохалі звярка. Звя-
рок, пераскокваючы з дрэва на дрэва, не
паспяваў адпачыць. Выхавальца ўвай-
шла ў азарт, падбэдзёрвала дзяцей.
«Бязмозглая. Няўжо яна не разумее, што
робіць», — абуралася Іван. Ён адчыніў ак-
но і спрабаваў крыкам папярэдзіць. Дар-
ма: вецер раструсіў яго слабы голас.

Вавёрка губляла сілы. Да жорсткай
гульні далучыліся дзеці яшчэ адной групы.
На пляцоўцы мінут дзесяць стаяў су-
цэльны гвалт і лямант. Раптам вавёрка
каменем упала на зямлю. Дзеці ў маў-
чанні абступілі звярка, не ведаючы, што
рабіць. Падбегла нязграбная, прыгледзе-
лася, павярнула дошчачкай нерухомага
звярка на другі бок. Вавёрка не пада-
вала аднакаў жыцця. Выхавальца
пляснула ў далоні, пастроіла дзяцей і па-
вела ў будынак. Ля ўваходу раптам пры-
тнiлася, вярнулася да дрэва, падняла
мёртваю вавёркаю і кінула яе за плот.

Ад нервовай узбуджанасці Іван неча-
кана для сябе ўстаў на ногі. Ён увесь
збяльў, змяніўся з твару. Кроў, здавала-
ся, не пульсавала ў жылах. Спазма ў
горле перашкаджала дыханню, калала ў
сэрцы і моцна пякло за грудзінаю.

Ён зрабіў адзін крок, другі і ўпаў на
падлогу...

Раніцою наступнага дня пенсіянерка-
суседка, якая звычайна прыносіла хлеб,
малако, смятану, нічога не падазраючы,
пераступіла парог яго кватэры. Яна ж,
пераадолюючы страх і хваляванне, вы-
клікала хуткую дапамогу. На вялікі жаль,
урачы спазніліся.

Булачка

Хваравітая знешне Аня не паступіла ў
інстытут і на другое лета. Вярнулася да-
дому з несусветнай віною ў вачах, нібыта
здзейсніла цяжкае злачынства. Фана-
брыстая маці — яна паходзіла з дроб-
нага шляхетнага роду — не выпускала
дачку на вуліцу дзён дзесяць. Даякала
ўсё: «Ніхто цябе такую, без вышэйшай
адукацыі, замуж не возьме. Будзеш, бу-
дзеш гібець з маладых гадоў на чорнай
рабочы».

Паслухмяная дачка аблівалася слязь-
мі. Маці не вытрымлівала і таксама па-
чынала плакаць.

Дамасед-бацька, шафёр лясгаса, супа-
койваў: «Пракормім. Няхай сядзіць ды
рыхтуецца. Бог тройцу любіць. На трэці
раз паступіць».

Маці тады пераносіла свой боль і гнеў
на гаспадара: «Маўчы! У цябе яна ўдала-
ся! І ты пасля школы вучыцца не хацеў.
Маўчы! Сама разбярэся».

Прышла праведца гаротніцу-ўнучку і
баба Прося. Пачаставала ўсіх яблычкамі
ды пірагом з чарніцамі. «А нашто ты
крычыш на дачку? У чым яна вінаватая?
Ото-о, гора. Раз чалавек прыйшоў на гэ-
ты свет, то Бог жа ўзяў над ім апеку. І
твая дачка мусіць і будзе рабіць нешта
карыснае сабе і людзям. Хадзем, Анеч-
ка, да мяне. Пажывеш у маёй хаце як
тыдзень». І павяла да сябе на край га-
радка, на балота. Баба Прося са сваіх
васьмідзесяці гаравала на сядзібе (яшчэ

кажуць хутар, соткі, гарод) семдзесят
два гады. Навучылася ўсяму, што ратуе
чалавека ад голаду. Шыла, касіла, калола
дровы, рамантавала абутак, вэндзіла каў-
басы, шынкі, марынавала, саліла, качала
з воску свечкі, сушыла травы, выводзіла
кветкі, трымала карову, авечак, трусой,
бяліла печ, столь, набівала падушкі, таў-
кала з канопляў алей, пякла пірагі, вышы-
вала ніткамі мулінэ. Яна рана засталася
без чалавека, але не распыталася, яе
ўратавала працаздольнасць і прыродны
талент. Узгадала чацвёрта дзяўчат, вы-
дала ўсіх замуж і дачкалася ўнучкаў.

Апаваючы Ані пра даўніну, пра сваё
жыццё пры Польшчы, пры першых і дру-
гіх саветах, баба Прося даручала ўнуч-
цы такую-сякую хатнюю работу і ўпотаў
ўсё трохі прыглядалася.

Нешта ў Ані, якая так хацела адразу і
хутка ўсяму навучыцца, нічога не ладзі-
лася. Нібыта замест рук былі ў яе нейкія
граблі. Нічога па-людску не выходзіла.
І ўнучка была ў адцаі, і баба як бы засу-
мвала.

«Кінь ты гэтую швейную машыну, па-
куль не сапсавала. Не спялі вочы. Заўтра
Спас. Давай лепш напаям тваім цёткам
і матцы пірагоў ды булачак». І вось тут
баба Прося ўпершыню задаволеная ўсміх-
нулася, калі ўбачыла, як ў яе ўнучкі лад-
на ходзяць рукі, месячы цеста. Апоўна-
чы выцягнулі з печы духмяныя, прыго-
жыя, хоць вязі на выставу, пірагі з ягада-
мі, з карыцаю, з тварагом. Пірагі ўдаліся
на славу.

— Баба, а ты навучыш мяне пончыкі
пячы, цукровай пудрай пасыпаныя? Я іх
ела ў студэнцкай сталаўцы. Палучыцца
ў мяне?

— А чаму не? Калі такія пірагі ды бу-
лачкі ўдаліся, дык палуцацца і пончыкі, і
піражкі з капустай, рысам. Калі сэрца ля-
жыць да работы — усё палучыцца.

— А давай зараз паспрабуем?
— Не. Ужо свята заступіла. У панядзе-
лак зробім.

А яшчэ праз тры дні Прося прывяла
сваю ўнучку да паварыхі ў чайную.

— Люба, мая ўнучка пачэз булачкі леп-
шыя за твае. Бяры яе да сябе ў чайную.

Мажная, з адышкай, Люба не пакрыў-
дзілася на бабу Просю, яна верыла ёй,
здаўна паважала яе.

А яшчэ праз дзень усхваляваная і
шчаслівая Аня, апрануўшы белы халат,
напаяла на продаж першую сотню була-
чак.

Славу чакаць доўга не прыйшлося. Лю-
білі яе булачкі і малыя і старыя. Хвалілі
іх і вясковыя людзі, бралі з сабою, везлі
сваім кабетам напаказ.

Ганарлівая Аніна маці падабрэла і ча-
сам ля магазіна, на базары, каля універ-
мага рэкламавала доччын талент. Нека-
торыя жанчыны прасілі ў Ані рэцэпт, але
ж ніхто з іх не прынёс у чайную булачку
і не пахваліўся, што яна лепшая.

Неяк хутка пралацеў гэты яе шчаслівы
год. Маці ўсё ж дамаглася свайго, наня-
ла рэпетытару, сама пільна кантралява-
ла, як дачка рыхтуецца да экзаменаў.
Аня ехала паступаць у інстытут з неахва-
таю, пераадолюючы страшэнны жах.

Пашчасціла. Выцягнула той самы білет,
што летась. Паступіла. Аднак вучобз да-
валася з вялікімі цяжкасцямі. На трэцім
курсе гатова была кінуць усё і збегчы
дахаты. А тут яшчэ напаткала добрага

хлопца, закахалася. І ён палюбіў дзяўчы-
ну. Распісаліся. Жылі ў інтэрнаце. Неўза-
баве яна нарадзіла сына, паехала за му-
жам на месца ягонай службы ў далёкую
Чыту. Зрэдку там паяла мужа, дзеціам
булачкі, ды была незадаволеная работаю.
Усё ёй здавалася, што былі яны нясмач-
ныя, не такія, якія яна паяла домз, у га-
радку.

І гарадчкі часта ўспаміналі Аню, яе пі-
ражкі ды булачкі. Як з'ехала Аня, пера-
сталі іх пячы наогул. Вазілі з раёна су-
хое пачэпне, бісквіт ды цвёрдыя коржы-
кі.

«От, Аня ўмела, дык умела. Гэта да-а»,
— казаў хто-небудзь, стоячы ля чайной.
Астатнія яму падтаквалі.

Мінула тры, пяць, дзесяць гадоў, а лю-
дзі ўсё ўспаміналі Аніны булачкі.

Маўчанне магільнай пліты

Адзін наш паэт трапна і мудра заўва-
жыў: «Год нараджэння, год смерці, а па-
між імі — рысачка. Вось у гэтай рысач-
цы — усё жыццё чалавеча».

Як яе расшыфраваць? Магліва, з ча-
сам, калі не ўпадзём у бяздоўне і не
згубім тое лепшае, што назапасілі, у гэ-
тую самую рысачку чалавецтва навучы-
ца закладваць бездна інфармацыі. Трэ-
ба будзе мець толькі адпаведны ключ-
код, каб прачытаць летапіс жыцця ня-
божчыка, нават пачуць яго голас. Няхай
так будзе, я не супраць. А пакуль (адзі-
нае месца, дзе не хацацца марыць) ха-
джу на могілках, якія сваёй аднастайна-
сцю нагадваюць спілаваны лес.

Чытаю, разважаю: «О, гэты пражыў
трыццаць тры, як Хрыстос, а гэты ў адзін
дзень нарадзіўся і ў гэты самы дзень па-
мёр. Трэба ж так. Бабуля дзевяцьсот
другога года нараджэння, год смерці —
дзевяноста другі. Цотныя лічбы...» А дзе
няцотныя? Есць і такія. Самыя разна-
стайныя наборы. Ад іх цямнее ў вачах,
апроч іх нічога больш і не хоцацца чы-
таць. І куды знік той горкі сум, калі
прайшоў праз браму гэтага хавальніка
вечнасці? Гульня розуму, халодны аналіз
— ні больш, ні менш. «Гэта ж колькі цэ-
менту ўбухалі, металу? Дзеяла чаго гэтыя
камуністычныя пампезнасці? А гэтыя аг-
ромністыя, аляпаватыя ванкі? Можна і
трэба рабіць на еўрапейскі манер — ма-
ленькія, акуратненькія...» Сумны краўвід
нараджае аморфную абыякавасць. Нават
пра сябе не думаеш, не радуешся, што
ты яшчэ, дзякаваць Богу, на гэтым свеце.

Вока, каб адпачыць ад аднастайнасці,
шукае што-небудзь іншае, новае: воб-
лачка на небе, крумкача на сухой бяро-
зе, жывых людзей, якія, як і мы з жон-
каю, прыйшлі праведцаў сваіх.

Зусім нядаўна мы пахавалі бабулю ма-
ёй жонкі, гаварылі як са спачуваннем,
што вось ляжыць яна адна, а праз дзе-
вяць дзён прыехалі — ледзь знайшлі яе
магілу сярод мноства новых магіл. Не-
нажэртна смерць не можа спыніць сваю
місію, заведзена з чалавецтвам у адным
рытме. Лічу магілы, аж пакуль не ўспа-
мінаю даўняе папярэджанне свайго бабы-
давыдгарадчанкі: «Ніколі не лічы сваіх
гадоў, чужых грошай і магіл». Побач з
нашай бабуляй ляжыць яе новая суседка
Вольга Карлаўна. Свежыя яшчэ ванкі ха-
ваюць прозвішча. Раптам чытаю: дзень
смерці—29 лютага. Не, ніколі не трапля-
лася мне на вочы на могілках дата 29
лютага. Відаць, самы шчаслівы чалавек
была Вольга Карлаўна? Раптам яна ў сне
(Працяг на стар. 10).

ХАОС

(Пачатак на стар. 8—9).

змагла запомніць свой дзень смерці, калі прылятаў да яе анёл? Як толькі міне гэты дзень — гуляй аж чатыры гады, як бы ні выгіналася смерць, а не мае ўлады!

Ля магілы Вольгі Карлаўны стаіць жанчына сярэдняга ўзросту і мужчына з густымі сівымі бакенбардамі. У жанчыны паліто з дарагога сукна, норкавы каўнерык. Не бедна апрануты і мужчына. Твар у яго стомлены. Вочы маленькія, жывыя, насцярожаныя. Жанчына заўважыла, што я краем вока цікую за імі, адварнула. Мужчына азірнуўся, нібыта рыхтаваўся да абароны. Яна падала яму бутэльку з гарэлкаю. Ён зубамі дастаў папярковую пробку, наліў у тры чаркі, адну з якіх паставіў на сподачку на магілу. Яны, як бы баючыся чужога вока, выпілі. Так атрымалася, што рушылі мы да цэнтральнай брамы адначасова, параўняліся і пайшлі побач. У гэтай сітуацыі і ў такім месцы і замкнёныя людзі адкрываюць незнаёмым сваё, набалелае.

— У рэдкі дзень, трэба сказаць, памерла ваша Вольга Карлаўна, — сказаў я тое, аб чым думаў.

— І не кажыце. Бог пачуў яе малітвы. Мама, хоць і працавала ўсё жыццё настаўніцай, але ж падпольна верыла ў Бога. Да касцёла не хадзіла, а ўсе каталіцкія святыя святкавала. Употаі. Хіба што мы, дзеці яе, толькі і ведалі. Рэдкі быў чалавек, наша мама. І слова, бадай, такога няма, каб ахарактарызаваць яе, — мужчына на мінуту задумаўся, шукаючы патрэбнае слова. — Хіба — непрыкметны чалавек? Вось-вось.

Жанчына, сястра яго, маўчала.

— Нават не. Анёл. Паважала ўсіх. Ворагаў не мела. Страшылася да хваробы, да сардэчнага болю, калі чым-небудзь нязначна магла пакрыўдзіць каго-небудзь. Яна ніколі не замянала нам ні слова, ні сваёй прысутнасцю. Жыццёвы прынцып быў: не турбаваць, не надакучаць. Усе аддавала нам. Мы вывучыліся, пабудавалі кааператывныя кватэры. Да апошняга хадзіла ў школу... У адной школе, на адным месцы сорок гадоў. Толькі год на пенсіі і пажыла. Анёл — адно слова. Ніхто ніколі не чуў ад яе благога слова, не бачыў нахабства, бестактоўнасці. Яна ўмела цаніць тое, што зроблена не яе рукамі. Рэдкі дар. Здаралася, гасцюе ў нас, ці ў сястры... больш, канешне, топчача на кухні, як каля святочнага стала. Дык што вы думаеце? А дванаццатай гадзіне ідзе на апошні аўтобус і едзе дахаты. Кажу, заставайся, начуй у нас. Ай, адказвае, дзеткі, што вам тут буду назаліць, лішнія турботы. Мы яе не разумелі, не цанілі, лічылі, мякка кажучы, дзівакаватай. Яна, відаць, сястра казалая неяк, прасіла ў Бога, каб смерць ёй паслаў менавіта 29 лютага. Сюды далёка дабірацца. Лішнія турботы, самі разумееце. Сястра мая каля Аэрапорта жыве, а я ў Кунцаўшчыне. Занёс чорт... Вы за рулём?

— За рулём.

— Можна, падкінеце сястру да Камароўкі? Там, каля рынку, яна перасядзе на маршрутнае таксі і спакойна даедзе. Я ж пазнося, а па горадзе круціцца — бензін увесь перавяду. Зрабіце ласку.

— Не турбуйцеся, падвязу.

— Дзякуй вам! — ажывіўся мужчына, больш да ўспамінаў аб маці не вяртаючыся.

— Каця, людзі цябе падвязучы да Камароўкі. А я паеду дзела дзелаць. Калі падыдзе чарга на помнік, пазвані. Я сваю долю дам. Па гэтай насці будзь спакойна, — знарок казаў ён гучна, каб мы чулі.

І мужчына пабег да свайго «жыгуля».

Вецер нагнаў хмар, хмары, нібыта спяваючыся, пачалі шчодро сыпаць снегам.

Мы маўкліва ехалі ўздоўж бясконцай жалезабетоннай агароджы могілак, на якіх засталася чакаць чатыры гады дзяціных адведкаў Вольга Карлаўна.

Апошні кліч

НЕ ТРЫВОГА — крык адчаю чуўся ў першых жа радках ліста, перададзенага мне за суткі да ад'езду. Ехала я ў Полацк, на традыцыйны фестываль старадаўняй і сучаснай камернай музыкі. Хоць тое пісьмо ў дарогу не брала, змест яго суправаджаў увагуле ўсцешныя, а то і ўзнёслыя ўражанні маіх камандзіровачных будняў.

А мо перабольшваю, мо хто іншы сказаў бы — «нічога страшнага»? Ліст адкрыты, ужо накіраваны па інстанцыях: спадарам Шушкевічу, Кебічу, Вайтовічу, Гілевічу, шэрагу іншых парламентарыяў, у абласны, гарадскі Саветы, яшчэ ў пяць, апроч «ЛіМа», газет... Ну, дык чытайце, мяркуйце. Цытую:

І Брацкую школу Праваслаўная царква вядзе масіраваны наступ, патрабуючы перадачы абодвух помнікаў ужо сёлета. Да 1000-годдзя Полацкай епархіі, прычым абвешчаючы гэтае свята вузакправаслаўным, адмаўляючы яго агульнахрысціянскі характар (як вядома, падзел царкваў на праваслаўную і каталіцкую адбыўся толькі ў 1054 г.)...

Праваслаўная царква не павінна ўмацоўваць свае пазіцыі за кошт інтарэсаў, па-першае, вернікаў іншых канфесій (ні каталікі, ні уніты не маюць у Полацку храмаў пад набажэнствамі); па-другое, культуры грамадзян горада і ўсёй Беларусі, якія зацікаўлены ў яе (культуры) развіцці і не належачы ні да адной з канфесій. А ўлады Рэспублікі ў роўнай ступені павінны абараняць правы ўсіх жыхароў Беларусі, а не толькі праваслаўных...

(акрамя існуючых, зацверджаны гарвыканкомам план музеяфікацыі горада прадагледжвае стварэнне яшчэ 10 музеяў). 4. Афіцыйна абвешчаць 1000-годдзе Полацкай епархіі агульнахрысціянскім, а не вузакправаслаўным святкам... Пры перадачы сёння культурных пабудов трэба быць упэўненымі, што яны патрапяць у рукі спраўдзенага гаспадароў, якія зберагуць і прымножаць здабыткі нашай гістарычнай спадчыны. У асобе праваслаўнай царквы такога гаспадары пакуль што не бачна. Калектыў Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка».

ПАСЛЯ такога пісьма, гнятлівае ўражанне ад якога ўзмацнілася яшчэ і нядаўняй лімаўскай публікацыяй А. Сідарэвіча з яго абгрунтавана-бязлітаснымі развагамі пра пазіцыю РПЦ на беларускіх землях, карціць памеркаваць і мне, грэшнай.

КАМУ НАЛЕЖЫЦЬ ХРАМ

Полацк, фестываль. І вакол яго...

«Гэты ліст — апошні покліч аб дапамозе. Над унікальным для Беларусі Полацкім гісторыка-культурным запаведнікам нависла пагроза ліквідацыі шляхам паступовага разбураўня яго структуры. Да гэтага вядзе актыўная наступальная пазіцыя праваслаўнай царквы пры аб'якчавым — ці, можа, і свядомым? — патуранні ёй з боку мясцовых і вярхоўных улад. Складаецца ўражанне, што Руская Праваслаўная царква на Беларусі ўзводзіцца ў ранг дзяржаўнай, а яе падтрымка ўладамі робіцца дзяржаўнай палітыкай. Пры гэтым шматпакутны лёс нацыянальнай культуры, як і раней, у часы ваяўнічага атэізму, так і цяпер, пры ўсебаковай хрысціянізацыі грамадства, хвалюе толькі асобных энтузіястаў... Разбураецца тое, што створана шляхам найвялічых намаганняў на мізэрныя сродкі, што выдзяляў на культуру дзяржаўны бюджэт. Полацкі гісторыка-культурны запаведнік аднаго за другім пазбаўляецца помнікаў, адрастаўраных сваімі сіламі, без кампенсацыі страт, матэрыяльных і маральных... Праваслаўная царква запаведнікам перададзена: 1) цалкам адрастаўраная цэпная Еўфрасінеўская царква; 2) часткова адрастаўраная Крыжаўзвіжанская царква; 3) цалкам адрастаўраны Багаўленскі сабор, у якім знаходзілася вядомая далёка за межамі Рэспублікі нарцінная галерэя. Новага памяшкання пад галерэю выдзелена не было, яна фактычна была выкінутая на вуліцу, а моцны мастацка-культурны асяродак такім чынам разбураны, чым упершыню быў адкрыта парушаны Закон аб культуры... Вось ужо больш за два гады на Сафію

Нягледзячы на тое, што запаведнік не раз прапанаваны епархіі гатовую дакументацыю на растаўрацыю і аднаўленне на старых падмурках праваслаўных культурных пабудов, царква не хоча выконваць у горадзе стваральныя функцыі. Ды і няма упэўненасці, што ў належным стане будуць захаваны перададзеныя ёй помнікі (дастаткова параўнаць, якім быў і якім стаў Багаўленскі сабор)...

Калі ўрад Рэспублікі Беларусь не зацікаўлены ў зберажэнні спадчыны і развіцці Полацкага гісторыка-культурнага запаведніка, то хай ён падпіша загад аб яго ліквідацыі і адкрыта скажа пра гэта людзям. У адваротным выпадку супрацоўнікі запаведніка і грамадскія горада прадымуць крайнія меры, каб захаваць музей горада. Мы за свае крэслы не трымаем, знойдзем сабе працу па спецыяльнасці, але цікава, хто тады будзе выконваць паставы Саўміна ад 10.10.1989 г. «Аб пераўтварэнні Полацка ў культурна-турыстычны цэнтр»? І як жа быць з паставай СМ БССР № 158 ад 16.07.1990 г. «Аб Полацкім гісторыка-культурным запаведніку»?

Звяртаемся да Вярхоўнага Савета і ўрада Рэспублікі з патрабаваннямі: 1. Выказаць нарэшце прынцыповую дзяржаўную пазіцыю адносна ўзнятых праблем: чаму становішча Рускай Праваслаўнай Царквы (падыраствіваем, царквы, а не вернікаў) умацняецца ў суверэннай Беларусі шляхам разбураўня нацыянальнай культуры? 2. Захаваць Сафііўскі сабор як агульнанацыянальную святыню і культурны цэнтр, пакуль сучасніні не гатовыя зрабіць яго энумерічным храмам. 3. Перш чым руйнаваць — стварыць адпаведную базу для размяшчэння ўсіх цяперашніх і будучых структур Полацкага запаведніка

Пяты год прыязджаю ў Полацк на фестываль. Штотраза, нягледзячы на свежасць, абноўленасць эмоцый, паўтараю са старонак «ЛіМа» ўдзячнасць гаспадарам Сафііўскага сабора, які праз высокую культуру правядзення канцэртаў зрабіў саветна вядомай залай арганай і камернай музыкі, цэнтрам духоўнага жыцця — у самым шырокім сэнсе. Тут — з надзеяй на духоўнае выратаванне, абнаўленне, росквіт — б'юцца ў суладдзі сэрцы сочень палачан ды іхніх гасцей. Падчас фестывалю Сафія ператвараецца ў спраўданы ідэальны Храм, дзе на яе яднаюцца хрысціяне ўсіх канфесій, іудзеі, мусульмане ды і тыя, хто не спазнаў дарогу да Бога. Бабуля-балтыстка, поп, яўрэйская сям'я — яны могуць слухаць музыку побач, разам і кожны індывідуальна, суадносячы яе з уласным духоўным светам. Перадаць гэты храм якойсьці адной канфесіі — і такога ўжо не будзе: чужаніцай зазірне ў царкву яўрэйская дзяўчынка, не пераступіць яе парог нашчадак мусульманскіх традыцый, і нават хрысціянін, змяшаўшыся з натоўпам адзінаверцаў, тужліва ўздыхне: як усё ж было хоша, усцешна, калі ладзіліся тут канцэрты.

Усяго — не толькі музыкі — наслухалася я за некалькі камандзіровачных дзён. Расказвалі, што мясцовыя царкоўныя дзеячы ходзяць у сабор ці не з рулеткай, мераюць падлічваюць, мяркуюць, як бы закрыць «дзірку» (датычыцы размешчанай пад падлогу археалагічнай экспазіцыі), куды б прыбраць «касцельныя» лавы і нават... як бы з выгадай прадаць арган (!). Прадказвалі, што й пасля аднаго-адзінага набажэнства ў Сафіі даялося б паднаўляць інтэр'ер, бо людзі з «псіхалогіяй чаргі» і адпаведнай побытавай культурай памкнуцца сюды «паглядзець» і абавязкова што-небудзь зашмальцуюць, абдзяруць, адаб'юць... Казалі, што ў сваіх памкненнях «адваваць» Сафію мясцовыя клерыкалы кіруюцца воляю цэнтра, ну а цэнтр РПЦ, вядома, — за межамі суверэннай Беларусі...

Лозунг: «Вярнуць храмы царкве!» у гэтым выпадку, мне здаецца, страчвае сваю абсалютную слушнасць. Ведаючы гісторыю пабудовы, руйнаванняў і аднаўленняў Полацкай Сафіі, немагчыма адначасна адказаць: чый храм, якой царкве і чаму — вярнуць? Задумацца, дык і праўда не разабрацца, якая дзяржава ў якой царквы такі храм адабрала і калі тое было.

І ўспала мне на думку парадаксальная выснова: не адбрала суверэнная Рэспубліка Беларусь у сучаснай РПЦ на чале з Патрыярхам Аляксеем II Сафііўскі сабор, адрастаўраны на аснове унікальнага храма дзякуючы клопату БССР і намаганнямі свецкіх, дзяржаўных людзей, дзеячаў мастацтва ператвораны ў асяродак духоўнай культуры, у храм Музыкі. Не адбрала! Значыць, няма чаго й вяртаць. Дык ці не прэтэндуе РПЦ — даруй, Божа! — у нейкім сэнсе на чужое: хто не меў, той не страціў, а спроба вярнуць, чаго не губляў, нагадвае меркантильнае жаданне проста займець, забраць сабе...

Фестывальны каравай — ансамбль «Кантабіле» (урачыстае адкрыццё свята).

Вакальны дуэт Карына ды Рузана ЛІСЦЫЯН.

Літургія ў Крыжаўзвіжанскай царкве Спаса-Еўфрасінеўскага манастыра.

Музыка надзеі

І УСЁ-ТАКІ не верыцца, што царква хоча вырашыць свае матэрыяльныя праблемы за кошт духоўных інтарэсаў свецкага грамадства. Гэта супярэчыла б хрысціянскай ідэі. Залічыўшы (без дапамогі царквы) апошні раны, Сафіяка паўстала як храм Музыкі, ад якога Бог, па ўсім відаць, не адварнуўся. Тут моцнае поле духоўнага прыцягнення, характава, любові, чалавечнасці. У чысціні множыцца добрае. Дык няўжо ўзрадаваліся б душы людцаў праваслаўных, калі б увайшлі яны ў храм, у якім ніколі дасюль не маліліся, пагнаўшы адгэтуль братоў сваіх, чыімі намаганьнямі таксама святая справа па ўратаванні душ чалавечых робіцца?

Ды што б там ні было, а Сафіяка зноў прыняла фестываль. Яго арганізатары, і найперш ініцыятыўна гаспадыня, дырэктар запаведніка Т. Рудава, пацвердзілі свой высокі прафесіяналізм. Зроблена было, здаецца, немагчымае, каб выдаткі сёлетніх праблем засталіся за кулісамі свята. Праграму падобралі, дзякуючы клопату Т. Рудавай, як заўсёды на самы пераборлівы густ і ў адпаведнасці з жанравымі традыцыямі фестывалю: камерная музыка, старадаўняя і сучасная. Гасцям — максімум увагі, шчырасці.

Зала, як і раней, уражвала аншлагамі. «Падарожжэ білеты?» — папыталася ў касыра. — «А як жа! Сем рублёў цяпер... Але ўявіце, — з крыўдаю дадала яна, — на канцэрты Кулікова 20 рублёў білет! Ну хіба ж можна яго параўнаць з тым, што адбываецца ў нас!»

На жаль, гэта і заканамерна для краіны, дзе фізічная праца цэніцца (і шануецца) ў шматкроць вышэй за разумовую, дзе прывезеная з-за мяжы азначае нашту непараўнальна больш за інтэлектуальную ўласнасць самабытнага педагога, таленавітага інжынера, нашага брата-журналіста. Кулікоў?.. Стадыённы кумір самакупны, як тавар на прылаўку камернай крамы. А культура таму і культура, што яе ашчаджаюць, даглядаюць, пеццяць. Кінецца культурную кветку на волю лёсу — калі не загіне, дык здзіць, перародзіцца. Вось і для музыкі, каб не здзіць, на рынку, «сама сабе карміўшы», патрэбны замочны садоўнік. У Полацку такі садоўнік, здаецца, ужо з'яўляюцца. Упершыню аргкамітэт фестывалю ўзначаліў намеснік старшыні гарвыканкома А. Камароў. Упершыню спонсарскую падтрымку (раней фестываль трымаўся на сродках «Союзконцрта») аказалі мясцовыя прадпрыемствы: камбінат будматэрыялаў, фабрыка мастацкіх вырабаў, камбінат хлебапрадуктаў і інш. Любы канцэрт мог пераанаць любога спонсара, асабліва калі ён горнецца да мастацтва, што грошы ўкладзены ў святую справу.

У сёлетняй праграме даволі разнастайна было прадстаўлена выканаўчае мастацтва беларускіх музыкантаў. Распачаў фестываль званы ансамбль «Кантабіле». Вельмі арганічна прагучалі ў гэтых сцэнах адроджаныя творы з нашага музычнага мінулага — «Полацкі сшытак» ды п'есы М. Радзівіла і М. К. Агінскага. У сувязі з хваробай саліста В. Скоробагатава, які разам з «Кантабіле» меўся адкрываць фестываль, выканаўцы перагледзелі рэпертуар і прапанавалі цікавую падборку вярнутых з забяцця заходне-еўрапейскіх твораў. Лебег, Штолцэль, Арн, даль Абака... (Незнаёмыя прозвішчы? Дзіва што: іх не ведае і большасць

нашых спецыялістаў па замежнай музыцы). Тонкая нюансіроўка і штрыхавая культура выканаўцаў падкрэслілі абаяльнасць старадаўніх п'ес.

Музыку, выкрасленую з нашага духоўнага ўжытку, вяртаюць слухачам і энтузіясты мужчынскага хору «Унія», якім кіруе К. Нахаеў. Малады калектыў упершыню ўдзельнічаў у фестывалі; упершыню дзякуючы «Уніі» пачулі многія слухачы беларускую рэлігійную музыку, у тым ліку харавыя творы М. Куліковіча, Л. Равенскага; упершыню запісала плянне «Уніі», прычым у спрыяльных акустычных умовах, Беларускае радыё.

Яшчэ адзін удзельнік з Мінска — «Класік-Авангард» пад кіраўніцтвам У. Байдава, ансамбль салістаў, без якога ў нас апошнім часам не абходзіцца ніводны фестываль. Фантастычная працаздольнасць, рэпертуарная ненасытнасць гэтых музыкантаў даюць адпаведны плён: яны па-майстэрску іграюць усё, што адпавядае іх інструментальнаму складу, захапляючыся доўгімі, насычанымі эмоцыямі і складаным вобразным зместам праграмамі. Так, дарэчы, было і на «Мінскай вясне», дзе «Класік-Авангард» разам са сваёй чароўнай салісткай з Літвы Ю. Лейтайтэ адыграў вялікі канцэрт (малавядомыя творы Браўна, Анегера, Стравінскага, Віла-Лобаса, сярод іншага і незабыўнае трыо А. Копленда «Віцебск», якое ўпершыню прагучала летась на фестывалі памяці І. Салярцінскага, у выкананні фінскіх гасцей), а яшчэ прадставіў шэраг опусаў маладых кампазітараў.

Тое ж і ў Полацку: ансамбль цалкам апраўдаў сваё дваіное імя, выканаўшы багата самай рознай музыкі; ад Глінкі да Дзешавава. Гэтае выступленне было апафеозам фестывалю. А цэнтральная культура свята прыпала на канцэрт нязменная (і незаменная!) яго ўдзельніка — В. Палянскага.

Сёлета маэстра прыехаў у Полацк у новай якасці — мастацкага кіраўніка нядаўня ўтворанай Дзяржаўнай сімфанічнай капэлы Расіі. Яшчэ летась пагаворвалі, што Г. Раждзественскі збіраецца адсвяткаваць сваё 60-годдзе і пакінуць аркестр, прытым не проста пакінуць, а перадаць яго свайму таленавітаму вучню В. Палянскому, які, дарэчы, на леташнім фестывалі ўжо стаяў за пультам знакамітага калектыву. Так і сталася. Праўда, хор Міністэрства культуры СССР (хор Палянскага) і аркестр з аналагічным статусам пад кіраўніцтвам Раждзественскага аб'ядналіся ў адзін аркестр — Дзяржаўную сімфанічную капэлу. Канцэрт яе ў Полацку быў варты і добрых, і прыгожых слоў.

Зрэшты, словам хіба перадаць паўнату ўражанняў? Як заўсёды, В. Палянскі паказаў умелна падбраць праграму: складаная, але не перагружаная, выклікае адчуванне эмацыянальнай напоўненасці, захаплення, душэўнага ўзлёту.

Матэты А. Брукнера, гэтае харавое дзіва, дзе пранікнёнасць акапальнага гучання зрэдка падтрымана высокім казаннем аргана (Л. Голуб)... Перад кожным нумарам вядучая канцэрта чытала пераклад малітоўных тэкстаў, і гэта, нібы ў кнізе эпіграфы, адыгрывала для нашага ўспрымання ролю камертона, дапамагаючы засяродзіцца на праграмным змесце і глыбей зразумець вобразы матэты. «Гэтае месца на зямлі створана Богам, у ім няма хібаў. Гэта невытлумачальны сакрэт яго...» Неверагодна! Першы ж з твораў нібыта адрасаваўся той выспе духоўнасці, на якой знаходзіцца Полацкая Сафія. І ўжо з асаблівым даверам прымала сэрца таямніцу ўзвышаных спеваў хору.

Выкананне «Рэквіема» А. Шнітке з музыкі да драмы Ф. Шылера «Дон Карлас» было своеасаблівым акустычным эксперыментам. На камернай сцэне ледзь размясціліся хор ды інструментальная група: раяль, чэлата, ансамбль ударных (у партытуры скарыстаны званы, тамбурын, гонг, вібрафон, флексафон...), труба, трамбаніст, двое гітарыстаў. У кульмінацыйных момантах усе такія розныя па сваёй прыродзе гукі — мяккі вакал салістаў хору, вібрацыя напрыхаваных струн электрагітары, атака медзі, суровыя фартапінныя акорды, уладарная меладекламацыя аргана, рытмічныя фразы ўдарных і г. д. — сыходзіліся. І хоць «акустычная цеснота» (сканцэнтраванасць самога выканаўчага гурта на невялікай пляцоўцы) замянала іх арганічнаму эліццю ў вольным палёце і ўтварэн-

ню новага, нечуванага «музычнага субстрата», — узрушэнне было вялікае... Кананічная структура каталіцкай імшы з адпаведнымі тэкстамі, «ерэтычная» эмацыянальнасць, свежасць кампазітарскага «маўлення», кампактнасць формы і касмічнасць зместу — вось ён, «Рэквіем», сённяшні твор пра вечнае. І «пра сёння», вядома.

Арганіст і кампазітар А. Янчанка іграў музыку, якая таксама нібы лучыла мінулае і цяперашняе з вечным. Да прыкладу, прысвечанае германскаму арганбудуўніку Г. Маеру «Музычнае прынашэнне» для аргана, віяланчэлі, дзіцячага хору і трубы (тут асабліва ўразліва дуэтнае гранне А. Янчанкі з маладым віяланчэлістам А. Камінскім). Ці «Дом Цу Шпаер» — музыка для аргана і метранома. Ці на дзіва адпаведна сваёй назве «Медытацыя»... Мысленне кампазітара-сімфаніста, кампазітара-драматурга ў спалучэнні з рэдкасным веданнем аргана і дзівоснае абходжанне з ім! Гэта ўжо не інструмент у руках майстра і створаная ім музыка, а ягоны язык і ягоная мова.

Гожа класічны струмень унеслі ў фестывальную плынь вакальныя вечары: два канцэрты Карыны ды Рузаны Лісіцыян і выступленне Т. Стэрлінг (партнёр спявачкі, вядома арганіст А. Паршын выступіў і з сольнымі нумарамі).

АДНОЙЧЫ я паднялася па крутых цагляных прыступках на хоры, да аргана. Рэпецываў А. Янчанка. Магутныя сугуччы з жыццядайноў сілай «ляпілі» музычны вобраз, быццам паўтараючы канфігурацыю высачэзных мураваных сцен ды капрызліва-мудрагелістых архітэктурных аздобаў. Позірк міжволі блукаў нібыта следам за гукам: па бялуткіх сценах, залацістых кудзёрках ляпніны, па ўзнёсенай высока фігурках анёлаў і загадкавым абрысе Спаса, па міготкіх крышталіках незапаленых люстраў і бязлюдных шэрагах светлых драўляных лавак... «Гаварыў» арган. Унізе, на ўтульным прасцяніуме стаялі прыцішаныя, зачыхленыя два раялі ды клавесін; цямяна блішчэлі трубы аркестравых званоў. Музычныя інструменты — як жывыя істоты, неад'емныя ад быцця менавіта гэтага храма. Безабаронны перад пагрозай змены яго гаспадароў, перад пагрозай здзеку, беспрытульнасці, а то і фізічнага знішчэння.

Ці не такая доля спасцігла Полацкую карцінную галерэю? Колькі разоў захапляліся людзі адмысловымі экспазіцыямі ў адрэстаўраваным Багаяўленскім саборы, дзе, дарэчы, таксама ладзіліся камерныя і харавыя канцэрты! А цяпер... Лепей бы не хадзіла я «ў адведкі» да былой галерэі, не бачыла вынікаў гаспадарання царквы ў сваім законным (праўда, узятым пад ахову і адрэстаўраваным дзяржавай) будынку. «З мясам» адрава на шылда, што сведчыла пра знаходжанне тут выставачнай залы. На шэрых падкопчаных сценах інтэр'ера, які ці даўно ўражваў незвычайнай святлыню, матляюцца «жылы» паздыманых святлінікаў. Фанернай брамкай адгароджаны алтар. Ля ходу на лесвіцу, што вядзе на хоры, — далёка не храмавыя аtryбуты: газавая плітка, нейкія мутнаватыя слоікі...

Няўжо не бянтэжыць духоўна паўнацэнных людзей, хрысціян, гэтка бесцэрымонная «змена дэкарацыі»: замест раяля — газоўка? Хто абароніць мастацтва ў храме, пакуль ён не «дарасце» да рэлігійнай святыні, здатнай прыняць музыку як арганічную частку Храма?

Разам са сваім мастацтвам пачуваюцца безабароннымі ў сённяшняй няпэўнай сітуацыі і самі музыканты. Дарэчы, як вядома, у асяроддзі музыкантаў, ды ўвогуле людзей творчых, не распаўсюджана атэістычная свядомасць. Таму да храмаў у іх асабліва трапяткое стаўленне. Таму асабліва шчыра і хваравіта перажываюць за лёс Сафіі менавіта яны, а не тыя актыўныя змагары, што і не маюць патрэбы наведвацца ў канцэртныя залы — ім бы толькі «куснуць» РПЦ...

— Я прыхільніца таго, каб культываць будынік належалі царкве, — гаворыць заслужаная артыстка Расіі Тацыяна Стэрлінг. — Але, улічваючы духоўны, маральны стан грамадства, з гэтым трэба пачакаць. Пакуль няма магчымасці будаваць сучасныя канцэртныя залы, не трэба спяшацца «вызваляць ад культуры» храмы.

— Стараюся захаваць сваю вернасць Полацку: я ж тут з першага фестывалю, — разважае мастацкі кіраўнік Дзяржаўнай сімфанічнай капэлы Расіі Валерый Палянскі. — Зараз вельмі цяжкі час, але планы вялікія, ёсць задумкі, якія хацелася б ажыццявіць, калі Сафііўскі сабор захава-

ецца ў тым выглядзе, у якім ён цяпер. Я лічу, будзе вельмі вялікі грэх, калі раптам ён перастане існаваць як культурны цэнтр не толькі Полацка, але і Беларусі. Кажуць, няма вялікіх і малых гарадоў, ёсць вялікая і малая культура. Пра Полацк можна гаварыць як пра горад з вялікай культурой. Варта ўсляянай падтрымкі ініцыятыва кіраўніцтва залы й гарадскіх улад па развіцці музычнага жыцця...

— Гэта адно з многіх месцаў у цяперашнім СНД, удзячных для арганіста, дзе спалучаецца добрая акустыка залы і добры інструмент, — мярнуе прафесар Алег Янчанка. — Я рады, што адкрываў гэты арган, што рабіў тут запіс сольных праграм на кампакт-дыск... У гэтай мясціні з аурой мастацтва — вялікая будучыня. Але высляць музыку з храма?.. На Захадзе, напрыклад, кафедральнасць ці некафедральнасць сабора ніколі не замяніла канцэртнаму жыццю ў ім, правядзенню фестывалю. Я іграю за мяккой у дзеючых саборах і ведаю, якімі апалагатамі высокага мастацтва з'яўляюцца іх настаяцелі. І мне цяжка растлумачыць адваротнае, тое, што адбываецца ў былых саветскіх рэспубліках. У Калінінградзе прыхаджана пераадаваюць слухачаў канцэрт, наладжваючы ля сцен сабора дэманстрацыю! Рэлігія для мяне атаксама іліваецца з тым узвышаным, чыстым, вакол чаго заўжды збіралася сапраўднае мастацтва, а не штось штучнае. Вакол храмаў збіралася ўсё лепшае, што ёсць у чалавеку. І раптам я чую, што ў Вінніцы прыхаджана разбілі, знявечылі арган: мяне абражаюць такія акцыі! І гэта называецца паства, якая хоча ўласны вандалізм пазначыць нейкай верай? Яны не маюць права звацца вернікамі, яны не маюць права на веру!

3. а. Расіі Валерый ПАЛЯНСКІ.

Дырыжор хору «Унія» Кірыл НАХАЕЎ.

ПОЛАЦКІЯ знаёмцы суцэшылі мяне на развітанне: маўляў, ужо не ўсё так змрочна, як падалося ў тым калектыўным пісьме. Маўляў, кіраўніцтва запаведніка мела перамовы з прадстаўніцамі ўрада, заручылася падтрымкай і абяцаннямі — на дзяржаўным узроўні, з дапамогаю заканадаўчых актаў, зрабіць так, каб Сафііўскі храм не страціў сваю музычную ауру, захаваў статус канцэртнай залы, так патрэбнай для падтрымання духу горада, для адраджэння і развіцця традыцыі высокай культуры.

Я вярталася ў Мінск з надзеямі: на мудрасць, цяярзасць мыслення і эстэтычную чуласць нашых дзяржаўных мужоў, на іх адказнасць перад народам і яго інтэлектуальнай элітай. Полацкі гісторыка-культурны запаведнік і сэрца яго, Сафііўскі сабор, — агульнанацыянальная святыня і каштоўнасць Рэспублікі Беларусь, а не матэрыяльная ўласнасць РПЦ. Як жа можна не разумець гэтага?

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота А. МАРЦІНКЕВІЧА і з архіва аўтара.

УКРАДЗЕНАЕ НЕБА, ЗНЯВЕЧАНАЯ ЗЯМЛЯ...

(Пачаток на стар. 5).

Усё гэта будзе закладзена ў Законе аб дзяржаўным управленні аховы прыроднага асяроддзя, які будзе пастаўлены на разгляд парламента.

М. З.—На маім вяку было столькі розных рэарганізацый, узбудненняў і разузбудненняў абласцей і раёнаў, міністэрстваў і калгасаў, розных партыйных і дзяржаўных органаў, што я слаба веру ў дзейнасць гэтага новага ўтварэння. Потым, ці не будзе яно надта грувасткім? Усё ж такі функцыі, скажам, Дзяржгідрмета адрозніваюцца ад функцый Міністэрства лясной гаспадаркі...

Б. С.—Сферы гэтыя лёгка раздзяляць у складзе ўпраўлення пад адным агульным кіраўніцтвам.

М. З.—І калі мы ўбачым новую арганізацыю ў дзеянні?

Б. С.—Вы ж разумееце, што ва ўсіх нагаданных арганізацыях працуюць сотні людзей, частку якіх пры рэарганізацыі прыйдзеца скараціць. Гэта вельмі складаная праблема. Таму мы не рызыкнулі ўносіць закон на разгляд апошняй сесіі Вярхоўнага Савета. Мы спачатку павінны пераканаць усе ведамствы ў неабходнасці скараціць арганізацыю ў справе аховы прыроды.

М. З.—Хай вам Бог памагае! Сапраўды, сёння чыноўнікі здэкуюцца з прыроды як хоць. На пратэсты грамадскіх прэсы яны не звяртаюць увагі. Некалькі год назад мне давлялася пісаць пра будаўніцтва гасцініцы ваеннага ведамства, якую «прышпілілі» да цудоўнага сасновага бору ў мікрараёне Зялёны Луг. Абышоў я тады нямаля Інстанцыі, заручыўся падтрымкай Галоўнага архітэктурна-планіровачнага ўпраўлення пры Мінгарвыканкоме, некаторых вучоных, але марна — корпус гасцініцы ўзніўся. Мне тады казалі дасведчаным людзям, што тое ваеннае ведамства мае падтрымку ў Савеце Міністраў, і Мінгарвыканком не пасмеў прырачыць высокаму начальству. Прайшло два ці тры гады, і побач з той гасцініцай узніўся яшчэ адзін гасцінічны корпус.

У адным з апошніх нумароў «ЛіМа» надрукаваны ліст кіраўніоў Заслаўскага дзяржаўнага гісторыка-культурнага запаведніка, у якім яны пішуць пра рашэнне Мінгарвыканкома аб уключэнні прыгараднай зоны, у тым ліку Заслаў і іншых гарадоў, у склад ствараемага мегаполіса «Вялікі Мінск». Аўтар пісьма, спраўдліва лічаць, што гэтая экспансія двухмільённага горада паставіць пад пагрозу само існаванне гістарычных помнікаў старажытнага Заслаўя, навакольнай прыроды.

Б. С.—Мінскі гарвыканком ужо некалькі гадоў дамагаецца, каб яму перадалі ўсю прыгарадную зону. Так, горад павінен расці, але ж у гэтым павінна быць нейкая разумная мера. На жаль, захадзілі мінскія «градоначальнікі» знаходзілі падтрымку ва ўрадзе рэспублікі. Напрыклад, у 1991 годзе Мінску было адведзена зямель прыгараднай зоны больш, чым за пяць папярэдніх гадоў. На шчасце, гэтае ўрадавае рашэнне было адменена Вярхоўным Саведам, які пры гэтым выхадзіў з палажэнняў Зямельнага кодэкса Беларусі. Як член Прэзідыума Вярхоўнага Савета, я буду выступаць супраць рашэння Мінгарвыканкома аб уключэнні Заслаўя і іншых гарадоў прыгараднай зоны ў склад Мінска.

М. З.—Яшчэ аб чыноўным самаўпраўстве. Рэдакцыя валодае звесткамі аб тым, што ў раёне Масюноўшчыны мае быць пабудаваны вялікі прамвузел. А гэта ж адзін з самых малюўнічых куткоў Мінска, адсюль рукой падаць да Ждановічаў, дзе размяшчаны вядомыя на ўсю рэспубліку санаторыі і дамы адпачынку, акрамя таго, Масюноўшчына — месца вадазбору пітнай вады. Гэтыя звесткі маюць пад сабой грунт, Барыс Парфёнавіч?

Б. С.—Як кажуць у такіх выпадках, «но каментар»... Дарэчы, экалагічнай камісіі Вярхоўнага Савета ўдалося дамагчыся згортвання здабывання пясчанагравійнай сумесі ў кар'еры ля Астравіцкага Гарадка. Распрацоўка гэтага кар'ера вялася з парушэннем экалагічных нормаў і выклікала справядлівыя нараканні мясцовых жыхароў.

У паслячарнобыльскі перыяд Беларусь стала зонай экалагічнага бедства, абумоўленага тым, што радыяцыйнае забруджванне наклалася ў многіх месцах на забруджванне хімічнае. Летась у гарадах рэспублікі было зарэгістравана каля

ста выпадкаў высокага ўзроўню забруджвання паветра таксічнымі рэчывамі, канцэнтрацыя якіх у пяць і больш разоў перавышала ГДК. Асноўнымі крыніцамі забруджвання атмасфернага паветра ў гарадах рэспублікі з'яўляюцца прадпрыемствы цеплаэнергетыкі, хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці. У 1991 годзе па рэспубліцы было выкінута ў паветра стаячарнымі крыніцамі 4 мільёны 939 тысяч тон атрутных рэчываў, у тым ліку без ачысткі — 1 мільён 19 тысяч тон. Па гарадах гэтая карціна выглядае так: летась у Мінску ў атмасфернае паветра было выкінута 274,5 тысячы тон таксічных газаў, Наваполацку — 248,3 тысячы тон, Гомелі — 141,6 тысячы, Магілёве — 139,9 тысячы тон.

М. З.—Па адным пісьме ў рэдакцыю я вылядзаў у Наваполацк, пабыў там на прадпрыемствах «Вялікай хіміі». Калі праектавалі Наваполацкі прамвузел, не ўлічылі «ружы ветру» — дым і адпрацаваныя газы веяць нясе на горад. Дыхаць тут цяжка. Пару гадоў назад у Мінск прывязджаў былі міністр аховы здароўя СССР акадэмік Чызаў, які ў час адной з сустрэч прывёў жахлівыя дадзеныя па росце анкалагічных захворванняў у тым жа Наваполацку. Яны, па яго словах, за апошнія гады павялічыліся ў пяць разоў. Помню сваю гаворку з галоўным урачом Наваполацкай гарадской бальніцы. «Як толькі вецер пачынае дзьмуць з боку вады бялкова-вітамінных канцэнтратаў, — расказаў ён, — выклікі машын «хуткай дапамогі» павялічваюцца ўдвая».

Там я каторы раз упэўніўся, як цяжка змагацца з сістэмай. Па-першае, мясцовыя хімічныя прадпрыемствы належалі адразу трём саюзным міністэрствам, якім, вядома, не балела галава аб жыхарах Наваполацка. Аўцы ж горада не маглі прырачыць ім. Старшыня Наваполацкага гарвыканкома, не точыцца, гаварыў мне: «На канфлікт з прадпрыемствамі не пойдзеш, яны нам пабудавалі горад».

Прамысловасць рэспублікі, якой мы столькі гадоў спявалі гімны, украла ў нас неба, ператварыла рэкі ў сцёкавыя каналы.

Б. С.—Я не даваў бы такіх катэгарычных характарыстык, але тое, што многія рэкі і вадаёмы ў нас забруджаны прамысловымі сцёкамі, — праўда. У Брэсце, напрыклад, выкід сцёкавых вод у раку Мухавец у выніку разбурэння ў мінулым годзе каналізацыйнага воданасорнага калектара на гарадскіх ачышчальных збудаваннях прывёў тут да масавай гібелі рыбы. Каля Наваполацка было зафіксавана 50 выпадкаў (гэта ўсё летась) выкідаў у рэкі Заходняга Дзвіна і Ушача азоту нітратнага, злучэнняў марганца, нафтапрадуктаў. Надзвычай забруджаны Сяіслач у Мінску, Днепр у Магілёве, Уза ля Гомеля, Прыпяць каля Пінска, Заходняя Дзвіна ў Віцебску.

М. З.—Некалькі гадоў назад у пасёлку Гатава пад Мінскам італьянцамі быў пабудаваны скуруны завод, які пасля адчыніў у эксплуатацыю атручвае усё наваколле. Я чуў такую версію — купляючы завод у італьянскай фірмы, наша міністэрства, каб сэканоіць валюту, вырашыла адмовіцца ад ачышчальных збудаванняў, якія прапанавалі пабудавачы італьянцы.

Б. С.—Усё было крыху інакш. Італьянская фірма, якая пабудавала завод у Гатаве, ачышчальнымі збудаваннямі наогул не займаецца і прапанаваць іх нам не магла. Таму было вырашана наладзіць ачыстку сцёкавых вод па ўласнай тэхналогіі.

М. З.—Калі тое будзе. А завод, значыць, пусцілі ў эксплуатацыю без ачышчальных збудаванняў?

Б. С.—А ў нас так робіцца паўсюдна. Многія гады існавала такая канцэпцыя — прадпрыемства можна выкарыстоўваць без ачысткі сцёкавых вод, калі вынесці яго за горад. Так былі пабудаваны ў свой час Мінскі радыятарны завод, хімізавод у Гомелі, многія прадпрыемствы ў Віцебску, Магілёве, Оршы, Барысаве і г. д. Ішоў час, гарады пашыралі свае межы і заводы «атручальнікі» апынуліся ў цэнтры жылых масіваў. Цяпер нашымі планавымі і іншымі органамі авалодала абсурдная ідэя — такая прадпрыемствы вынесці зноў за межы гарадоў. Так, плануецца перавесці пад Чэрвень з Мінска завод ацяпляльнага абсталявання (радыятарны завод).

М. З.—Згодна з законам, кожны будаўнічы праект павінен праходзіць экалагічную экспертызу...

Б. С.—Вось тут і закапаны сабака. Справа ў тым, што павінен праходзіць такую экспертызу ўжо гатовы праект. Адчуваецца нюанс? Гатовы праект, бывае, каштуе мільёны рублёў і не ў кожнага эксперта хапае мужнасці падпісаць яму смяротны прысуд. Тым больш, у атмасферы псіхалагічнага ціску, выклікаў на «дыван», выкручвання рук, абвінавачванняў у тым, што табе, маўляў, аб'яваў ітарэсы дзяржавы і да т. п. Тут жа даюцца аб'яцанні тэрмінова выправіць у праекце недаробкі і... дакумент падпісваецца...

М. З.—Дзе ж выйсце?

Б. С.—Згодна з новымі правіламі, зараз будзе ажыццяўляцца спачатку перапраектна экалагічная экспертыза, а затым ужо праекта ў цэлым.

М. З.—Я чытаў, што палову таксічных газаў, якімі забруджана наша атмасфернае паветра, «дае» аўта транспарт. У Мінску, напрыклад, такіх выкідаў складаюць 125 тысяч тон у год. Некалькі разоў разам з супрацоўнікамі рэспубліканскай службы аховы атмасфернага паветра я ўдзельнічаў у рэйдах праверкі аўта транспарту на прадмет выкідаў імі адпрацаваных атрутных рэчываў, таго ж СО. Як мы высветлілі, у паловы правераных машын не былі адрэгуляваны карбюратары і іншыя вузлы матора і выніды шкодных рэчываў у час язды перавышалі нарматывы ў паўтара-два разы. Таго-сяго штрафвалі, але станоўчыя зрухаў гэта не прыносіла.

Б. С.—Вы калі-небудзь цікавіліся ўзростам нашага аўта транспарту? Дык вось, вялікая колькасць машын, што бегаюць па нашых дарогах і вуліцах, шышла з заводскага канвеера дзясцяць, пятнаццаць, дваццаць гадоў назад. І ніякая рэгуліроўка матора тут не дапаможа. Яны будуць атручваць паветра, пакуль не спыніцца іх эксплуатацыя. Вы толькі зірніце на гэтыя «зілы», «газы» — яны састарэлі не толькі фізічна, а і маральна, тым не менш шырока выкарыстоўваюцца ў народнай гаспадарцы. Узровень нашай аўтамабільнай прамысловасці магу праілюстраваць на такім прыкладзе. Зараз у выніку канверсіі немалая колькасць аўта-тэхнікі паступае з арміі, у тым ліку і армейскія грузавыя машыны «Урал» грузападымальнасцю 4 тоны. Ведаецца, колькі паліва ён расходuje на 100 кіламетраў? 50 кілаграмаў! Чэшскі ж грузавік грузападымальнасцю 3 тоны — усяго 9 літраў саларкі.

Мы, бывае, з захваленнем глядзім на шыкоўныя з выгляду легкавічкі розных інамарак, якіх распадаўся ў Мінску. Але не падазраём, што гэтыя машыны, вабячы прыгожай абалонкай, таксама даўно маральна састарэлі і куплены за мяжой па дзясюўцы. Да таго ж, іх выгадна перавозіць праз мяжу — чым больш старая машына, тым меншы падатак бярэ з яе мытна. Вось і сноўдаюць па нашых вуліцах «Мерседэсы» і «Форды», «Страены» і «БМВ» старых марак, атручваючы паветра.

Важная задача, над якой мы б'ёмся, — перавод аўта транспарту на неэтыліраваныя гатункі паліва, якім карыстаюцца ва ўсім цывілізаваным свеце. Дарэчы, пастанова аб павелічэнні вытворчасці неэтыліраванага бензіну была прынята яшчэ «старым» Вярхоўным Саведам. Як эксперт-эколаг, я тады прымаў удзел у падрыхтоўцы гэтай пастановы. Справа гэтая і дасюль ідзе туга, таму што нафтаперапрацоўчым заводам вырабляць этыліраванае паліва выгадна — на выраб яго патрабуецца меней часу, а прадажная цана не наможа меншая, чым неэтыліраванага. А, дарэчы, тэхналогія вырабу неэтыліраванага бензіну ў рэспубліцы адпрацавана. Напрыклад, Мазырскі нафтаперапрацоўчы завод адпраўляе на экспарт бензін толькі такога гатунку.

Ну і патрэбны, вядома, дзейсны экалагічны кантроль за працай аўта транспарту. Парушальнікаў трэба караць, як караюць вінаватых у дарожна-транспартных здарэннях — пазбаўленнем вадзіцельскіх правоў, звальненнем з працы і г. д.

М. З.—На ўсіх прамысловых прадпрыемствах (ва ўсіх іх разе-буйных) існуюць аддзлы аховы прыроды. Як яны там

працуюць, але яны ёсць. Няма такой службы толькі ў нашых калгасах і саўгасах. Відаць, лічыцца, што той, хто працуе «на зямлі», ужо гэтым самым ілапоціцца аб зберажэнні прыроды. Але ж не са-крэт, што наша сацыялістычная сельская гаспадарка наносіць шкоды прыроднаму асяроддзю не менш, чым тая ж прамысловасць з яе электралізічнай, ліцейнымі цэхамі. Толькі ў Прыпяць штогод трапляе да 800 тон мінеральных угнаенняў, якія змываюцца сюды з палёў дажджамі і грунтовымі водамі.

Б. С.—Змагацца з забруджваннем вадаёмаў мінеральнымі угнаеннямі амаль немагчыма. Каб атрымаць высокі ўраджай, а па ўраджаях мы не ступаем многім развітым краінам Еўропы, трэба ўносіць у глебу і азотныя, і фосфарныя, і калійныя угнаенні. Яны раствараюцца ў вадзе і, натуральна, дажджамі змываюцца ў вадаёмы.

М. З.—Існуюць інструкцыі, якія забараняюць весці земляробчыя работы ў непасрэднай блізкасці да вадаёмаў. У нас жа, бывае, разворваюць глебу да самай крошкі вады. А хто з нас, праязджаючы палю, не бачыў гурбаў мінеральных угнаенняў, якія ляжаць тут не адзін месяц...

Б. С.—Цяпер, калі цана на мінеральныя угнаенні падскочыла ў некалькі разоў, наўрад ці будуць яны ляжаць. Высокія цэны прымусяць кіраўнікоў гаспадарак ашчадна ставіцца да кожнага цэнтанера угнаенняў. І потым, існуюць нарматыўныя акты, якія прадугледжваюць строгу адказнасць за дрэннае захаванне мінеральных угнаенняў і аслабля пестыцыдаў.

М. З.—Мы з вамі, Барыс Парфёнавіч, фігуральна кажучы, выйшлі з горада на свежае паветра, агледзелі «бясрайнія калгасныя палеткі», а цяпер давайце паглыбімся ў нашу славуітую Белаежскую пушчу. Інтэрас гэты ў мяне невыпадковы. У адным з апошніх нумароў «ЛіМа» быў надрукаваны артыкул супрацоўніка часопіса «Родная прырода» пісьменніка Алеся Дзятлава, у якім ён аспрэчвае рашэнне «кампетэнтных» органаў рэспублікі ператварыць Белаежскі запаведнік у нацыянальны парк, мяркуючы, што гэта няясна непаратную шкоду унікальнаму кутку беларускай прыроды.

Б. С.—Па-першае, Белаежская пушча мела годнасць запаведніка толькі з 1939 па 1941 год і з 1945 па 1953 гады. Да гэтага яна была «царскім пал'аннем» аж з XIV стагоддзя. Такія месцы — рэзідэнцыі высокапастаўленых асоб ёсць ва ўсім свеце. Цяпер, калі Беларусь стала суверэннай дзяржавай, пушча стала яе ўласнасцю. Доўга дыскусавалася пытанне, якую годнасць ёй прыдаць — запаведна-пал'аннага гаспадаркі, як раней, ці нацыянальнага парку. На маю думку, і тое, і другое нам не падыходзіць. Чаму нельга зрабіць з пушчы запаведніка? Таму што ў выніку шматгадовай дзейнасці чалавека там адбыліся незваротныя змены — і флора і фаўна без чалавека тут існаваць сёння не змогуць. Праўда, пал'анна частку сваёй пушчы зрабілі запаведнікам, адгарадаўшы калючым дротам 4,5 тысячы гектараў. Туды страшна ўвайсці. Дозвы ж жывуць, падаюць, паміраюць. Ніхто іх тут не ўбірае. Змрочная карціна, якая нагадала мне дэкарацыі да балета «Князь-возера». Вядома, для навуковых доследаў гэты кавалак пушчы прыдатны. Там, дарэчы, часам працуюць і нашы вучоныя. Але, паўтараю, гэта толькі невялікі кавалак пушчы. Ператварыць усю яе ў такі стан — нельга.

М. З.—Аўтар артыкула абурэцца тым, што ў Белаежскую пушчу пачалі запрашаць пал'анічных з-за мяжы, прадаючы ім за валюту ліцэнзіі на пал'анне...

Б. С.—А што тут бллага? Лепш прадаваць ліцэнзіі за «драўляныя» розным начальнікам з Мінска і вобласці? Справа ў тым, што дзічыны ў пушчы развяслося ў 3—4 разы больш, чым яна можа пракарміць. Звяры тут прывыклі карміцца ледзь не з рук чалавека. Гэта ўжо не зьяры, калі яны не адб'ягаюць ад кармушак, нават калі па іх страляюць.

Вось чаму паўстала задача скараціць пагадоўе пушчанскіх насельнікаў да нормаў.

М. З.—А ці не здарыцца так, што нацыянальны парк «Белаежская пушча» стане, як у нас любілі пісаць, «любімым месцам адпачынку працоўных»? Ці не пралягуць па ім «турысцкія сцежкі»?

Б. С.—Не. Аўта транспарту туды ўезд забаронены даўно. А экскурсіі пройдуць па намечаным невялікім маршруце — дэндэрый, вальеры, рэстаран — вось асноўныя аб'екты для азнаямлення.

М. З.—Дзякуй, Барыс Парфёнавіч, за гутарку.

Б. С.—І вам таксама дзякуй.

КУЛЬТУРА

Уручэнне ўзнагарод

У час уручэння ўзнагарод.

Ганаровыя граматы, граматы Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь і пасведчанні аб прысваенні званняў уручыў вядомым пісьменнікам, дзея-

чам мастацтва і навукі, рабочым Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслаў Шушкевіч.

Станіслаў Шушкевіч уручае пасведчанне аб прысваенні звання «Народны паэт Беларусі» Нілу Гілевічу.

Фота А. НИКАЛАЕВА (БЕЛТА).

МУЗЫКА

...І аднаўленне хатняга грання

Адбылася ўстаноўчая канферэнцыя па стварэнні Асацыяцыі беларускіх дамыстаў ды мандаліністаў пры Саюзе музычных дзеячаў рэспублікі. Асноўнымі мэтамі яе дзейнасці абвешчаны абарона традыцый шматліковага бытавання домрава-мандалінага выканальніцтва на землях Беларусі; арганізацыя конкурсаў, фестываляў, канферэнцый, курсаў, твор-

чых сустрэч членаў асацыяцыі са слухачамі; наладжванне і пашырэнне культурных сувязяў з музычнымі ўстановамі ды творчымі калектывамі іншых краін; адраджэнне традыцый хатняга грання, развіццё музычнай самадзейнасці. Старшынёй асацыяцыі абрана заслужаная артыстка Беларусі Галіна Асмалоўская.

Н. ВІТЧАНКА.

Саюзу — год

29 мая — роўна год, як створаны Саюз музычных дзеячаў Беларусі. Сёння ён налічвае ўжо 355 членаў. У Гомельскай, Гродзенскай, Мінскай, Магілёўскай абласцях ды ў горадзе Мінску створаны і працуюць аддзяленні СМД. Распачаўшы выкананне адной са сваіх статутных задач, саюз ства-

рыў фонд сацыяльнай дапамогі членам СМД Беларусі, у які будучы залічаны членскія ўзносы, а таксама дабрачынныя ўзносы старонніх арганізацый і прыватных асоб на падтрымку членаў саюза ды частка адлічэнняў ад даходаў падведомасных прадпрыемстваў.

Н. В.

Цітовіч — у Новым Пагосце

Ачуньваючы ад нацыянальнага сну, мы пановаму, больш шырокімі і ўважлівымі вачыма пачынаем глядзець не толькі на сваю даўнюю мінушчыну, але адначасова больш уважліва ставімся і да падаў, што адбываліся параўнальна нядаўна. У гэтай пераацэнцы «здымаем» з п'едэсталяў «дрых» куміраў і яшчэ з большай пашанай ставімся да тых, хто і ў застойныя часы жыў сумленна і годна, не толькі

сам памятаў, што ён беларус, а і рабіў усё дзеля таго, каб і іншыя не забываліся — на гэтай зямлі яны не тутэйшыя, а беларусы. Адзін з такіх дзеячаў-адраджэнцаў — Генадзь Цітовіч. Генадзь Іванавіч... Дзядзька Цітовіч... Народны не толькі згодна афіцыйна прысвоенаму званню. Ён карыстаўся надзвычайнай папулярнасцю, наш вядомы этнограф, музыказнаўца, дзеяч харавога мастацтва,

дырыжор, стваральнік і шматгадовы кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору Рэспублікі Беларусь, які цяпер з гонарам і па праву носіць яго імя.

Балазе, нямала робіцца, каб увекавечыць памяць аб гэтым выдатным нацыянальным дзеячы. Яшчэ пазалетаў Музычнае таварыства Беларусі выпусціла кнігу ўспамінаў пра Генадзя Іванавіча, у друку з'явіліся шматлікія публікацыі пра яго, былі падрыхтаваны радыё- і тэлеперадачы.

А цяпер вольна маганні на настаўнікаў і вучняў сярэдняй школы вёскі Новага Пагоста Міёрскага раёна, пры падтрымцы

мясцовых улад і дзякуючы рупнасці навуковага супрацоўніка Літаратурнага музея Янкі Купалы Святланы Майхровіч у адным з пакояў школы створаны музей Генадзя Цітовіча. Днямі адбылося яго адкрыццё. На ўрачыстасцях прысутнічалі кіраўнікі Міёрскага раёна, жонка Цітовіча Вольга Мацвееўна, яго дачка Святлана Генадзьеўна, вядома ж, артысты хору Цітовіча. Гучалі задушэўныя беларускія песні, выконваліся танцы. Панаваў святочны, узнёслы, радасны настрой.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

ЛІТКУР'ЕР

Вершы, песні, кветкі...

«...Залунай на ўвесь прасцяг, агнявых вяноў працяг! Есць Дзяржава і Народ: развівайся — і ў палёт сцяг мой вольны, сцяг мой смелы, сцяг мой бел-чырвоны-белы», — пела Вольга Чыркун песню свайго бацькі кампазітара Алега Чыркуна на вершы Сяргея Панізніка «Родны сцяг» у Доме літаратара на творчым вечары паэта. Вядучыя вечарыны Рыгор Бардулін і Вячаслаў Рагойша гаварылі аб творчасці С. Панізніка, іх дапаўнялі Таццяна Кабржыцкая, Пятро Сушко, Пятроў Макаль, Адам Мальдзіс, Алег Лойка, прафесар Ірына Шаблюўская і іншыя.

Кампазітары Ганна Казлова і А. Чыркун, бард Уладзімір Палушану, выконвалі свае песні на творы С. Панізніка — як старыя, так і новыя. Вершы чыталі сам аўтар і заслужаная артыстка Беларусі Марыя Харавіч.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Успомнілі Язэпа Пушчу

Адна з апошніх вечарын у Доме літаратара была прысвечана 90-годдзю з дня нараджэння Язэпа Пушчы. Вёў яе Сяргей Законнікаў. Незабывальны воблік аднаго з самых цікавых нацыянальных паэтаў паўстаў з выступленняў Васіля Хомчанкі, Сяргея Грахоўскага, жонкі творцы Станіславы Эдуардаўны Плашчынскай. Навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі Людміла Мазанік

расказала пра двухтомнік выбраных твораў Я. Пушчы, першы том якога неўзабаве пабачыць свет. Музычна-літаратурную кампазіцыю па творах Я. Пушчы прадставілі студэнты Мінскага педінстытута, артысты народнага тэатра чытальнікаў «Жывое слова». Вершы Я. Пушчы гучалі таксама ў выкананні Мікалая Чырыка і Маргарыты Захарыя. У канцэртнай праграме прыняла ўдзел спявачка Надзея Мінуліч.

П. ПЯТРОУ.

ПРЭМ'ЕРЫ

Знак Перуна і Крыжа

20 мая ў Доме літаратара прайшла прэм'ера дакументальнага фільма рэжысёра Уладзіміра Арлова пра мастака Аляксея Марачкіна. Фільм называецца «Мар» (так мастак часам падпісавае свае карціны). З нагоды прэм'еры ў фойе перад глядзельнай залай была наладжана выстава жывапісных твораў мастака паводле беларускіх легенд і паданняў. У экспазіцыю гэтай незвычайнай выставы, што працавала ўсю некалькі гадзін, уваходзіла інсталляцыя «Знак Перуна і Крыжа». Яна ўвасабляла адзінства паганскага і хрысціянскага пачаткаў у беларускай культуры. Аўтары інсталляцыі — А. Марачкін, Л. Талбузін, Я. Шунейка.

На вечарыне са словамі пра Марачкіна, мастака і чалавека, выступілі ягонны сябры, землякі і налегі — В. Шаранговіч, У. Някляў, А. Разанаў і іншыя. Гучалі песні ў выкананні Касі Камоцкай.

В. БОГУШ, Фота У. ПАНАДЫ.

ТЭАТР

Тэатр з зоны: хроніка мастацкіх падзей

Напрыканцы 1991 года Краснапольскі народны тэатр спентаклем паводле А. Дударова «Узлёт» прадстаўляў Беларусі на Дзякадзе аматарскіх тэатраў у Курску (Расія).

З новым спентаклем «Стогн душы» паводле М. Гарэцкага краснапольцы былі запрошаны Саюзам пісьменнікаў Беларусі на вечарыны, прысвечаныя сустрэчы з братамі Ермаловічамі. Нядаўна з гэтым самым спентаклем тэатр пабываў на радзіме М. Гарэцкага ў Мсціславе; артысты наведлі вёску Малая Багаціцаўка і дом, дзе з'явіўся на свет пісьменнік. Са спентаклем «Вечар

намедай» тэатр сістэматычна раз'язджае па вёсках раёна, мяркуючы не прапусціць ніводнае, бо ён карыстаецца вялікім поспехам у глядачоў.

Рыхтуюцца спентаклі па п'есах Янкі Купалы «Прымакі» ды А. Петрашэвіча «Дагарэла свечка на палічцы». Кіраўніку тэатра заслужанаму работніку культуры Беларусі В. Ермаловічу рупліва акцёрскія кадры для краснапольскага сцэны, — з удзелымі малаладзёжнай студыі ён працуе над п'есай А. Гаруна «Хлопчы ў лесе».

Я. КАПЛУНОВА, г. п. Краснаполле.

ВЫСТАВЫ

Кнігі нашага замежжа

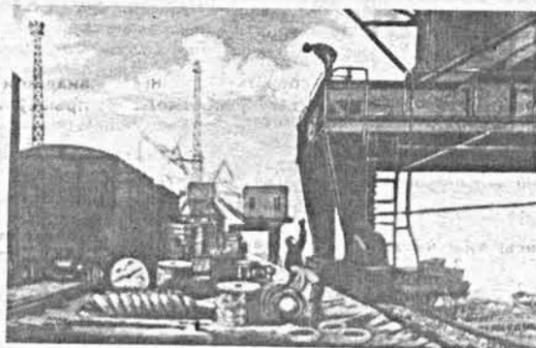
Кнігі і перыядычныя выданні, выпушчаныя ў замежных краінах прадстаўнікамі беларускага замежжа, экспануюцца на выставе ў Дзяржаўнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь імя У. І. Леніна. Сярод іх кнігі М. Сяднёва, А. Салаўя, К. Акулы і іншых аўтараў, «Англійска-беларускі» і «Маленькі маскоўска-беларускі слоўнічак фразеалагічны і прыказкаў» Я. Станкевіча, даследаванні Л. Гарошкі «Паходжанне чалавека ў святле сучасных знаходаў», «Навука і рэлігія», альбом У. Шэна «Беларуская краўвалябарона: уніформа і адзаны», фальклорна-этнографічныя выданні «Чатыры урачыстасці» А. Варлыгі, яго ж «Забавоны»...

Не маўчыць даўніна

Дзве экспазіцыі прывабляюць увагу наведвальнікаў Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі. Адна з іх пад назвай «3 калекцыі князя Паскевіча» прапанавана са збору Гомельскага абласнога краязнаўчага музея. Другую — «Старажытнабеларускі ікананіс і

рэдкая кніга на Беларусі» — падрыхтавалі гаспадары сумесна з Дзяржаўнай бібліятэкай Рэспублікі Беларусь імя У. І. Леніна. Яшчэ адна магчымасць далучыцца да нашай багатай гісторыі, у мюгмім зразумець, як жылі мы раней.

20-я... 60-я... 80-я...

А. ТЫЧЫНА. «Брэст. У порце».

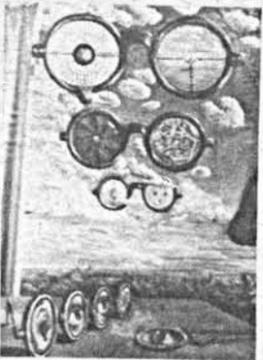
Палац мастацтваў. Тут зараз экспануюцца тры выставы. Выстава памяці Анатоля Мікалаевіча Тычыны (1897—1986). З імем мастака звязаны даволі плённы перыяд у нашым мастацтве — 20-я гады. Менавіта тады былі зроблены найбольш цікавыя і змястоўныя творы Анатоля Мікалаевіча. У пасляваенныя гады мастак стварае свае саблівыя графічныя летапісы сталіцы БССР. На ягоных аркушах відаць, як будавалася галоўная магістраль горада (тады Сталінскі праспект), як мяняўся архітэктурны сілуэт Мінска.

Альгерт Адамавіч Малішэўскі (1922—1989) болей чым хто іншы з яго калег аддаваў увагу фармальнай выразнасці жывапіснага твора. Яго па праву лічаць адным з лепшых каларыстаў у сучасным беларускім мастацтве. І творы, што зараз экспануюцца ў Палацы, у гэтым яшчэ раз пераконваюць.

Калісьці, недзе ў 1987 годзе, у Палацы мастацтваў экспанавалася выстаўка «3 калекцыі Плясанова». Шчыра кажучы, калекцыя была слабая і творы хоць і цікавыя мастакоў, але відавочна выпадковыя і другасныя. Але гэта быў першы выпадак, калі «авангард» заняў самую прэстыжную залу Мінска. Ды і глядачам гэта было ў навіну... Цяпер, мяркуючы па экспазіцыі, калекцыя значна пашырылася, але засталася такой жа.

А. МАЛІШЭУСКІ. «Партрэт жонкі».

А. СЦЕПІН. «Акуляры».

КОНКУРСЫ

Ведай нашых...

У чарговы дваццаць чацвёрты раз прайшоў традыцыйны конкурс «Мастацтва кнігі» Беларусі і краін Балты. Сёлета — у Таліне. Па ўмовах яго кожнай дзяржава прадстаўляла 15 назваў кніжнай прадукцыі і тры назвы выяўленчых ці мініяцюрных выданняў. Прысуджалася 25 дыпламаў за кнігі і 5 — за лепшыя ўзоры выяўленчай прадукцыі.

Беларусь атрымала 8 дыпламаў. Лаўрэатамі конкурсу сталі зборнік беларускіх народных казак «Хіт-рэй свету не будзеш» (мастак Т. Беразенская) і апавесць Д. Фінемара «Сназ пра Робін Гуда» (мастак А. Шэверэў), выпушчаныя выдавецтвам «Юнацтва»; кніжка К. Тарасова «Памяць пра легенды». Постаці беларускай мінушчыны» (мастакі А. Александровіч, І. Дзямноўскі, П. Семчанка, выдавецтва «Полымя»); драматычная паэма М. Арошкі «Судны дзень Скарыны» (мастак М. Купава) — яна пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура»; даследаванне І. Юхо «Крыніцы беларуска-літоўскага права» (мастак В. Латышаў), «Супрематическая азбука» А. Кітаевай (мастак А. Кітаева), насценны календар «Беларускія абразы» — усе выпушчаны выдавецтвам «Беларусь» і мініяцюрнае выданне М. Багдановіча «Мае песні» (унладальнік Л. Смоль, мастак Г. Грак, Беларускае таварыства «Кніга»).

МЯ МАСТАКА Міколы Пашкевіча першы раз я пачуў ад свайго настаўніка Натана Воранава. Гэта было не дзе ў канцы 60-х гадоў, калі я быў студэнтам Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, і Воранаў разам з Ахрэмчыкам былі ў нас кіраўнікамі апошняга дыпломнага курса.

Нам, студэнтам, быў даспадобы валёрны тонкі жываліс Натана Майсеевіча. Мы адчувалі ў ім каларыста, апантана ўлюбёнага ў жываліс. Неяк восенню мяне запрасілі ў ягоную майстэрню, старую мансарду са шклянным дахам-ліхтаром, праз які сьвятліліся рудыя шматгадовыя падцёкі ад дажджу і снегу. Падчас размовы нечакана ўсплыло імя Міколы Пашкевіча, невядомага мне мастака-жывалісца. «Некалі, у 30-я гады, у гэтай майстэрні працаваў Пашкевіч, таленавіты арыгінальны мастак,— зазначыў Воранаў.— Зараз ён жыве не дзе ў Амерыцы. Што і як ён там — нікому не вядома».

Я, натуральна, зацікавіўся. З таго, што пачуў ад майго настаўніка, зразумеў адно — у даваенныя гады Пашкевіч на небасхіле выяўленчага мастацтва быў, бадай што, зоркай першай велічыні. Яму прарочылі вялікую будучыню. Гэта раўніва адчувалі тады яшчэ малады мастак Іван Ахрэмчык, Яўген Зайцаў і шмат хто іншы. Не ведаў я, што праз гады мне давядзецца па драбніцах збіраць звесткі пра Пашкевіча, не думаў, што буду весці з ім перапіску, рыхтаваць гэтую публікацыю, каб адкрыць яго для сябе і іншых, вярнуць гэтага творцу

нашай грамадскасці, давесці да сённяшняга чытача.

Калі пісаць пра Міколу Пашкевіча, аніяк нельга не прыгадаць і ягоную сям'ю: жонку, мастачку Галіну Дакальскую, і іхнюю адзіную дачку Алію Клеч, галоўнага мастака «Disney Land».

Гартаю прысланыя з Амерыкі каталогі, каларыяныя рэпра-

лей чым 50 гадоў. Гэта адбылося не па маёй віне, а ў выніку нечалавечага дзікага палітычнага часу. Што да Вашага жадання арганізаваць маю выставу ў Менску, то гэта наўрад ці магчыма, не толькі па прычыне майго сталага веку, але і таму, што мастакоў майго пакалення, бадай што, няма, а маладое таленавітае пакаленне мае сваё новае патрабаванне да мастацтва, і я думаю, што мая творчасць ужо мінула перыяд і не зацікавіць іх.

блакітныя, мала зразумелыя фантазмагоры Марка Шагала.

Мікола Пашкевіч вучыўся ў тэхнікуме разам з Яўгенам Ціхановічам, Заірам Азгурам, Віталем Цвіркам, Яўгенам Красоўскім. Тады ж, у канцы 20-х гадоў, у тэхнікуме з'явіліся вядомыя мастакі-педагогі В. Волкаў і Г. Эндэ. Паслядоўнік рэалістычнай школы В. Волкаў у

Думаю, што Мікола Пашкевіч, на той час прызнаны афіцыйна малады мастак, бачыў рэальнае жыццё сталінскай эпохі. Ажыўшы з маладой прыгожай мастачкай Галінай Дакальскай, якая ў свой час таксама скончыла Віцебскі мастацкі тэхнікум, ён быў сведкам арышту і высылкі ў далёкую Сібір маці Галіны, настаўніцы. Ведаў ён і

ВАР'ІЯНТ ВОСТРЫХ ВУГЛОЎ

дукцыі твораў сям'і Пашкевіча. З хваляваннем углядаюся ў творы людзей, якіх лёс надоўга разлучыў са сваёй бацькаўшчынай. Перад гэтым вёў перамоў, каб спраўдзіць задуманае, арганізаваць выставу сям'і Пашкевіча ў Менску. Размаўляў па тэлефоне з горадам Санта-Моніка, дзе жыве мастак. Шукаў тых, хто ведаў Міколу Пашкевіча і Галіну Дакальскую.

І вось, нарэшце, чытаю ліст самога мастака, які адгукнуўся на маю прапанову:

«Паважаны Аляксей Антонавіч! Высылаю Вам для азнамлення 23 рэпрадукцыі з маіх работ рознага перыяду. Калі Вы і Вашы сябры правяце зацікаўленасць да іх, то гэта ўжо будзе мне найвялікшай узнгародай, мне, які згубіў усялякую сувязь з Вамі, з Радзімай, бо-

Калі ж Вы і Саюз мастакоў знойдзеце для мяне месца сярод маіх сяброў юнацтва, як І. В. Ахрэмчыка, В. В. Волкава, скульптараў З. Азгура, Грубэ, Глебава, я з радасцю ахвярую некалькі маіх твораў Беларускаму музею выяўленчага мастацтва. Шчыра дзякую за памяць. Ваш зямляк М. А. Пашкевіч».

Дык хто ж ён, Мікола Пашкевіч, якія жыццёвыя сцэжкі закінулі яго ў далёкі свет?

Нарадзіўся мастак у 1907 годзе ў Рызе. Бацька, Аляксандр Восілавіч, родам з Баранавіч, доўгі час працаваў на чыгунцы Рыга — Арол. Маці, Вікторыя Антопаўна Іваноўская, з Нава-святчан, што непадалёк ад Вільні. Падчас першай сусветнай вайны сям'я Пашкевічаў пераязджае ў Віцебск, горад, які ўвайшоў у гісторыю сусветнага мастацтва знакамітымі імёнамі — Казіміра Малевіча, Марка Шагала, Эль Лісіцкага. Можна толькі ўяўляць, якім быў Віцебск тых часоў. Нам жа са шкадаваннем давядзіцца зазначыць, што сённяшні Віцебск, які на сваім вяку спазнаў разбуральныя войны ды доўгае панаванне бальшавіцкага рэжыму, дайшоў да нас у скажоным, дэфармаваным выглядзе, амаль цалкам знішчаны. Але ў тых гады гэта быў непаўторны каларытны горад з вострымі шпілямі касцёлаў, старадаўнімі мураванымі цэрквамі, драўлянымі сінагогамі і крывымі вулачкамі, па якіх імчаўся вясёлы трамвай.

Мікола Пашкевіч у Віцебску атрымаў сярэдняю адукацыю, а ў 1924 годзе паступіў у мастацкі практычны інстытут. Вучоба ў гэтай навучальнай установе якраз прыпадае на час, калі ішла рэформа інстытута, пераглядаліся навучальныя праграмы (у рэшце рэшт, ён быў рэарганізаваны ў мастацкі тэхнікум). Мастацтва ўжо разглядалася з пазіцыі класавага партыйнага падыходу. З пункту гледжання ідэалагічных бальшавіцкіх устаноў ішла жорсткая барацьба з так званым фармалізмам і дэкадэнцтвам. Ды ўсё ж разбуджанае на пачатку 20-х гадоў мастацкае жыццё не магло адразу заглохнуць пад націскам бальшавіцкіх дырэктыв. Яшчэ жыў дух Малевіча, яго «супрэма» ажыўляла віцебскае паветра і, безумоўна, мела вялікі ўплыў на душу юнага мастака. Яшчэ на памяці былі

сваёй манеры жывалісу быў блізкі да мастакоў-«перасоўнікаў» пазнейшага перыяду. Метад сацрэалізму паслядоўна ўкараняўся ў свядомасць маладых мастакоў. Ад іх патрабавалі мастацтва «понятнаго» для партыйнай наменклатуры.

Пасля заканчэння тэхнікума Пашкевіч у 1928 годзе паступае ў Ленінградскую акадэмію мастацтва, дзе вучыўся пад кіраўніцтвам Рылова, а потым Пятрова-Водкіна. Нейкі час займаўся на курсах у Бродскага. Закончыўшы вучобу, Пашкевіч з 1933 года жыве ў Менску, дзе ўжо пачалося культурнае будаўніцтва... «нацыянальнае па форме і сацыялістычнае па зместу». Пашкевіч, які прайшоў прафесійную мастацкую падрыхтоўку ў знакамітых мастакоў-педагогаў, валодаючы высокім прафесіяналізмам рэалістычнага накірунку, як ніхто іншы ўпісваўся ў тагачаснае мастацкае жыццё. Ён лёгка спраўляўся з тымі задачамі, якія ставілі перад мастакамі чыноўнікі ад культуры. На яго палотнах мог з'явіцца і па-майстэрску напісаны з натурны вартунык з дубальтоўкай, пасля названы «Партызанам-змагаром з белапаллякамі», і юнак-чырвоаармеец. У тых гады афіцыйныя ўлады асабліва падтрымлівалі і арыентавалі мастакоў на тэму барацьбы беларускіх партызан з белапаллякамі. Адгэтуль бярэ пачатак партызанская тэматыка, якая стала на доўгія гады вядучай у беларускім мастацтве. Дайшло да таго, што беларускіх мастакоў на ўсесаюзных мастацкіх выставах пазнавалі па колькасці вінтовак і аўтаматаў, напісаных на палатне.

Мікола Пашкевіч мог лёгка справіцца са шматфігурнай кампазіцыяй: ці гэта будучы жанчыны, якія жлукцяць бялізну чырвоаармейцам, ці Сталін на аглядзе беларускіх партызан, змагароў з белапаллякамі.

Бальшавікам заўжды былі патрэбны таленавітыя мастакі, кампазітары, паэты, якія б стваралі прывабнае аблічча таталітарнага рэжыму. І рэжым дзеля такіх мастакоў не скупіўся на пахвалу і ўзнагароды. Не абмінуў ён і Міколу Пашкевіча: ён адным з першых на Беларусі быў ўзнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Яго ўзнагароджвалі, ад яго і патрабавалі.

іншыя правы тэрору супраць шматпакутнай беларускай інтэлігенцыі. Адчуваў, як нялёгка даводзілася Галіне. Гэта быў цяжкі, трагічны час для ўсіх людзей Беларусі, і перш за ўсё для творчай інтэлігенцыі. Потым, праз шмат гадоў, у Злучаных Штатах ён напіша «Варыянт вострых вуглоў» — беларускую Галгофу...

Галіна Дакальская працавала мастаком у газеце «Чырвоная змена», разам з паэтам Сяргеем Грахоўскім. Ён на той час быў загадчыкам аддзела літаратуры і адначасова працягнуў вучобу ў педінстытуце. Як успамінае паэт, Галіна сваім прыходам, сваёй прысутнасцю ажывіла наскрозь ідэалагізаваную газету, якая сумна апісвала выкаванні і перавыкананні планаў, калгасы ды камуны. На старонках газеты яна ўдала малявала розныя карыкатуры, пісала загаловкі. І гэта быў адзіны на той час заробак. Сяргей Грахоўскі ўспамінае, як Галіна са сваёй сястрой Бірутай, артысткай беларускага тэатра, атрымлівалі па картках хлеб, эканомілі яго, складвалі разам гэты паёк і былі шчаслівыя, што пражыты яшчэ адзін дзень. Такі быў час. Якраз у гэты перыяд, калі Галіна працавала ў рэдакцыі, Мікола Пашкевіч і пазнаёміўся з маладой мастачкай, з якой было наканавана разам прайсці праз усё жыццё. Бачыў Мікола, што тварылася ў душы Галіны, калі начныя аблавы і чуткі аб чарговым хапуну распаўзліся па Менску. «Варыянт вострых вуглоў» злавесна акрэсліваў свае контуры.

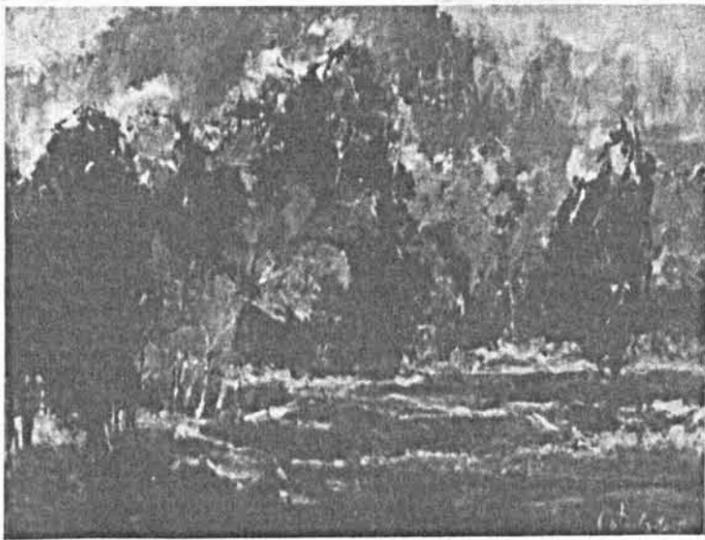
Пачыналася другая сусветная вайна. У калатнечу былі ўцягнуты мільёны людзей.

«Вайна,— піша ў сваіх успамінах мастак Яўген Ціхановіч,— застала невялікую групу мастакоў з сям'ямі ля Пухавічаў. Віска адпавядала месцу адпачынку—яна была не вельмі далёка ад Менску, і ў ёй было ўсё, што трэба пейзажысту. Частна з тых мастакоў спрабавала ісці пешшу на ўсход, але нічога з таго не атрымалася. Людзі вярталіся не ў Менск, а на вёску, бо ведалі, што ў горадзе згарэла кватэра, а па-другое, як пражывеш без харчоў?»

Савецкія дывізіі адступалі. Трэба было прыстасавацца да новых умоў... Мастакі Алтуф'еў з сям'ёй, Станкевіч, Пашкевіч з жонкай, мастачкай Галінай Дакальскай, з пляменніцай і маці (маці Дакальскай вярнулася з турмы перад самай вайной.— А. М.), Сухаверхаў з жонкай-

М. ПАШКЕВІЧ. «На крыжы-2».

Г. ДАКАЛЬСКАЯ. «Пасля дажджу»

Доўгачаканыя лісты

Галіне ДАКАЛЬСКАЙ і Мікалаю ПАШКЕВІЧУ

З далёкай Каліфорніі лісты
Ідуць, нібы з другой планеты,
Як грамаці на скрутках берасты,
Ці як сніжынкі з лютага да лета.

А там сумуюць слаўныя сябры,
Запальваюць у памяць родных свечкі,
Прыгадваюць палескія бары
І смуткам затуманеныя рэчкі.

Шуміць па лісці першы цёплы дождж,
Плыве за аблачынкай аблачынка,
Бягуць з маленства ў сталасць басанож
Хлапчук і прамяністая дзяўчынка.

Іх напаткаў нелітасцівы лёс
І разлучыў з Радзімай нечакана,
І засталіся любяць да слёз
Бары і рэчкі дзесь за акіянам.

У Санта-Моніка вясновыя вятры
Шумяць і ціха стукаюцца ў шыбы,
Там журацца маёй вясны сябры
І ўспамінаюць родныя сямлібы.

Прахопяцца апоўначы ў цішы,
І сэрца ўсхваляванае падкажа:
«Мальберт чакае. Помні і пішы
Вясновыя палескія пейзажы».

Ад сэрца к сэрцу цягнуцца масты
Праз Акіян да дзедзюскага краю.
З далёкай Каліфорніі лісты
Заўсёды, як Вялікадзя, чакаю.

Сяргей ГРАХОЎСКІ.

Алія КЛЕЧ з характарамі фігур для парада ў «Disney Land».

мастачкай Лі й яе сынам заста-
ліся на вёсцы...»

Доўга ў вёсцы сядзець не прыйшлося. Недзе ўначы ў хату з'явіўся ўзброены камандзір партызанскай брыгады і загадаў, каб праз дзень збіраліся ў лес. На роздум шмат часу не давалася. Для мастакоў, якіх вайна застала ў вёсцы, гэта было нечаканым. Некаторыя з іх прыйшлося змяніць пэндзаль і аловак на аўтамат, іншыя ратаваліся хто як мог. Дні, праведзеныя ў беларускіх лясах сярод партызан, шмат для каго на доўга засталіся ў памяці і сталі асноўнай тэмай іхніх палатнаў. Зноў жа, ідэалагі бальшавізму пасля перамогі ўсяляк падтрымлівалі гэтую тэматыку, як найбольш важную і значную для мастацтва Беларусі. Вось чаму карціна Сухаверхава «За родную Беларусь» прапагандавалася ва ўсіх школьных падручніках, часопісах і газетах і доўгі час лічылася ўзорам сацыялізму. А, скажам, палатно Мазалева «У партызанскім штабе», напісанае праўдзіва і сурова, без ілжывага пафасу, было сустрэта афіцыйнымі коламі насцярожана і стрымана.

Але вернемся да тых вясных дзён. Мікола Пашкевіч і ягоны сям'я не пайшлі следам за партызанамі ў лес. Можна зразумець няпросты стан мастака, кар'ера якога, каб не ве-

мецкая прапаганда трубіла і ўдзень і ўначы, што з прыходам чырвоных прыйдзе кароная, бязлітасная рука Сталіна. Неабходна было рашаць — ці чакаць прыходу савецкай улады, якая не дума будзе міласэрнай да тых, хто аказаўся ў акупацыйнай зоне, ці ісці на захад. Маці Галіны, якая зведала пяць гадоў сібірскіх лагераў, не хацела яшчэ раз апынуцца ў ГУЛАГу. Так яны трапілі ў зону саюзнікаў, адкуль і пераехалі ў Нью-Йорк. Галіна ўладкавалася на фабрыку, дзе распісвала посуд і мела сякі-такі заробак, якога хапала на пражыццё. Ды яшчэ нешта эканомілі, збіралі на заўтрашні дзень. Нечакана захварэў Мікола. Гэта была пакутлівая невядомая хвароба, з якой не маглі справіцца, і ўсе зберажэнні пайшлі на яго выратаванне. Добрая мілая Галіна рабіла ўсё, каб выжыў яе Мікола. У горадзе Санта-Моніка яна пазнаёмілася з лекарам-хірургам, які знайшоў прычыну нячутай хваробы. Аперцыя прайшла паспяхова, і сям'я Пашкевічаў з таго часу стала жыве ў горадзе Санта-Моніка.

Доўгі час над Міколам Пашкевічам і ягонай жонкай вісела чорная непрабіваемая святлом заслона маўчання. У Савецкай Беларусі гэтыя імёны ніколі не згадваліся ў афіцыйным друку

беларусаў, што жывуць за межамі сваёй Бацькаўшчыны. Не відно, каб яны здрацілі свайму мастакоўскаму сумленню.

На тых рэпрадукцыях, што былі дасланы мне Пашкевічам, я не сустрэў канкрэтных каронаў, звязаных з Беларуссю — магчыма, яны ёсць ці яшчэ з'явіцца, аднак перада мною незвычайны, арыгінальны мастак са сваім светаўспрыманням і светапоглядам.

Калі ў Галіны, ягонай жонкі, светлыя, не без уплыву французскага імпрэсіянізму мажорныя націорморты, краявіды і партрэты, то ў Міколы, па сваім настрою і глыбіні, — творы філасофскага роздуму з нейкім асаблівым пацучцём драматызму. Такі яго «Хрыстос», «Аматар птушак», «Трубачыст». Асабліва ўражае карціна «На крыжы-2». Па кампазіцыі галава Хрыста займае амаль увесь фармат. Глыбока псіхалагічны вобраз пакутніка пададзены буйным планам. Укрыжаваны Хрыстос паказаны зусім не кананізавана. У сваіх пакутах ён, як на беларускіх абразях — З НАМІ, А НЕ НАД НАМІ. Сын Божы паказаны па-мужыцку, перш за ўсё — як Чалавек. Эмацыянальна напружаныя палотны «Страшны сон» і карціна 1971 года «Варыянт вострых вуглоў». Гэтае палатно можа найбольш за ўсё іншыя адкрывае таямнічую драматычна-містычную душу мастака Пашкевіча. Яна — ключ да разумення ўсёй ягонай творчасці.

Праз усё мастакоўскае жыццё праходзіць тэма абарыгенаў Амерыкі — індзейцаў. Можна, у іх мастак шукаў і бачыў роднасць са сваёй душою, нейкую агульнасць лёсаў. У адлюстраванні індзейца, які ў сваёй малітве склікаў над чашай, мастак не ідзе па шляху знешніх прыкмет, экзотыкі, а падкрэслівае глыбіню пацучця гэтага чалавека, яго веру. З пункту гледжання прафесіяналізму ягоныя малюнкi энергічныя, экспрэсіўна-эмацыянальныя. Мікола Пашкевіч па-майстэрску валодае лініяй і тонам. У яго малюнках ёсць нешта ад славутага каларыста Фешына. Да таго ж трэба зазначыць, што Фешын да канца свайго жыцця жыў у Санта-Моніка, і Пашкевічу была добра знаёмая творчасць гэтага майстра.

У сям'і Міколы Пашкевіча жыве прыгожая Муза Мастацтва. Гэта відаць па тых дакументальных фотаздымках і агульнай абстаноўцы іхняга дому. Гэта відаць па працах ягонай жонкі і творах дачкі.

Галіна Альфонсаўна сёлета адзначыла сваё 80-годдзе, але выглядае бадзёрай і жыццядаснай. І творы яе такія ж. Сярод іх ёсць адзін, на мой погляд, асаблівы. Называецца ён «Пасля дажджу» і вельмі нагадвае, як мне здаецца, нашу Беларусь.

Што ж да творчасці Аліі, мастачкі «Disney Land», то гэтая творчасць, хоць і вядомая нам па публікацыях ды тэлевізійных перадачах, з вялікай цікавасцю была б успрынята нашым гледачом у натуре, на выставе, на прадстаўленні. Папулярнасць «Disney Land» у Еўропе агульнавядомая. Дастаткова нагадаць, якім поспехам карыстаецца казачны горад, узведзены амерыканцамі ў Парыжы. Для нас важна тое, што, як піша ў сваім лісце Галіна Дакальская: «Афіцыйны ліст ад Беларускага Міністэрства культуры з просьбай азнаёміць Беларусь з творчасцю «Disney Land» дэпамог бы ёй, Аліі, прыслаць увесёлае багаж яе прац, так як кампанія «Disney Land» зацікаўлена рэкламаваць за мяжой, асабліва ў былым Савецкім Саюзе, сваю творчасць».

Што ж, будзем рабіць увсе магчымыя захады і спадзявацца на тое, што творчасць сям'і Пашкевічаў у хуткім часе пабачыць грамадскасць рэспублікі. Ёсць пэўная зацікаўленасць Карціннай галерэі Саюза мастакоў Беларусі наладзіць у Менску такую выставу.

Аляксей МАРАЧКІН,
мастак.

Памёр Мікола ГАХОВІЧ

На пачатку траўня (3.05.92) у Лондане на 68 годзе жыцця памёр наш суайчыннік са знакамітага двухсотгадовага беларускага праваслаўнага роду Гаховічаў — Мікола Георгіевіч Гаховіч. Ён нарадзіўся 6 жніўня 1924 года ў Стоўбцах у сям'і праціраў Георгія Усцінавіча Гаховіча. Скончыўшы гімназію ў Вілейцы, працягваў вучобу ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі, адкуль падчас вайны акупанты прымусява вывезлі яго за межы Беларусі. З 1945 г. стала жыць у Англіі. Там жа атрымаў адукацыю інжынера. Але галоўную сваю дзейнасць

ён бачыў у выданні беларускага праваслаўнага часопіса «Голас Часу». Да апошніх дзён свайго жыцця ён выконваў абавязкі старасты беларускага праваслаўнага прыходу ў Лондане пры Царкве Святой Ефрасініі Полацкай.

У верасні гэтага года ён збіраўся прыехаць на святкаванне Тысячагоддзя Хрысту Беларусі і ўтварэння Полацкай епархіі, але заўчасна смерць адлучыла яго ад доўгачаканай сустрэчы са шматлікімі знаёмымі і сваякамі на роднай зямлі.

Выказваем глыбокае спачуванне родным, сябрам і блізім нябожчыка. У нашых сэрцах ён назаўсёды застаецца шчырым праваслаўным беларусам, які аддаў службу сваёй веры і светлай ідэі духовага адраджэння Бацькаўшчыны.

Запрашаем усіх, хто ведаў нябожчыка, на памінальную паніхыду, якая будзе спраўлена ў Менскім Св. Петра-Паўлаўскім саборы 12 чэрвеня а 12 гадзіне.

Беларускае Праваслаўнае
Брацтва трох Віленскіх
Пакутнікаў.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ЦІ МОЖАШ НАЗВАЦА КУЛЬТУРНЫМ?

У пачатку нашага стагоддзя па запрашэнні ўрада на Беларусь прыехалі выкладаць навуку рускай вучоныя. Першы год яны выкладалі па-руску, а ўжо праз год ва ўніверсітэце і іншых адукацыйных установах пачалі чытаць лекцыі на беларускай мове.

Пераход навучання на беларускую мову сёння можа быць паступовым, але адкладаць гэту вялікую справу на пазнейшы час мы не маем права, трэба выконваць Закон аб мовах, прыняты Вярхоўным Саветам Рэспублікі Беларусь.

Пакуль што выкладанне ў шмат якіх навучальных установах вядзецца ў асноўным на рускай мове. Больш за ўсё ўпарцыяцца закону не студэнты, а выкладчыкі, бо трэба перакладаць навучальны матэрыял. Пачынаць тут трэба з падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі выкладчыкаў.

Без вырашэння пытанняў па развіцці роднай мовы не можа быць адраджэння нацыянальнай культуры і фарміравання нацыянальнага стылю жыцця. Без гэтага не можа быць далейшага развіцця нацыянальнай палітыкі, эканомікі, навукі, асветы, не можа быць пазітыўных зрухаў у справе адраджэння роднай культуры і спадчыны.

Тым людзям, якія не ведаюць роднай мовы, а жывуць у рэспубліцы, патрэбна стварыць спрыяльныя ўмовы для яе вывучэння. І гэтую справу неабходна ўжо сёння ўскласці на адпаведныя ўстановы не толькі адукацыі, але і культуры, асабліва на краязнаўчыя, літаратурныя, народныя, фальклорныя музеі. Актыўны ўдзел у гэтым павінны прыняць адпаведныя творчыя саюзы і царква. Неабходна больш праводзіць мерапрыемстваў, народных свят, гулянняў, вечараў, сустрэч, прысвечаных распаўсюджанню беларускай мовы з удзелам у іх дзеячаў літаратуры і мастацтва, вучоных, мовазнаўцаў, краязнаўцаў, фалькларыстаў.

Можна, я нічога новага і не скажаў, але пакуль што, акрамя дэкларавання, у нас справа далей не ідзе. А між тым, сёння ўжо людзі пачынаюць разумець неабходнасць вывучэння мовы і адчуваюць патрэбу ў яе выкарыстанні на практыцы.

І сапраўды, ці можа чалавек, які не ведае роднай мовы ці мовы краіны, у якой жыве, назвацца культурным?

А. ДЗЯРАБІН,
культуролог.

г. Віцебск.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МАСТАЦТВАЎ

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто валодае беларускай мовай):

- загадчыка кафедры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва — 1
- загадчыка кафедры графічнага дызайну і рэкламы — 1
- дацэнта кафедры малюнка — 2
- дацэнта кафедры інтэр'ера і абсталявання — 1
- старшага выкладчыка кафедры дызайну — 1

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання аб'явы.

Заявы і дакументы, згодна палажэнню аб конкурсах, падаваць на імя рэктара акадэміі на адрас: 220012, Мінск, пр. Ф. Скарыны, 81, аддзел кадраў; тэл. 32-77-34.

М. ПАШКЕВІЧ. «Індзеец атакуе»

еннае ліхалецце, узнесла б яго на афіцыйны мастацкі Парнас. Туды трапляў толькі той, хто быў «угоден» і «податлив». Гэта бачыў і адчуваў яшчэ тады, да вайны, Мікола Пашкевіч. Ён у гэтай ваеннай калатнечы апынуўся між молатам і кавадлам. Рука мастака была болей прывычнана да алоўка, мяккага і пругкага пэндзля, чым да халоднага металу зброі.

Пашкевічы вырашаюць з'ехаць з некалі абжытых мясцін да сваякоў і знаёмых, спачатку ў Вільню, а потым — у Коўна. Так яны апынуліся ў Летуве. Там у 1944 годзе нарадзілася дачка Алія. Было ўжо відаць, што немцы праіграюць вайну. Чырвоная Армія наступала ўсё бліжэй і бліжэй да Коўна. А ня-

(зразумела, па якой прычыне). КДБ сачыў за сваякамі, якія так ці іначай маглі выйсці на сувязь з Пашкевічам; Бірута Дакальская, сястра Галіны, мела шмат непрыемнасцяў, калі трэба было запяўняць графу «імяюцца ли родственники за границей». Але ж хто мог папракнуць Міколу Пашкевіча і яго сям'ю за іх права свабодна распараджацца сваім лёсам? Як піша сам Мікола, ён фактычна стаў ахвярай «дзікага палітычнага жыцця». І хто можа сказаць, што ягоны выбар жыць у Вольным Свеце даўся яму лёгка? У сваіх снах і пакутлівых думках Галіна і Мікола заўсёды імкнуліся на сваю Бацькаўшчыну, да родных мясцін. І пра гэта найперш гавораць іх творы, творы

Акрыленая любоўю

Адзін дзень з Верай РЫЧ

Першы раз я сустрэўся з Верай Рыч роўна год таму. Яна прыйшла паглядзець наш музей, хаця нам паказваць яшчэ асабліва не было чаго. Мы цягалі нейкія бочкі з фарбай і пакостам, я моцна ўпацаў рукі і таму, калі пры ўваходзе ў музей мяне прадставілі ёй — не было як і парукацца.

Вера Рыч вядомая ў нас на Беларусі як лепшая перакладчыца беларускай паэзіі на англійскую мову. Яе анталогіі «Like water, like fire» (1971) і «The images swarm free» (1982) ці не адзінае сапраўднае, што з'явілася ў свеце па-англійску з нашай паэзіі. Апроч усяго, яна і сама піша вершы па-англійску.

Мы запрашалі спадарыню Веру на сотыя ўгодкі з дня нараджэння Максіма Багдановіча. Прыехаць яна не здолела.

Напачатку англійская адміністрацыя, апрача афіцыйнага запрашэння на святкаванне, запатрабавала пацвярджэння нашага Міністэрства замежных спраў — англічане не маглі хутка забыць жнівеньскія падзеі, а затым з'явіліся і асабістыя прычыны — у яе вельмі хварэла маці.

І вось спадарыня Вера зноў завітала ў музей Максіма Багдановіча, бо Багдановіч — яе любімы беларускі паэт.

Гэтая сталая ўжо жанчына захоўвае зусім юнацкую цікавасць да жыцця і пачынае ўспрымання свету.

Вера Рыч за каваю распавядае, як святкавалі сотыя ўгодкі ў Лондане.

Святкаванне рабілі інтымным, не імкнуліся за вялікаю колькасцю людзей. Прышлі тыя, для каго патрапіць на гэтую вечарынку было зусім немалаважным.

Пытаюся пра фотаздымкі для музея. Яна тлумачыць, што не звярнула ўвагу, ці фатаграфавалі хто, бо была вельмі заклапочаная благім станам маці і з балніцы адразу паехала на вечарыну, дзе таксама не ў лепшым стане знаходзілася яе сяброўка, англійская журналістка, аматарка паэзіі Максіма Багдановіча, якая мусіла спяваць і дэкламаваць ягоныя вершы. Муж сяброўкі — харват, вядомы англійскі журналіст, пад гэты час пісаў свае рэпартажы з Харватыі, дзе ішла вайна.

Вечарына ў Марыянаўзе прайшла вельмі добра. Усцешанія былі старыя беларусы, задаволеныя англійскія прыхільнікі паэзіі Максіма-Кніжніка. Партрэт юбіляра аздабляў Уладзя Селядцоў, мелоды мастак, які вучыцца ў Лондане на тэалогіі і па водгукх Веры Рыч — зараз адзін з найлепшых студэнтаў.

Калі праз два тыдні ўтварыўся СНД і ўсе англійскія журналісты шукалі на месцах, дзе гэта новая сталіца — Менск, дык той харват хмыкнуў і папракнуў калегаў: «Вы не ведаеце? Як можна! Гэта ж цэнтр Еўропы і мая жонка нядаўна дэкламавала вершы на вечарыне беларускага паэта».

Спадарыня Вера з задавальненнем частуецца кананкамі з журавінамі. Бачна, што беларускія журавіны для яе — сапраўдны далікатэс.

Маці ў спадарыні Веры неўзабаве памерла, і ўвесь пачатак года ў яе забралі клопаты з пахаваннем, афармленнем

розных папер, якіх у Англіі таксама хапае, і ўвогуле стан жыцця быў далёка не лепшым. Але зараз усё неак наладзілася, і яна пры першай магчымасці прыехала на Беларусь. Спынілася была на час і творчай праца, у прыватнасці, падрыхтоўка грунтоўнага выдання перакладаў вершаў і прозы Максіма Багдановіча, але ўсё будзе зроблена сёлета, запэўнівае нас Вера Рыч.

Пасля кавы мы ідзем аглядаць музей. Яна захапляецца разбянай столлю, якая нагадвае ручнік маці паэта, і жырандолю ў першай зале, якая падобная на балотныя кветкі з вершаў самотнага паэта. Спадарыня Вера адзначае высокі мастацкі ўзровень экспазіцыі музея, якое выканана мастаком Э. Агуновічам у стылі мадэрн. Гэта можна смела паказваць усёй Еўропе, заўважае яна. Але экспанаты ў музеі не губляюцца. Яны падсвечваюцца мастацкай аздабляю. У цэлым экспазіцыя, на яе думку, перагукваецца з вершамі Максіма Багдановіча, дзе каштоўны, вывераны змест быў укладзены ў дасканалую, адшліфаваную форму.

Як станоўчую рысу канцэпцыі экспазіцыі спадарыня Вера адзначае адсутнасць прыземленасці, сялянскасці, якія доўгі час былі абавязковым атрыбутам у паказе беларускай культуры.

Я ў сваю чаргу хвалюся новым набыткам музея — «Вянком» Максіма Багдановіча, які ў свой час належаў Уладзіміру Дубоўку і перададзены нам прафесарам Д. Бугаёвым.

Вера Рыч параўноўвае лёс і творчасць Максіма Багдановіча з англійскім паэтам-рамантыкам Джонам Кітцам, які ў 26 гадоў памёр ад сухотаў. Вершы Джона Кітца падабаюцца ёй болей за байранаўскія. У Лондане ёсць музей Кітца.

Пра чароўнасць паэзіі Джона нам прыходзіцца верыць на слова, бо нашая культура, сціснутая ў смяротных абдымаках сацыялізму, яшчэ, мабыць, не хутка здолее займець пераклады хоць бы з самага асноўнага ў англійскай літаратуры.

Мы выходзім з экспазіцыі, і спадарыня Вера выказвае цікавую думку пра адмысловае вывучэнне эпіграфу з замежных паэтаў, якія выкарыстоўваў Максім. А гэта — Верлен, Дантэ, Фет, Гейнэ. Я пагаджаюся з ёю. На жаль, сур'ёзных даследчыкаў паэзіі Максіма Багдановіча на сённяшні дзень амаль няма.

У гэты час у музей завітае Фелікс Янушкевіч, мастак і старшыня Беларускай каталіцкай грамады, які зараз працуе над рэстаўрацыяй жывапісу кафедральнага кацёла ў Магілёве. Я знаёмлю іх. Аказваецца, праблемы каталіцкай культуры вельмі блізкія і спадарыні Веры. Яна супрацоўнічае з каталіцкімі англійскімі перыёдыкамі і мае намер напісаць нешта пра ўжыванне беларускай мовы ў рыма-каталіцкіх касцёлах на Беларусі. Яны дамаўляюцца сустрэцца ў касцёле св. Тройцы на Залатой Горцы, дзе існуе беларуская парафія. Вера Рыч распавядае пра рэлігійную сітуацыю Англіі, дзе рыма-каталікі складаюць 8 працэнтаў насельніцтва, але маюць свае ўніверсітэты, коледжы, часопісы, газеты і ўсё астатняе, што дазваляе ім адчуваць сябе паўнапраўнымі членамі англійскага грамадства.

«Мой далёкі продка, — гаворыць спадарыня Вера, — у XIII стагоддзі пацярпеў за ўжыванне англійскай мовы ў касцёле,

таму моўную сітуацыю ў рыма-каталіцкім касцёле і праваслаўнай царкве на Беларусі ўспрымаю вельмі блізка да сэрца. Яна ненатуральная».

З музея Максіма Багдановіча мы пераходзім на другі бок Траецкага да музея гісторыі беларускай літаратуры, дзе зараз размешчана неблагая выстава, прысвечаная беларускай літаратуры 20—30-х гадоў. Мы ідзем праз пакаленні няспраджаных надзей, бо амаль усе пісьменнікі былі выкашаны сталінскім рэжымам. Ідэалагічны ўціск, тым не менш, не затлуміў найлепшыя таленты, паслядоўнікаў Максіма Багдановіча ў нашай літаратуры, паэтаў «чыстае красы» У. Дубоўку, У. Жылку, П. Труса.

Вера Рыч згадвае, як у свой час спрабавала перакласці радок Дубоўкі «Чарнобыллем не зарасцеш» з верша «О Беларусь, мая шыпшына!». Па-англійску гэта гучала чамусьці досыць камічна. Ды вось часы памяншаліся, і пасля 86-га года гэты верш набыў тэматычны сімвалічны сэнс.

Спадарыню Веру чакаюць у «Літаратуры і мастацтве», і мы ідзем з Траецкага каля тэатра оперы і балета паўз тумбу з расейскімі тэатральнымі афішамі, паўз помнік Максіму Багдановічу, і яна згадвае, як летась каля помніка паэту чытала свой пераклад «Пагоні», а я ў сваю чаргу згадваю верш Рыгора Бардуліна, які тады слухаў Веру Рыч:

Ля помніка, што ў стольным Менску,
Чытае Вера Рыч «Пагоню»,
Ад асалоды па-бласенску
Лацвей зажмурыцца сутонню.

Нібыта за спіной папаску
Трымае ў сумцы маладзіца,
І развінаецца па-наску
На тэмзе шытая спадніца...

Яна пытаецца ў мяне пра лепшага беларускага паэта з тых, якія зараз жывуць. Са старэйшых я называю Рыгора Бардуліна, з крыху маладзейшых — Аляксандра Раданавіча і Аляга Мінкіна.

Мы ідзем паўз Свіслач, і спадарыня Вера гаворыць, што як добра, калі горад мае раку і што яна не любіць Вену за тое, што ў гэтым горадзе няма ракі. Я недаверліва ківаю галавою.

«Качкі» — заўважае Вера Рыч, і мы з ёю назіраем за качкамі, якія нагадваюць чыстыя вымытыя лялькі на мутна-зялёным люстры Свіслачы. Яна распавядае пра праблему канадскіх гусей, якіх завезлі ў Англію дзеля прыгажосці. Брунатныя гусі з высокімі крэмавымі шыямі распладзіліся і зараз уяўляюць вялікую экалагічную праблему для англійскіх паркаў, высіскаючы адтуль іншыя віды птушак. Англічане адмовіліся ад фізічнага знішчэння гусей, палічылі гэта негуманным. Знішчэнне як у кладцы таксама не дало плёну, бо гусі адразу ж рабілі новую кладку. Тады пачалі праводзіць стэртылізацыю як, пакідаючы іх у гняздах. Вера распавядае, што калі пра гэта даведзілі масквічы, дык доўга смяяліся, сказаўшы, што ў Маскве гэтую праблему вырашылі б за суткі. Я падумаў, што ў нас бы таксама.

Мы заходзім у «ЛіМ». Пакуль няма рэдактара, Вера Рыч дамаўляецца па тэлефоне на сустрэчу з чалавекам з камітэта па экалогіі. Яе цікавіць інфармацыя

па Белаўскай пушчы, пра якую яна таксама хоча напісаць.

Неўзабаве падыходзіць рэдактар, і гаворка ідзе пра накірунак газеты, яе перспектывы, выдавецкія і фінансавыя праблемы, а таксама пра суадносіны літаратурнага і публіцыстычнага матэрыялу ў «ЛіМе».

Спадарыня Вера высока ацаніла значэнне «ЛіМа» ў літаратурным і грамадскім жыцці рэспублікі, крытычна адгукнулася пра «Літаратурную газету», дзе, на яе думку, зусім не засталася літаратуры. З яе боку была прапанаваная дапамога ў наладжванні журналісцкіх кантактаў і непасрэдным супрацоўніцтве яе як уласнага карэспандэнта «ЛіМа» ў Лондане.

З рэдакцыі мы выбіраемся на вуліцу Рабкораўскую да Беларускай хаткі. Па дарозе размова заходзіць аб палітыцы і спадарыня Вера распавядае, што перад выбарамі ў парламент банкі спынілі выдачу крэдытаў, у прыватнасці, яна атрымаць грошы не магла, і што калі б да ўлады прыйшлі лейбарысты, адразу б узяліся працэнты пазыкаў, бо сацыялістычны ўрад, тлумачыць яна, гэта заўсёды верагодная нестабільнасць. Але выбары прайшлі і ўжо чацвёрты раз запарва ўладзе засталіся кансерватыры.

Мы разважаем з ёй пра майскія святы. У Англіі 1-га мая таксама выхадны дзень, але гэта святая хатняга парадку. Людзі прыбіраюць у хатах, даглядаюць садочкі, якія ёсць амаль кожнага англійскага дома.

У свой час, распавядае спадарыня Вера, лейбарысты хацелі перасяліць працоўных у шматпавярховыя дамы, бачачы ў іх пэўную мадэль сацыялістычнага грамадства. Але зараз большасць людзей у Англіі жыве ў невялікіх дамах, што дазваляе чалавеку лепей захоўваць спрадвечную сувязь з зямлёю, а праз гэта і сваю псіхіку.

У Беларускай хатцы нас сустракае яе загадчык Эдуард Акулін.

Спадарыня Вера заарожана разглядае пакой, дзе жыў апошняга паўгода на Радзіме геніяльны беларускі паэт. Менавіта тут ён напісаў сваю «Пагоню» і паэму «Страцім-лебедзь», адны з найлепшых твораў у беларускай літаратуры.

Пасля агляду экспазіцыі для шановай гасці наладжваецца паказ батлейкі, якой дасканала валодае Эдуард. Лялькі ў ягоных руках як жывыя, ходзяць і танчаць, плачуць і смяюцца.

Спадарыня Вера згадвае традыцыйны містэрый ў Англіі, якія моцна перагукваюцца з беларускаю батлейкаю. Адно, там дзюець не лялькі, а людзі.

З часоў сярэднявечнай кантэррэфармацыі ў Англіі было забаронена паказваць Езуса Хрыстуса ў тэатры, адпаведна, забаранілі і містэрый. Гэтую забарону адмянілі толькі ў 1967 годзе. Трэцім рэлігійным спектаклем на англійскіх сценах быў знакаміты «Езус Хрыстус — супер-зорка» — рок-опера, якая мела вялізнае значэнне ў сусветнай музычнай і духоўнай культуры.

Вера Рыч размаўляе з Акуліным наконт ужывання класічных форм вершаў у беларускай паэзіі. Высвятляюцца іхнія агульныя зацікаўленні. Абодва любяць у паэзіі адпрацаваныя стагоддзямі формы і стараюцца выкарыстоўваць іх ва ўласнай творчасці.

У кнізе водгукў спадарыня Вера запісвае трыялет-экспромт, абігрываючы перакладзеныя ёю радкі Максіма Багдановіча «Чэліні статуі не рабіў...»

На развітанне мы зноў разважаем пра гое, з чаго і пачалася наша сустрэча, — пра неўміручую прыгажосць паэзіі вялікага Максіма, якая звяла нашы жыццёвыя шляхі і змусіць перасякнучца яшчэ не адзін чалавечы лёс.

Алесь БЯЛЯЦКІ.

29 красавіка 1992 г.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; адзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; адзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ПІЛЕВІЧ — 33-19-85; адзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; адзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; адзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; адзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; адзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; адзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; адзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; адзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУША — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба пасылацца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэдагуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 28.05.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыр ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12